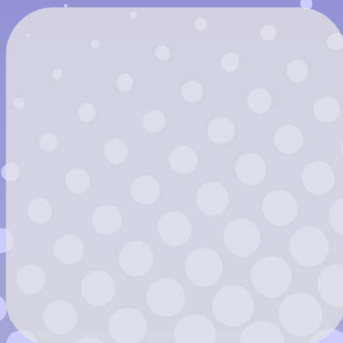

DEUROPE

Central European Journal of Regional Development
and Tourism

ISSN 1821-2506

DETUROPE

**THE CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF REGIONAL
DEVELOPMENT AND TOURISM**

ISSN 1821-2506

Vol. 4 Issue 2

2012

TABLE OF CONTENTS

EDITORIAL	3
Original scientific papers:	
THE PERCEPTION OF THE QUALITY OF ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS' PRODUCT Roman Švec, Josef Navrátil, Kamil Pícha, Vivian L. White Baravalle Gilliam	4
A LAKÓNÉPESSÉG JÖVEDELMI HELYZETÉNEK ÉS MORTALITÁSÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ KISTÉRSEGEIBEN Tamás Molnár	22
DEMOGRÁFIAI HELYZET, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÉS AZOK JELLEMZŐ GAZDASÁGI VETÜLETE A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN Tamas Molnar, Katalin M. Barna	35
AZ ÉLELMISZEREK ÉS A TÁPLÁLÉK KIEGÉSZÍTŐ TERMÉKEK REKLÁMJAIBAN MEGMUTATKOZÓ TENDENCIÁK 1960-2010 Orsolya Fehér, Péter Boros, Karolina Kajári, Szilárd Podruzsik.....	53
THE TRANS-BORDER CO-OPERATION AS THE SUCCESSFUL REALIZATION OF THE "GLOKAL" PHILOSOPHY Beáta Fehérvölgyi, Zoltán Birkner, Erzsébet Peter	71
Professional paper:	
A MAGYARORSZÁGI RÉGIÓK PÁLYÁZATI AKTIVITÁSA Erika Tóth	98
Review:	
AGRÁR- ÉS VIDÉKPOLITIKA. (AGRICULTURAL AND RURAL POLICY.) BY BUDAY-SÁNTHA, ATTILA Cecília Mezei, Katalin Mezei	114

EDITORIAL

It is a pleasure for the Editor-in-Chief to introduce the second issue of the fourth year of our online journal, which offers a possibility for the international community of professionals working in the fields of regional and rural development or tourism so that they can exchange their ideas and their research results or practical achievements.

As seen from the previous issues, Deturope is an online journal with open access to the interested community of researchers and practitioners. The Editorial Board of the Journal is made up of Czech, Hungarian and Serbian members. The papers are published in English and German, as the two main tools of international communication in these regions, but the journal intends to support national languages by allowing the publication of papers in the Czech, Hungarian and Serbian languages, along with their summaries in English.

The strict review process coordinated by the three editorial boards and the joint scientific boards of this journal guarantees the quality and professional value of these published papers. These papers can be read on the homepage of the journal, or downloaded as printable PDF files. Those authors wishing to publish their results can also find the guidelines and contact addresses on the homepage.

According to the decision of the Editorial Board made in May 2010, we will publish at least three issues every year with at least six essays in each issue. In order to preserve the strict formal requirements from earlier publications and also to strengthen the institution of reviewing, we definitely insist on providing a correct English summary, besides every paper written in Czech, Hungarian and Serbian.

The Editorial Board wishes to ensure the presentation of the articles in SCOPUS, which is one of the greatest and most important abstract and citation databases of peer-reviewed literature. We will also establish contacts with other databases for the same purpose very soon.

In order to strengthen national languages, we strongly recommend the Czech, Hungarian and Serbian authors to attach a summary in their native language, as well when they publish these essays in English or German.

We hope that the authors and readers of our journal find it a challenging communication surface that will encourage their creative powers to make this publication a lively and popular one in the near future.

The Editor-in-Chief

**THE INFLUENCE OF THE PERCEPTION OF THE QUALITY OF
ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS' PRODUCT REGARDING
THE CLIENTS' DESIRE TO MAKE A RETURN VISIT
A COMPARISON OF THE PRODUCT QUALITY PERCEPTION
WITH THE PRODUCT VALUE PERCEPTION**

Roman ŠVEC

University of South Bohemia

Address: Studentská 13, CZ-37005 České Budějovice

Phone: +420 387 772 846

E-mail: rsvec@ef.jcu.cz

Josef NAVRÁTIL, assistant professor

University of South Bohemia

Address: Studentská 13, CZ-37005 České Budějovice

Phone: +420 387 772 453

E-mail: josefnav@gmail.com

Kamil PÍCHA, assistant professor

University of South Bohemia

Address: Studentská 13, CZ-37005 České Budějovice

Phone: +420 387 772 706

E-mail: kpicha@ef.jcu.cz

Vivian L. WHITE BARAVALLE GILLIAM

Institute of Institute of Technology and Business

Address: Okružní 517/10, CZ-370 01 České Budějovice

E-mail: vivian@mail.vstecb.cz

THE PERCEPTION OF THE QUALITY OF ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS' PRODUCT

Key words:

quality perception, tourism, accommodation, catering, service

Abstract

The aim of the paper is to evaluate differences in the quality perception among particular segments of demand. Data for analysis were collected by means of the questionnaire survey among clients of accommodation establishments. The research in accommodation establishments succeeded to identify four factors of the perception of quality of services provided in those establishments, when only accommodation and catering services were taken into consideration. The most important factor of evaluation of quality of services provided in accommodation establishments emerged to be the factor “environment of the accommodation establishment”. Other important factors are hygiene of the accommodation establishment, service in the catering part of the accommodation establishment and quality of meals.

INTRODUCTION

The quality of the hospitality services constitutes “the ability of a product or service to satisfy the needs, requests and expectation of the client” (Zimáková, 2010). Within context of the hospitality services, we may consider the quality to be the ability of the service to satisfy the clients’ requirements. These could be expressed, not expressed or not notified (Management Consulting Group, 2008). Akbaba (2006) notes that an all-embracing definition of the quality of service is not yet possible. However, at the same time, he admits that all available proposals of just such a definition revolve around the idea that it is the result of the comparison customers make between their expectations about a service and their perceptions of the way the service has been performed.

The needs of the clients evolve in time, being influenced by many factors (Beránek and Kotek, 2007). These clients come to businesses with their desires and it is the task of managers and employees is to respond to those desires in order to satisfy both sides. It is client who determines what enterprise will be successful (Foster, 2002).

The quality services is not result of coincidence; they are the result of hard work (Šípková, 2007). The factor of quality becomes one of the main points going against ones competitors Stárek (2011). The management of quality seems to be the most important factor in preventing the loss of clients for hospitality services; this is based upon many findings, particularly in this time of decline and recession. The study undertaken by KPMG

shows that, presently, there is no specific system of the quality management implemented in the Czech Republic, which would be oriented towards services in the hotel industry. However, the quality in this area is influenced significantly by the norms covering problems of quality management, safety and health (MMR ČR, 2010).

“Quality is conceptualized as a measure of a provider's output” (Baker & Crompton, 2000, p. 787) and “the evaluations of the quality of performance are based on the tourists' perceptions of the performance of the provider” (Baker & Crompton, 2000, p. 787). Perceived quality in tourism studies is linked with assessment of perceived quality of services, almost in all cases (e.g., Chen & Tsai, 2007; He & Song, 2009; Petrick, 2004a).

The intentions of revisiting a destination represent the main component of loyalty to a given destination (Weaver and Oppermann 2000). As loyalty becomes a fundamental strategic component for organizations (Chi and Qu 2008), recommendations to other people (via word-of-mouth) are one of the most often sought after types of information for people who are interested in travelling (Hui et al. 2007). A lot of attention is also given to this phenomenon in the matter of destinations as well (for the comprehensive literature review, please see Simpson and Siguaw 2008). The perceived quality belongs to the most important concepts of the influence of willingness of people to revisit a particular place (e.g. Bigné et al., 2001; He & Song, 2009; Petrick 2004b; Yuan & Jang, 2008).

Vogt and Fesenmaier (1995) found in their study that service providers do not understand the level at which customers evaluate their experience and tend to underrate the customer experience.

Most of the perceived value studies in tourism use the concept based upon what Zaithaml says, where “the perceived value is the consumer's overall assessment of the utility of a product based on perceptions of what is received and what is given” (Zaithaml, 1988, p. 14). Petrick, Morais and Norman (2001) concluded that “the perceived value may be an antecedent to the outcome of satisfaction” (p. 42), as well as “quality is not embedded in perceived value, but it is a direct antecedent and is generally the best predictor of perceived value” (Petrick, 2004b, p. 399). Chen and Tsai (2007, p. 1116) argue that “perceived value plays a moderating role between quality and satisfaction”. Thus, perceived value is an important component of facility loyalty.

Tourism functions in relation to the accommodation as a source of the demand for accommodation and catering services as well as other related services (Gúčik a Patúš 2005). The spectre of accommodation providing businesses is broad and the requirements of

services differ based on the different needs and preferences of particular clients (Liška, 1997).

The sphere of accommodation has become affected by the influence of globalization (Jakubíková, 2001). The effect of globalization is obvious particularly in case of large establishment in tourism centres (Štětina, 2008) and generally it influences the development of a tourist destination as well (Foret, Klusáček, 2011).

Accommodation services are provided by those establishments that are adequate for this purpose and sufficiently equipped as far as the material and technical matters and personnel (Liška, 1997). The notion of accommodation establishments signifies buildings, compounds, spaces or surfaces, where the accommodation is provided to the public (Stárek a Vaculka, 2008). Accommodation establishments are considered to be the basis of the tourism infrastructure (Rothenberger, 2006, Stárek a Vaculka, 2008, Salerno, 2010) and their services represent an inevitable basic element of tourism development (Novacká, 2010).

“Accommodation services constitute the most considerable part of the revenue in tourism, even though the accommodation establishment itself is not a destination of any trip, but only the condition of the coming for the purpose of the travel” (Ryglová, Burian, Vajčnerová, 2011). Some approaches put these services to be superior to tourism. However, such a definition is common rather among American authors (Hobson a Teaf, 1994). The European concept put accommodation and catering services on the position of basic tourism services (Orieška, 2010).

Accommodation services are related to the stay as a part of tourism and are then linked with provision of the temporary accommodation for a person away from his or her permanent address. The notion of “service” (within the hospitality industry) could comprise many activities (Metz, Grüner, Kessler, 2008). Accommodation services and its complement (catering services) are called as an industry in the outside European literature: the “hospitality industry” (e.g. Saleh, 1991; Collin, 1994; Bolela, 2003). Collin (1994) defines “hospitality” as “good care of guests” and providers of such services as “all companies participating in providing services to their guests (hotels, restaurants, pubs and other recreational or entertainment establishments)”.

Czech law defines catering services as the “production, preparation or delivery of food for the purpose of serving them, particularly within business activities, serving the refreshments or serving meals as a part of the accommodation and tourism services” (§ 23,

Act No. 258/2000 Coll.). Boarding represents not only the nutritional needs but also the possibility of becoming acquainted with some specific elements of the culture of the respective nation or region, particularly in case of the participants of international tourism (Indrová, 2004). Some authors define catering services (from the marketing point of view) as a set of products (meals or drinks) and services (the culture of dining or feasting, the service of the waiters, the atmosphere and the total impression) which mostly overlap in terms of both time and place (Middleton, 2009). Catering services represent a big branch of business all over the Europe (Horner and Swarbrooke, 2003).

Thus, the aim of the article is to assess the importance of the quality for the desire to revisit an accommodation establishment, as well as to assess the relation between the quality of the services offered by accommodation establishments and the price of these services.

MATERIAL AND METHODS

The Questionnaire and Data Collection

A questionnaire survey among clients of accommodation establishments was given in order to achieve the objectives set in this article. We have explored the quality by means of questions about the measure of satisfaction with partial elements of the quality of those provided services; that is both accommodation and catering. The task for respondents was to evaluate particular elements of the quality on the scale of one to five, where one was the best and 5 was the worst. Partial elements of quality of the accommodation and catering services were identified based upon the analysis and findings given by previous scholars (Rothenberger, 2006; Hobson & Teaf, 1994; Metz et al., 2008; Saleh, 1991; Collin, 1994; Bolela, 2003; Middleton, 2009). We have identified five basic elements regarding the quality of the accommodation services: the attractiveness of the environment of the accommodation establishment (U1), the equipment of the accommodation unit (U2), the services of the reception desk (U3), the services in the accommodation unit (U4), as well as the hygiene of the environment (U5). There are also the six basic elements of the quality of the services in catering: the attitude of the attendants (S1), the velocity of the service (S2), the equipment of the establishment (S3), the hygiene of the establishment (S4), the sensory properties of the meals (S5) and the variety of the offer (S6).

As a measure of destination loyalty we used the willingness to return, which was identified by asking the following question: Will you stay again in the same establishment

in case of your return visit to the now visited area? This was measured on a five-point Likert scale (1 = Definitely not, 5 = Definitely yes).

To be able to measure the price-to-quality ratio, we asked the respondents as follows: Evaluate the measure of the adequate ratio of the offered services quality and the demanded price. Two options for answer were: (1) The quality of the offered services is higher than the common standard for the offered price and (2) The quality of the offered services is higher than the common standard for the offered price. When a respondent was unable to make a choice, that answer was not processed any further.

Visitors were identified based upon the demographic and behavioural segmentation criteria. Among demographic criteria we have opted for sex and age (in categories 15-17, 18-26, 27-35, 36-50, 51-63, above 64). The behavioural criteria correspond with the main criteria that are important for the participation in tourism (Navrátil, Pícha, Hřebcová, 2010): duration of the stay in number of nights (1-2, 3-4, 5-6, 7 and more), the repeating rate of the return visit (the first visit, the second visit, the third visit, the fourth visit or multiple visits), the main purpose of the travel (rest, entertainment, sport, business, employment, attending lessons or classes) and whether the person is alone or accompanied (with boyfriend/girlfriend, with family, with a business partner, with friends, or with an organized group).

The collection of data proceeds from methods used for studying the perception of the environment of the nature trails (Navrátil, Knotek, Švec, Pícha, Navrátilová, 2011). The questionnaires were given out by owners or operators of the accommodation establishment having been left at reception desks by prior arrangement and subsequently distributed to guests. The guests were asked to fill the form and hand it in back before their leaving.

The collection of data was done from 2009 to 2011 in selected establishments. This survey concerned the three most widespread types of accommodation establishment in a model tourist region (South Bohemia). Then it was a matter of the hotels, guest houses and campsites. The selection of particular locations took into the consideration the space differentiation of accommodation establishment concerned tourist region (Navrátil, Švec, Pícha, Doležalová, 2012) – Bechyně, Hluboká nad Vltavou, Chlum u Třeboně, Planá nad Lužnicí, Nová Bystřice, Písek, Strakonice, Tábor, Veselí nad Lužnicí). The distribution comprised 2000 questionnaires, the return was 1291 (i.e. ca. 62%).

Data Analysis

Collected data were analysed using factor analysis based on the Principal Component Analysis Method (Meloun, Militký, Hill, 2005). Only those factors with eigenvalue bigger than 1 were further analysed (Tipping, Bishop, 1999). Value of the factor of the quality perception was calculated as an arithmetic average of answers on partial questions with the factor load bigger than 0.6.

The impact of the visitors' expectations regarding the assessment of quality of respective accommodation establishment was identified by means of the one-factor analysis of variance. The results of this analysis were tested by the Tukey Post-hoc Test for unequal sample sizes, with regard to the unequal number of respondents in particular types of accommodation establishment (Zvára, 2004).

These factors were considered as independent variables influencing the willingness of the guests to return (a dependent variable). The selection of these factors of willingness to return was decided by means of the multiple linear regression (Nusair and Hua 2010; Navrátil and Pícha, 2012) using the Forward Selection Method for Independent Variables. The first run of the Forward Selection was performed. Then the data were purged from outliers. Consequently, the process of forward selection was repeated. The model was assessed based upon the partial regression graphs and partial residual graphs and the method was assessed by means of F-test of importance of a regression model (Meloun and Militký 2006). The calculations were done separately for particular types of accommodation.

The perception of the ratio of the perceived quality to the demanded price was evaluated for particular types of accommodation and demand segments using the test for conformity in the frequencies of answer, more precisely using the Chi-square test. We used the Yates's correction in all necessary cases (Quinn, Keough, 2002).

All computations were performed using STATISTICA 10.0 software package.

RESULTS AND DISCUSSION

Factors of perception of quality

Measured quality of services offered by observed accommodation establishments consist of four elements (Table 1). Loaded with items "environment of the accommodation establishment" and "equipment of the accommodation establishment", the factor "environment of accommodation establishment" explains the biggest part of the variability (26.13%). Second strongest factor called "hygiene in accommodation establishment" is

loaded by variables “hygiene of premises of catering establishment”, “environment of the catering establishment” and “services quality in accommodation unit” explains 14.59% of variability. Third factor was called “service in catering part of establishment” and explains 9.9% of variability of data. This factor is loaded by variables “quality of service in catering establishment” and “quickness of attendants in catering establishment”. Fourth and last factor with eigenvalue bigger than 1 is “quality of meals” that explains 9.7% of variability of data. For detailed structure of results see Švec et al. (2012).

Table 1: The factors of Assessment of the Quality of the supply of the Accommodation establishments

	1 st factor The Environment of the Accommodation establishment	2 nd factor The hygiene in Accommodation establishment	3 rd factor The Service in the Catering Part of the establishment	4 th factor The Quality of the meals
The Environment of Accommodation Establishment	0.799	.	.	.
The Equipment of the Accommodation Unit	0.767	.	.	.
The Hygiene of the Premises of the Catering Establishment	.	0.749	.	.
The Environment of the Catering Establishment	.	0.727	.	.
The Quality of the Services in the Accommodation Unit	.	0.654	.	.
The Quality of the Service in the Catering Establishment	.	.	0.805	.
The Velocity of the attendants in the Catering Establishment	.	.	0.800	.
The Quality of the meals	.	.	.	0.884
Eigenvalue	2.874	1.606	1.089	1.071
% of explained variability	26.130	14.596	9.901	9.736

The Impact of the Quality Perception on the Willingness to Make a Return Visit

The differences in the perception of the quality factors among particular types of accommodation establishments were identified for all four types of perception (Table 2). That is why the model of the impact of quality perception on the willingness to revisit was calculated separately for particular types of types of accommodation establishments (AE).

Table 2: The differences in factors of quality perception among particular types of accommodation facilities (averages marked with the same letter do not significantly differ one from another according the Tukey Post-hoc Yest for unequal sample sizes, $p < 0,05$; SD = standard deviation).

	Hotels		Guest houses			Campsites		F	p		
	Average	SD	Average	SD	Average	SD					
The Environment of AE	2.214	a	0.654	2.770	b	0.524	2.106	a	1.034	39.248	0.000000
The Service in the Catering Part	2.270	a	0.747	1.911	b	0.475	2.356	a	0.730	19.522	0.000000
Hygiene of AE	2.206	a	0.633	2.020	b	0.462	2.264	a	0.739	6.846	0.001131
Quality of meals	2.048	a	0.674	2.000	a	0.681	2.636	b	0.832	48.912	0.000000

The best evaluated factor in the hotels is “quality of meals” with the note of 2.05, followed by factor “hygiene of AE” and “environment of AE “with average note of 2.2. On the other hand “service in the catering part” is the worst evaluated factor with an average note of 2.27.

The order of the factors in the accommodation establishment type guesthouse is different by expectation. The best evaluated factor is the “hygiene in accommodation establishment” with average note of 1.9 followed by factors the “quality of the meals” with a note of 2.0 and the “service in the catering part” with note of 2.02. The worst evaluative factor, the “environment of the accommodation establishment”, achieved the average note of 2.77. In that case, we can explain the different order by the more hospitable and friendly attitude of the staff and the provision of specific services for the clients. The worst evaluated factor, the “environment in accommodation establishment”, could relate to the obsolescence of the overall image of these establishments. The “environment of accommodation” That factor was contrary to the expectations positively evaluated in category of the campsites. The average note achieved was 2.10. The “Service in catering part” rated by average note 2.26 and 2.35 was achieved for the “hygiene in accommodation establishment” factor where our expectations were also more negative. On the contrary, the evaluation of the “quality of meals” factor with a note of 2.63 was in compliance with our expectations. Beyond that, this result was the worst of all of the cited results which correspond with our assumption.

The generally positive evaluation of campsites corresponds with the location of several campsites from the observed area in the top 10 of evaluated camps in the Czech Republic in 2010, where clients evaluate campsites in several categories. The results achieved by these campsites in 2010 have even improved in 2011 and two of them were placed in the top

three. The positive evaluation could also correspond with low expectations of campsites' guests. Such guests are often less likely to judge a worse experience unfavourably (Manning 1999). This finding is also in compliance with general statement of Flood (2002): "Standards people use to evaluate a setting are influenced by their expectations for that experience."

When comparing the explored factors in particular categories, the "environment of accommodation establishment" factor was evaluated at the best in case of campsites (2.10) and, on the contrary, at the worst in category of guest houses (2.77). The results are in contradiction to the presumption of our observation. In case of the "hygiene in accommodation establishment" factor, the best evaluated category is guest house (1.91) followed by hotels (2.27) and campsites (2.35). In this case, the result confirmed our expectation when the most frequently cited advantage of the guest houses was the personal approach of the employers to clients. On the contrary, the attitude of the staff to clients was negatively perceived in case of the campsites, particularly in one campsite whose note markedly influenced the final average note for all of the campsites. A similar result was achieved in case of the "service in catering part of accommodation establishment" factor; however, the values show lower variability. As to the final evaluated factor, the "quality of meals", it is possible to interpret that it is in compliance with our expectations. A similar result was achieved for the hotel category (2.04) and the guest house category (2.00). The lowest satisfaction was achieved for the category of the campsites. In that case, these clients mostly cited the low or poor quality of the meals that were prepared with low quality ingredients as well as the small portions, not to mention the similarity of the menus in all campsites, which seemed to be the biggest problems.

The above identified factors of the perception of the quality of the offered services explain an important part of the variability in the answers to the questions regarding the willingness to return once again to the same accommodation establishment. The model was tested as significant in all cases (Table 3, Table 4 and Table 5).

Table 3 Hotels. Overall Adaptability – the Results of Multiple Linear Regression.

	S	f	S/f	F	p
Regression	135.6181	4	33.90453	91.51756	0.00
Residual	151.1518	408	0.37047		
Total	286.7700				

Table 4 Guesthouses. Overall Adaptability – the Results of Multiple Linear Regression.

	S	f	S/f	F	p
Regression	21.38021	3	7.126736	20.97040	0.000000
Residual	50.29742	148	0.339847		
Total	71.67763				

Table 5 Camps. Overall Adaptability – The Results of Multiple Linear Regression.

	S	f	S/f	F	p
Regression	52.8482	3	17.61606	45.13048	0.000000
Residual	70.2605	180	0.39034		
Total	123.1087				

The highest variability was explained by means of the regression model for hotels – 47 % (adjusted $R^2 = 0.468$, standard error of estimate = 0.609). All four factors of quality perception were identified as significant (table 6).

Table 6 The Model of the Willingness to Return to the Accommodation Establishment – Hotels. The Result of the Multiple Linear Regression described in Table 3.

	b	S.E.	t(408)	p
abs.	5.328	0.162	32.929	0.000000
The Environment of the AE	-0.405	0.051	-7.978	0.000000
The Hygiene in the AE	-0.425	0.049	-8.638	0.000000
The Quality of the Meals	-0.336	0.045	-7.394	0.000000
The Service in the Catering Part	-0.223	0.045	-4.955	0.000001

The very high percentage of the explained variability was identified by means of the multiple linear regression, also for campsites– 42 % (adjusted $R^2 = 0.420$, standard error of estimate = 0.625). This model comprises, after that the outlying values were removed, three variables: the service in the catering part of accommodation establishment, the environment of the establishment and quality of meals (table 7).

Table 7 – The Model of the Willingness to Return to the Accommodation Establishment – Campsites. The Result of the Multiple Linear Regression described in table 5.

	b	S.E.	t(180)	p
abs.	4.175	0.179	23.289	0.000000
The Service in the Catering Part	-0.464	0.084	-5.528	0.000000
The Environment of the AE	-0.165	0.058	-2.834	0.005124
The Quality of the meals	-0.151	0.064	-2.360	0.019360

The regression model for the guest houses explains the lowest percentage of the variability in the willingness to make a return visit, but it still remains relatively high – 28% (adjusted $R^2 = 0.284$, standard error of estimate = 0.583). The model comprises, after that the outlying values were removed, three variables: the environment of the establishment, quality of meals and hygiene of the accommodation establishment (table 8).

Table 8 The Model of the willingness to return to the accommodation establishment – Guest Houses. The result of the multiple linear regression described in Table 4.

	b	S.E.	t(148)	p
abs.	4.881	0.315	15.491	0.000000
Environment of AE	-0.473	0.094	-5.025	0.000001
Quality of meals	-0.272	0.072	-3.795	0.000215
Hygiene in AE	-0.238	0.104	-2.288	0.023541

The multiple linear regression confirmed that the assessment of the quality is done on the level of the assessment of partial elements of the services quality (Yang, Jou, Cheng, 2011). The model for particular types of establishment comprises at least three of four indentified factors and even all four factors in case of hotels.

The main component of the willingness to revisit is in case of the guesthouses is the perception of the environment of the accommodation establishment, which relates to their substance and their market positioning, oriented, first of all, to the selected type of client (Houghton 1994). This is not the case of campsites; the strongest factor here is the service in the catering part. This could be caused by generally low or even very low quality of the accommodation services in the campsites; however that is considered to be “standard” by

the clients (Gastroplus, 2012),. So the quality of the services in the catering part becomes the differentiating variable.

The Perception of the Relative Value

The relative value was first evaluated for the particular types of studied accommodation establishments (Chi-square = 37.916; number of degrees of freedom=2; $p < 0.001$; table 9)

Table 9 Proportion of the Answers on Question of Relative Value of the Services According to the Type of Accommodation Establishment

	hotel	guest house	campsite
quality is higher	36.48 %	82.26 %	53.76 %
quality is lower	63.52 %	17.74 %	46.24 %

The clients are distinctively more critical in the case of the hotels when 63.5% of them state that price is higher than expected quality. The opposite situation was identified in the category of the guest houses where 82.3% of the clients stated that the quality is higher than expected with the price offered. The proportion of the two answers is approximately balanced in the case of the campsites, which shows a relative satisfaction with services that have been delivered. There is a recent change of the preferences of the guests as pointed out (e.g. Vystoupil and Šauer 2011). When there is a failure in expected services, the customers are likely to hold higher expectations for service recovery from a service firm that is delivering a superior level of service quality (Kelley and Davis, 1994); i.e. clients are more critical and more demanding for the recovery in hotels than e.g. in guesthouses or even in campsites.

It is quite surprising that, in the cases of demographic segmentation criteria, no statistically important difference was identified among the partial segments, according sex and age. On the other hand, differences in the perception of the relative value were identified in case of all of the surveyed behaviourist segmentation criteria, except for the main purpose of the travel.

According to the number of nights spent, the current value for money rating is the lowest among clients staying for 3 to 5 nights. Thereafter, the positive perception increases and the highest current value for money rating is among those clients with the longest stay in accommodation establishment. (Chi-square = 9,052, number of degrees of freedom=3, $p < 0.05$; table 10). Satisfaction is higher in case of shorter stay (for one or two nights) as well.

Table 10 The Proportion of the Answers on the Question of Relative Value of the Services According to the Number of Nights Spent.

	1-2	3-4	5-6	7 and more
The quality is higher	54.55 %	40.28 %	49.66 %	72.41 %
The quality is lower	45.45 %	59.72 %	50.34 %	27.59 %

Table 11 The Proportion of the Answers on the Question of Relative Value of the Services According to the Repeating of V isit.

	1x	2x	3x	4x and more
The quality is higher	42.42	42.02	52.27	84.62
The quality is lower	57.58	57.98	47.73	15.38

It is possible to find higher percentage of positive answers with an increasing number of visits; that means the evaluation is better, the more often the client comes to stay in the respective accommodation establishment (Chi-square = 30.274, number of degrees of freedom=3, $p < 0.001$; table 11). This finding is completely in accordance with general fact that a satisfied client comes back again (Jones and Sasser, 1995).

Table 12 The proportion of Answers on the Question of the Relative Value of the Services According to Their Being Accompanied.

	Alone	Family	Boy/ girlfriend	Business partner	Group of friends	Organized group
The quality is higher	75	54.21	59.09	47.06	52.63	36.36
The quality is lower	25	45.79	40.91	52.94	47.37	63.64

The current value for money rating according to their accompaniment is lower in the case of organized groups, business partners and groups of friends (Chi-square = 11.106, number of degrees of freedom=5, $p < 0.05$; table 12).

T results show in total that individual guests are more satisfied with the quality and, by contrast, those guests from organized groups are the less satisfied ones within all guest-types.

CONCLUSIONS

The survey in accommodation establishments brought us successfully to the identification of four factors of the perception of the quality of services offered in those establishments (only accommodation and catering services were considered). The most important factor of evaluation of the quality of services provided in accommodation establishments emerged to be the factor “environment of the accommodation establishment”. Other important factors are the hygiene of the accommodation establishment, service in the catering part of the accommodation establishment and quality of meals.

Multiple linear regression confirmed that the assessment of quality is done on the level of the assessment of partial elements of the services quality (Yang, Jou, Cheng, 2011) – model for particular types of establishment comprises at least three of four indentified factors and even all four factors in case of hotels.

Clients expect provided service of certain quality level for their money. The best rated category of accommodation establishments are the guest houses followed by the campsites. Category of the hotels was the worst perceived. The other area where the current value for money rating was proved is the “number of nights” criterion. The authors have proven that clients with longer stays demonstrate their higher satisfaction. As for the criterion of the return visit, the better perception is the characteristic for those clients who return more times or who repeatedly use the services of an accommodation establishment. In case of the “being “accompanied” criterion, the best perception of the value for money is by those clients who stay in the accommodation establishment alone. The impact of the gender criteria, the age factor and the purpose of travel is impossible to prove. The discovered information shows that the measure of evaluation of the relative quality based spent money depends on the very experience with repeated visit. The “value for money rating” indicator is the more important one to be used in present situation, where many clients are willing to spend less money for their visit. Some problems of dissatisfaction should not be expensive and costly to solve (Baum, 2002). Oftentimes, there is no need for a huge amount of money to be spent in order to achieve a good rating from the clients and to have these same clients willing to come back. It is enough to be in the right place and have hospitable employees who are available (Sigala, 2003).

LITERATURE

- Akbaba, A. Measuring service quality in the hotel industry: A study in a business hotel in Turkey. *International Journal of Hospitality Management*. Vol. 25, No. 2, June 2006, pp. 170–192
- Baker, D.A., Crompton, J.L. (2000). Quality, satisfaction and behavioral intentions. *Annals of Tourism Research*, 27, 785-804.
- Baum, T. (2002). Skills and training for the hospitality sector: a review of issues. *Journal of Vocational Education & Training*, 54, 343-364.
- Beránek, J., Kotek, P. (2007). *Řízení hotelového provozu*. Praha: Grada.
- Bigné, J.E., Sánchez, M.I., Sánchez, J. (2002). Tourism image, evaluation variables and after purchase behaviour: inter-relationship *Tourism Management*, 22, 607–616.
- Boella, M. J.(2003). *Human resource management in the hospitality industry*. Chenttenham: Nelson Thornes.
- Bučeková, I. (2001). Model lokalizácie hotelov na území veľkých miest - na príklade Bratislavy. *Ekonomická revue cestovného ruchu*, 34, 17–27.
- Bučeková, I. (2007). Vývoj priestorovej štruktúry siete hotelov na území Bratislavy. *Geografický časopis*, 59, 65–81.
- Chen, C., Tsai, D. (2007). How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions? *Tourism Management*, 28, 1115-1122.
- Chi, C. G. Qu, H. (2008). Examining the structural relationships of destination image, tourist satisfaction and destination loyalty: An integrated approach. *Tourism Management*, 29, 624-636.
- Collin, P.H.(1994). *Dictionary of Hotels, Tourism and Catering Management*. Teddington. Peter Collin Publishing.
- Čertík, M. (2001). *Cestovní ruch - vývoj, organizace a řízení*, Praha: OFF.
- Flood, J.P. Influence of Benchmarking on Wilderness Visitor and Manager Perceptions of Campsite Conditions. *Proceedings of the 2002 Northeastern Recreation Research Symposium*, 2002. pp. 165-172
- Foret, M., Klusáček, P., (2011). The importance of the partnership and cooperation in the regionaldevelopment exampled on Znojmo region, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 59(4), 79–85.
- Foster, R.V. T. (2002). *Jak získat a udržet zákazníka*. Praha: Computer Press.
- Gastro plus (2012). Kempy nenabízí kvalitu? Realita je už několik let jiná. Retrieved March 15, 2012, from <http://www.gastroplus.cz/novinky/kempy-nenabizi-kvalitu-realita-je-uz-nekolik-let-jina>
- Gúčík, M., Patuš, P. (2005). *Management ubytovacej prevádzky hotela*. Banská Bystrica: Slovensko-švajčiarské združenie pre rozvoj cestovného ruchu.
- Jin, L., He, Y., Song, H. (2012). Service customization: To upgrade or to downgrade? An investigation of how option framing affects tourists' choice of package-tour services. *Tourism Management*, 33, 266-275.
- He, Y. And SONG, H., 2009: A mediation model of tourists' repurchase intentions for packaged Tourism services. *Journal of Travel Research*, 47, 3: 317–331.
- Horner, S., Swarbrooke, J. (2003). *Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času: aplikovaný marketing služeb*. Praha: Grada Publishing..
- Houghton, J. (1994). The structure of hospitality: a cultural explanation of industrial diversity. *International Journal of Hospitality Management*, 13, 327–346.
- Indrová, J. a kol. (2004). *Cestovní ruch I*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Oeconomica.
- Jones, T.O., Sasser, W. E. (1995). Why satisfied customers defect. *Harvard Business Review*, 1995. Retrieved July 7, 2012, from

http://scholar.google.cz/scholar?q=JONES%2C+T.%2C+SASSER%2CW.++Why+sat+isfied+customers+defect&btnG=&hl=cs&as_sdt=0

- Liška, J. (1997). *Ekonomika a řízení podniku společného stravování*. Vyškov: VVŠ PV.
- Kelley, S.W., Davis, M.A. Antecedents to customer expectations for service recovery. *Journal of the Academy of Marketing Science*. Vol. 22, No. 1, 1994, pp. 52-61
- Kempy Nenabízí kvalitu? Realita je už několik let jiná [online]. 2012 [cit. 8-3-2012] Přístup ke zdroji: <<http://www.gastroplus.cz/novinky/kempy-nenabizi-kvalitu-realita-je-uz-nekolik-let-jina> >
- MANAGEMENT CONSULTING GROUP, S.R.O. (2008). Pohostinství pro cestovní ruch Retrieved 3/2012, from [http://www.mmr.cz/Cestovni-ruch/Programy-Dotace/Programovaci-obdobi-2004---2006/Operacni-program-Rozvoj-lidskych-zdroju-\(OP-RLZ\)/Opatreni-4-2---Specificke-vzdelavani/Knihovna](http://www.mmr.cz/Cestovni-ruch/Programy-Dotace/Programovaci-obdobi-2004---2006/Operacni-program-Rozvoj-lidskych-zdroju-(OP-RLZ)/Opatreni-4-2---Specificke-vzdelavani/Knihovna)
- Manning, R.E. *Studies in Outdoor Recreation: Search and Research for Satisfaction*. Corvallis: Oregon State University Press, 1999, 374 p. ISBN 0-870-71463-5
- Meloun, M., Militký, J. (2006). *Kompendium statistického zpracování dat*. Praha: Academia.
- Meloun, M., Militký, J., Hill, M. (2005). *Počítačová analýza vícerozměrných dat v příkladech*. Praha: Academia.
- Metz, R., Grüner, H., Kessler, T. (2008). *Restaurace a host*. Praha: Europa Sobotáles.cz.
- Middleton, V. and all. (2009). *Marketing in Travel and Tourism*. Elsevier, 2009.
- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (2010). *Zavádění národních standardů kvality ve vybraných sektorech cestovního ruchu*. Retrieved January 15, 2012, from <http://www.mmr.cz/Cestovni-ruch/Informace-Udalosti/Narodni-system-kvality-sluzeb/Zavadeni-narodnich-standardu-kvality-ve-vybranych>
- Navrátil J., Knotek, J., Švec, R., Pícha, K., Navrátilová, J. (2011). *Návštěvnícké preference naučných stezek ve velkoplošně chráněných územích*. *Czech Hospitality and Tourism Papers*. 13, 3 – 16.
- Navrátil, J., Švec, R., Pícha, K., Doležalová, H. (2012). *The behaviour in deciding the location of tourist accommodation facilities: Tourist regions Šumava and South Bohemia*. *Moravian Geographical Reports*, – in print
- Navrátil, J., Pícha, K. (2013). Factors influencing willingness to recommend a visit to water-enhanced tourist attractions in Central-European mountainous and submontane landscapes. In J. Kozak, & K. Ostapowicz (Eds.), *Integrating Nature and Society towards Sustainability*. Springer (in press).
- Navrátil, J., Pícha, K., Hřebcová, J. (2010). *The importance of historical monuments for domestic tourists: The case of South-western Bohemia*. *Moravian Geographical Reports* 18, 14–30.
- Novacká, L. (2010). *Cestovní ruch, technika služeb, delegát a sprievodca*. Bratislava: Ekonom.
- Nusair, K., Hua, N. (2010). Comparative assessment of structural equation modeling and multiple regression research methodologies: E-commerce kontext. *Tourism Management*, 31, 314–324.
- Orieška, J. (2010) *Služby v cestovním ruchu*. Praha: Idea servis.
- Petrick, J. F. (2004a) First timers' and repeaters' perceived value. *Journal of Travel Research*, 43(1), 29–38.
- Petrick, J. F. (2004b). The roles of quality, perceived value and satisfaction in predicting cruise passengers' behavioral intentions. *Journal of Travel Research*, 42(4), 397–407.
- Petrick, J. F., Morais, D. D., & Norman, W. C. (2001). An examination of the determinants of entertainment vacationers' intentions to revisit. *Journal of Travel Research*, 40(1), 41–48.

- Quinn, G.P., Keough, M.J. (2002). *Experimental Design and Data Analysis for Biologists*. Cambridge, Cambridge University Press
- Rothenberger, S. (2006). Measuring the relative importance of service dimensions in the formation of price satisfaction and service: A case study in the Hospitality and Hotel Industry. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*.6, p.179
- Ryglová, K., Burian, M., Vajčnerová, I. (2011). *Cestovní ruch – podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Praha: Grada Publishing.
- Saleh, F. (1991). Analysing service quality in the hospitality industry using the SERVQUAL model. *Service Industries Journal*, 11, 324-345.
- Salerno, N. (2010). *Hotel Marketing Coach*. Retrieved May 10, 2011, from <http://www.hotelmarketingcoach.com/20Management.htm>
- Sigala, M. (2003). Customer Relationship Management in *Hotels*. *Implementing Customer Relationship Management in the Hotel Sectors: Does „IT“ always matter* Retrieved July 6, 2012, from <http://www.csrc.lse.ac.uk/asp/aspeic/20030143.pdf>
- Simpson, P.M., Sigauw, J.A. (2008). Destination Word of Mouth. The Role of Traveler Type, Residents, and Identity Salience. *Journal of Travel Research*, 47, 167-182.
- Stárek, R. (2011). Cesta z krize? Kvalita, inovace, nápady. In *Svět gastro & hotel 2011*. Retrieved March 6, 2012, from <http://www.gastro-hotel.cz/hotelnictvi/cesta-z-krize-kvalita-inovace-napady>
- Stárek, V., Vaculka, J. (2008). Ubytovací úsek v oblasti cestovního ruchu. Retrieved 4/2012 from <http://www.mmr.cz>
- Šípková, I. (2007). Manažerstvo kvality. *Top hotelierstvo*. Media ST.
- Tipping, M., Bishop, E.M. (1999). Probabilistic Principal Component Analysis. *Journal of the Royal Statistical Society*, 61, 485-689.
- Vogt, C.A., Fesenmaier, D.R. Tourists and retailers' perceptions of services. *Annals of Tourism Research*. Vol. 22, No. 4, 1995, pp. 763–780
- Vystoupil, J., Šauer, M. (2011). Hosté a návštěvnost (selektivní faktory cestovního ruchu). In *Aktuální trendy cestovního ruchu v kontextu řešení regionálních disparit* (pp.51-59). Praha : Vysoká škola hotelová v Praze 8. VŠH.
- Weaver, D., Oppermann, M. (2000). *Tourism Management*. Queensland: School of Tourism & Hotel Management
- Yang, C., Jou, Y., Cheng, L. (2011) Using integrated quality assessment for hotel service quality. *Qual Quant* 45, 349–364.
- Yuan, J., Jang, S. (2008) The effects of quality and satisfaction on awareness and behavioral Intentions: Exploring the role of a wine festival. *Journal of Travel Research*, 46(3), 279–288.
- Zaithaml, V.A. (1988). Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. *Journal of marketing*, 52, 2-22
- Zimáková, B. (2010). Kvalita služeb v gastronomii a její řízení. In *Hotelnictví, turismus a vzdělávání 2010* Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8. 251 – 259
- Zvára, K. (2008). *Biostatistika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

**RELATIONSHIP BETWEEN THE INCOME SITUATION AND MORTALITY OF
THE POPULATION IN THE MICRO-REGIONS OF THE SOUTH
TRANSDANUBIAN REGION¹**

**A LAKÓNÉPESSÉG JÖVEDELMI HELYZETÉNEK ÉS MORTALITÁSÁNAK
ÖSSZEFÜGGÉSEI A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ KISTÉRSÉGEIBEN²**

Tamás MOLNÁR PhD, associate professor
University Pannonia, Faculty of Economics
Department of Applied Economics
Address: Egyetem u. 10. Veszprém,, H-8200
Phone: +36-88/624-644
Email: molnar.tamas@uni.gtk-pannon.hu

---

¹ A tanulmány a Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával készült.

² A tanulmány a Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával készült.

A LAKÓNÉPESSÉG JÖVEDELMI HELYZETÉNEK ÉS MORTALITÁSÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ KISTÉRSÉGEIBEN³

RELATIONSHIP BETWEEN THE INCOME SITUATION AND MORTALITY OF THE POPULATION IN THE MICRO-REGIONS OF THE SOUTH TRANSDANUBIAN REGION

Key words:

health status, income situation, standard of living, mortality, South Transdanubian Region

Abstract

What does the competitiveness of regions depend on? Is there any relationship between the standard of living, the health status and the mortality? The author – reviewing viewpoints and tendencies often contradicting each other – has researched the relationship between the standard of living and the deaths caused by the major disease groups in micro-regions of South Transdanubian Region.

The analysis showed that the main causes of mortality (cancer, circulatory, digestive) are in correlation, namely analysing the mortality rates per thousands it can be concluded if higher incidence of a specific cause of death then the frequency of the other two mortality factors is higher, too. There are moderately strong and positive relationship between the number of deaths caused by circulatory diseases and the number of deaths caused by cancer and digestive diseases.

The author has also researched the effects of the development level in the micro-regions on the mortality rate. The level of development can be expressed by the personal income tax. The hypothesis that there is lower mortality rate in more development areas has confirmed partially. The mortality rate caused by diseases of circulatory, digestive organs and cancer is lower in the more developed regions where the income so the personal income tax is higher. However, this correlation is weak, negative and it isn't statistically justified in the micro-regions in 2010.

Kulcsszavak:

Egészségi állapot, jövedelmi helyzet, életszínvonal, mortalitás, Dél-dunántúli régió

Kivonat

Mi határozza meg egy-egy térség versenyképességét? Van-e a kapcsolat és milyen az életszínvonal az egészségi állapot és a mortalitás között? A szerző a sokszor egymásnak ellentmondó nézőpontok és irányzatok fő téziseit és megállapításait áttekintve a Dél-dunántúli régió kistérségeit vizsgálta abból a szempontból, hogy az életszínvonal (jövedelmi helyzet) és a főbb betegségecsoportok nyomán kialakult halálokok összefüggnek-e. Az elemzések azt mutatták, hogy főbb mortalitási okok (daganatos, keringési, emésztőszervi) összefüggnek, ugyanis az 1000 főre jutó halálozási rátákat elemezve az látszik, hogy minél magasabb egy adott halálok előfordulása, annál inkább megfigyelhető, hogy a másik két mortalitási tényező is magas. A keringési rendszer megbetegedései okozta halálokok száma közepes és pozitív kapcsolatban van a daganatos és az emésztőszervi rendellenességek okozta halálozások számával.

Az is a vizsgálat tárgyát képezte, hogy kistérségek fejlettségi szintje, hogyan befolyásolja a halálozási ráták alakulását. A fejlettségi szintet az egy lakosra jutó SZJA mutatta. A feltevés, miszerint a fejlettebb térségekben alacsonyabb mortalitási értékeket találunk részben beigazolódott. Minél fejlettebb egy térség (tehát jelen esetben magasabb az ott lakók által fizetett adó mértéke, ebből következően magasabb jövedelme), annál kisebb a daganatos, a keringési és emésztőszervi okok miatti elhalálozás valószínűsége. A kapcsolat a leírt tényezők között negatív irányú, viszont csak gyenge és statisztikailag nem igazolható kistérségi szinten a 2010-es évben.

---

³ A tanulmány a Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával készült.

BEVEZETŐ

Hatnak-e a nagy jövedelmi egyenlőtlenségek a várható élettartamra, és ha igen, milyen mértékben? Rövidebb-e a várható élettartam az alacsonyabb fejlettségű térségekben, mint gazdaságilag fejlettebb területeken? Van-e összefüggés a szegénység és a magas mortalitási értékek között? Sok ilyen és ehhez hasonló kérdés merült az utóbbi időszakban, sokszor egymásnak ellentmondó véleményekkel, többször heves vitákat generálva az eltérő szemléletet valló oldalak résztvevői között.

KORÁBBI KUTATÁSOK ÁTTEKINTÉSE

A fenti kérdések, melyek az éles vitákat generálták, már nem számítottak újnak akkor sem, amikor két évtizede a felszínre kerültek, ugyanis a hetvenes és nyolcvanas évek során napvilágot látott néhány olyan – főleg nemzetközi - elemzés, amely a nemzeti jövedelem és a halandóság alakulása közötti kapcsolatot vizsgálta. Például Samuel Preston az 1930-as és az 1960-as évekre vonatkozóan hasonlította össze a nemzeti jövedelem és a mortalitás országokénti szintjét és azt állapította meg, hogy e két tényező között fennálló összefüggés 1930-ban jóval erősebbnek mutatkozott, mint 1960-ban (Preston 1975). A mortalitási szintet meghatározó tényezőket kutatva már ekkor felmerült a javaslat, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségeket is be kellene vonni a változók körébe. A hetvenes évek végén publikált néhány elemzés (Rodgers 1979, Wilkinson 1986, 1990, 1992a). alapján bizonyossá vált, hogy ilyen összefüggés a fejlődő és a fejlett országokban is jelentkezik. Ezek a munkák összességében mutatták meg az összefüggéseket a populációban a jövedelem-különbségek és a mortalitás között. Születtek azonban olyan elemzések is, amelyek parciálisan, csak egyetlen szegmensre vetítették a jövedelmi egyenlőtlenségek hatását a halálozási adatokra, mint például a csecsemőhalálozás szintjére (Flegg 1982).

A különböző nézetek közötti igazi tudományos és politikai vita 1992-ben robbant ki, az imént már hivatkozott Wilkinson ebben az évben megjelent írása (Wilkinson 1992b) nyomán. A cikk által kavart vihar azóta sem csillapodik. A jövedelemegyenlőtlenségek és a halálozás kapcsolatát vizsgáló tudományos közlemények száma megsokszorozódott és egymással szembenálló tudományos műhelyek formálódtak, néhány országban pedig a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazása is elkezdődött (Kovács 2002, Bacsi 2007).

A számtalan cikk, tudományos közlemény döntő részét három nagy iskola adja, és az is látszik, hogy a kérdéskörrel leginkább Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban foglalkoznak. Az első irányzat a fentiekben már citált Wilkinson és társai nevéhez fűződik,

akik az angliai Notthingamben az úgynevezett relatív deprivációs irányzat”-ot képviselik. A második, „társadalmi integrációs irányvonalat”valló kutatócsoport az amerikai Harvard egyetemen munkálkodik. Legjelentősebb képvisel Bruce Kennedy és Ichiro Kawachi. A harmadik irányzat a George Davey Smith, George Kaplan és John Lynch nevével fémjelzett neomaterialista iskola (Kovács 2002). Ezen irányzatok fő jellegzetessége az volt, hogy általában országok, illetve államok szintjén történtek az elemzések és a klasszikus statisztikai eszközöket vetették be, mint a korreláció-analízis, a lineáris regresszió, a Robin-Hood index vagy a Gini mutató.

A három iskola kutatásai, és a köztük olykor-olykor fellángoló éles szakmai viták más kutatókat is inspiráltak hasonló elemzések elvégzésére. Ezek között voltak olyanok is, amelyek kisebb területi egységeken belül (OEFI 2010) és azok környezetében tapasztalható jövedelmi egyenlőtlenség szemszögéből vizsgálták a halálozási mutatókat, mások a nemzetközi összehasonlítás körét tágabbra vonva az országok közötti összehasonlítást vizsgálták, finomítva a három nagy iskola addigi elemzéseit. Voltak olyanok is, akik a különböző jövedelem egyenlőtlenségi mérőszámok alkalmazási lehetőségét vizsgálták, vagy a mortalitás mutatójának az egészségi állapot más mérőszámaival, mint például az egészségi állapot szubjektív megítélésével hozták összefüggésbe.

A számos kontrollváltozó bevonásával lefolytatott logikus elemzés azt is megmutatta, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek nagyságának hatása kisebb földrajzi egységeket összehasonlítva már nem mutatható ki (Soobader; LeClere 1999).

Wilkinson eredeti megfigyelése azaz, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek magas szintje statisztikailag kimutathatóan növeli a mortalitás szintjét, nem bizonyult igaznak. Ugyanakkor a jövedelmi egyenlőtlenségek szintje befolyásosnak bizonyult a csecsemőhalandóság nagyságát illetően, amit a kutatások egész sora bizonyít évtizedek óta (Hales et al. 1999; Lynch et al. 2001). Olyan új eredmények is születtek, amelyek azt igazolják, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek a krónikus betegségek kialakulásának, illetve a mentális rendellenességek előfordulásának gyakoriságát befolyásolják (Molnár; M. Barna 2012, Malmströmet al. 2001, Weich 2001).

Számos olyan újabb egészségzociológiai témakör vizsgálata kezdődött meg a jövedelemegyenlőtlenségi vita eredményeként, amelyben olyan tényezők hatásait kellett mérni, amelyek csak aggregált szinten értelmezhetők, mint például a lakóhelyi szegregáció, a faji diszkrimináció, valamint a tágabb lakóhelyi státus (Waitzman; Smith 1998, McLaughlin; Stokes 2002, Bosma et al. 2001).

A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ JELLEMZÉSE

A régiót 3 megye, Baranya, Somogy és Tolna alkotja, nagyságát tekintve, a harmadik legnagyobb hazánkban, területe 14169 km², az ország területének több, mint 15%-át teszi. Lakossága a régiók között a legkisebb (960. 000. fő), az ország lakosságának csak 9,7%-a, így népsűrűsége a legalacsonyabb, nem éri el a 68 fő/km²-es értéket. A kistelepülések száma nagy, a régió településeinek 74%-ában a lakosok száma nem haladja meg az 1000 főt, sok zsákfalu nehezíti a közlekedést. A régió legfejlettebb részeiként tartjuk számon a megyeszékhelyeket, illetve a Balaton Kiemelt Üdülőkörzethez (BKÜ) tartozó települések közül a part - mentieket (Molnár, 2007; Péter 2008). A vándorlási különbözet hosszú időszakot felölelően jellemzően negatív (Czuppon; 2006), ennek okát elsősorban az országos átlagnál alacsonyabb bruttó átlagkeresetben, az egy főre jutó GDP kedvezőtlen alakulásában, illetve a munkanélküliség országos szintet meghaladó arányában, valamint a beruházások alacsony számában kereshetjük (Barna, 2007; Népegészségügyi Jelentés).

A lakosság kormegoszlása is kedvezőtlen, az elöregedő társadalmakra jellemző tulajdonságokat mutatja. Jellemző az alacsony termékenység. A 65 év feletti populáció aránya folyamatosan növekszik, míg a 15 év alatti lakosság aránya csökken. A munkaképes férfiak arányának csökkenése előrevetíti az eltartó és eltartott lakosság egymáshoz viszonyított arányának romlását (Ilk; Molnár, 2011). A régió népessége folyamatosan csökken, a csökkenés mértéke az 1980-as évtől kezdve közel 30 év alatt (2008-ig) átlagosan 9% volt. A csökkenés mind gazdasági, mind egészségügyi, szociális és oktatási rendszerre (Bertalan; Molnár 2007; Bertalan, 2010)történi kihatásával már most számolni kell. A régióban a munkanélküliség folyamatosan és jelentősen magasabb az országos átlagnál. A beruházások alakulása szintén kedvezőtlenebb az országosnál és ugyanezt tapasztalhatjuk az 1 főre jutó GDP tekintetében is. A régióban a születéskor várható élettartam mind a nőknél, mind a férfiaknál emelkedett az utóbbi évtizedekben, de még mindig az országos átlag alatt maradt.

ADATBÁZIS, MÓDSZERTAN

Az elemzés kistérségi szinten készült a Dél-dunántúli régióban. A mortalitási adatok részletesen – a BNO (Betegségek Nemzetközi Osztályozása) szerinti besorolás alapján minden halál oka tényezőre vonatkozóan - kistérségi bontásban álltak rendelkezésre. Mindemellett viszonylag hosszú idősor vizsgálata volt lehetséges, hiszen a mortalitási adatok 1994 és 2010-ig ismertek voltak. A halálozási adatokra a szerző, mint a populáció egészségi állapotának indikátorára tekint, hiszen ez a mutató a morbiditási adatokkal szemben nem tartalmaz ellenőrizhetetlen és kiszűrhetetlen halmozódásokat, illetve átfedéseket. A jövedelmi helyzet és a mortalitási értékek összefüggését vizsgálva a szerző a TeIR (Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer) adatbázis SZJA értékeit használta fel kiszámítva az egy főre jutó adótartalmat kistérségenként. A módszerek közül egyrészt az egyszerűbb, leíró jellegű módszereket használta, mint például a különböző viszonyszámok (megoszlási, területi összehasonlító, intenzitási), középértékek, illetve a szóródási mutatók. Másfelől a bonyolultabb módszereket is igénybe vette, főleg az összefüggések meglétének vizsgálatára a Pearson-féle korrelációs együtthatót a szorossági mérőszámok közül.

EREDMÉNYEK

A vezető halálokok között a Dél-dunántúli régióban⁴ a keringési rendszer betegségeiből kialakuló elhalálozás a döntő. Az adatok azt mutatják, hogy minden kistérségben és minden évben jelentősen meghaladják, mind a daganatos, mind az emésztőszervi rendellenességek okozta mortalitási értékeket. Az *1. táblázatban* egy kiragadott év⁵ halálozási esetszámai figyelhetők meg, ez a jelenség a többi vizsgált évben nagyon hasonlóan alakult ezért tipikusnak tekinthető.

---

⁴ Ez nem csak a vizsgált régióban figyelhető meg, hanem országos szinten is.

⁵ A kiválasztás oka az volt, hogy a rendelkezésre álló lehető legfrissebb adat kerüljön közlésre.

1. táblázat: A Dél-dunántúli régió kistérségei mortalitási esetszámai, 2010

Kistérség	Daganatos betegségek	Keringési betegségek	Emésztőszervi betegségek
Komlói	134	251	26
Mohácsi	173	381	49
Sásdi	67	119	10
Sellyei	51	85	9
Siklói	111	228	20
Szigetvári	70	187	27
Pécsi	663	1074	135
Pécsváradi	45	93	11
Szentlőrinci	53	89	14
Baranya megye	1233	2256	275
Barcsi	91	193	22
Csurgói	54	159	24
Fonyódi	93	178	27
Kaposvári	364	696	82
Lengyeltóti	38	70	5
Marcali	126	285	35
Nagyatádi	94	205	17
Siófoki	133	224	28
Tabi	53	95	11
Balatonföldvári	38	98	10
Kadarkúti	81	147	14
Somogy megye	1165	2350	275
Bonyhádi	88	188	22
Dombóvári	136	269	23
Paksi	154	303	39
Szekszárdi	256	542	70
Tamási	191	348	44
Tolna megye	825	1650	198
Dél-dunántúli régió	1420	3611	294

Forrás: T-STAR, 2012. alapján saját szerkesztés

Természetesen az a különböző kistérségekben az eltérő lakónépeség miatt a fenti táblázat adatai csak akkor értelmezhetőek, ha valamiféle közös nevezőre jutunk e tekintetben. Ezt az a lakosság szám alapján számított ezer főre jutó mortalitási rátákkal adhatjuk meg (2. táblázat).

2. táblázat: A Dél-dunántúli régió kistérségei 1000 főre jutó mortalitási esetszámai, 2010

Kistérség	Daganatos betegségek	Keringési betegségek	Emésztőszeri betegségek
Komlói	3,32	6,22	0,65
Mohácsi	3,37	7,42	0,96
Sásdi	4,59	8,15	0,69
Sellyei	3,58	5,96	0,63
Siklói	2,89	5,95	0,52
Szigetvári	2,60	6,94	1,00
Pécsi	3,61	5,84	0,73
Pécsváradi	3,48	7,20	0,85
Szentlőrinci	3,43	5,76	0,91
Baranya megye	3,10	5,67	0,69
Barcsi	3,65	7,74	0,88
Csurgói	3,04	8,94	1,35
Fonyódi	3,77	7,20	1,09
Kaposvári	3,64	6,96	0,82
Lengyeltóti	3,28	6,04	0,43
Marcali	3,44	7,77	0,95
Nagyatádi	3,45	7,52	0,62
Siófoki	3,39	5,70	0,71
Tabi	3,88	6,96	0,81
Balatonföldvári	3,07	7,92	0,81
Kadarkúti	3,92	7,11	0,68
Somogy megye	3,54	7,15	0,84
Bonyhádi	3,03	6,47	0,76
Dombóvári	4,06	8,03	0,69
Paksi	3,17	6,23	0,81
Szekszárdi	2,94	6,21	0,80
Tamási	4,74	8,64	1,09
Tolna megye	3,45	6,91	0,83
Dél-dunántúli régió	3,34	6,48	0,77

Forrás: T-STAR, 2012. alapján saját szerkesztés

A fenti táblázatból látható, hogy a megyék között egyértelműen Baranya megye mutatói a legkedvezőbbek, mindhárom mortalitási viszonyszám itt a legalacsonyabb. A második Tolna megye, igaz ugyan, hogy a differencia Somogy és Tolna megye között kisebb, mint Baranya és Tolna viszonylatában.

Több olyan kistérség is van, amelyeknek minden mutatója elmarad (tehát számszerűen meghaladja) a saját megyei átlagát. Így például Baranya megyében a Pécsi, a Mohácsi, a Pécsváradi és a Szentlőrinci kistérségek, Somogy megyében a Barcsi és a Fonyódi, míg

Tolnában a Tamási kistérség az, amely minden mutató tekintetében gyengébb a megyei átlagnál.

Másrészt az is kimutatható, hogy vannak kistérségek, amelyek halálozási mutatói nagyon jók, minden tekintetben jobbak a megyei adatoknál. Míg Baranyában nem volt ilyen kistérség, Somogyban a Lengyeltóti, a Siófoki, míg Tolnában a Bonyhádi kistérséget jellemzi ez.

Érdekesség, hogy a megyeszékhelyekkel reprezentált kistérségek egyike sem mondhatja el magáról, hogy a megyei átlaghoz viszonyítva jobb helyzetben vannak. Sőt a Pécsi kistérség, mint a fentiekben láthattuk, mindhárom kritériumban gyengébb a Baranya megyei átlagnál.

Mindhárom halálozásban a régiós átlag alatt találjuk a Mohácsi, a Pécsváradi, a Barcsi, a Fonyódi, a Kaposvári!, a Marcali, és a Tamási kistérséget. A Komlói, a Siklósi, a Lengyeltóti, és a Bonyhádi kistérségekben viszont mindhárom mutató kedvezőbb, mint a régiós átlag.

A mortalitási okok összefüggenek, ugyanis az 1000 főre jutó halálozási ráták között kapcsolatot figyelhetünk meg. Minél magasabb egy adott halálozást előfordulása, annál inkább megfigyelhető, hogy a másik két mortalitási tényező is magas. Különösen a Sásdi, Pécsváradi, Csurgói, Dombóvári és Tamási kistérségekben figyelhetünk meg magas halálozási rátákat. A kapcsolatot vizsgálva (a Pearson-féle korrelációs együttható alapján) látható és statisztikailag is igazolható összefüggés mutatkozik e tényezők között. A keringési rendszer megbetegedései okozta halálokok száma közepes, és pozitív kapcsolatban van a daganatos és az emésztőszervi rendellenességek okozta halálozások számával. Ezt mutatja a 3. táblázat is. Minél magasabb tehát a keringési halálozások száma annál magasabb a daganatos és az emésztőszervi megbetegedések miatti halálozások száma is. Mindkét korrelációs együttható statisztikailag igazolható, tehát 5%-os szinten szignifikáns értéket adott. A daganatos és az emésztőszervi halálozások között már nem ilyen egyértelmű a kapcsolat, csak gyenge közepes értéket mutatott, ráadásul az eredmény nem is szignifikáns (3. táblázat).

3. táblázat: Az 1000 főre jutó mortalitási adatok összefüggései a Dél-dunántúli régió kistérségeiben, 2010.

<i>Betegségcsoportok (BNO szerint)</i>	<i>Daganatos</i>	<i>Keringési</i>	<i>Emésztőszervi</i>
Daganatos	1		

Keringési	0,4431	1	
Emésztőszervi	0,0362	0,5754	1

Forrás: Saját számítás

A mortalitási értékek és az adott kistérség egy adózóra és egy lakosra levétített jövedelmi viszonyainak elemzésekor szintén a Pearson féle korrelációs együtthatót alkalmazta a szerző.

Az alapadatokból az a következtetés vonható le, hogy a Baranya megyei átlagot a Pécsi kistérség értékei emelik, ugyanis az összes többi kistérség elmarad fejlettségben az átlagos értéktől. Somogy megyében már jóval kiegyensúlyozottabb a helyzet. Itt három kistérség tekinthető kifejezetten „gazdagnak” a Kaposvári, a Siófoki és a Balatonföldvári kistérség. Egyik esetben sem beszélhetünk meglepetésről, hiszen a két Balaton-parti település mellett a megyeszékhely emelkedik ki az egy adózóra jutó adóbevételek tekintetében. Tolna megyében a Paksi és a Szekszárdi kistérség a meghatározó. A régiós átlagot a fent említett kistérségek adatai haladják meg, innen is kiemelkedik a Paksi és a Pécsi kistérség fejlettsége a többihez képest.

A továbbiakban a Bevezetőben kifejtett irányzatok alapján azt elemezte a szerző, hogy az egy lakosra jutó SZJA, mint fejlettséget mutató változó és a különböző halálokok között milyen a kapcsolat. Az előzetes hipotézisek részben beigazolódtak. Minél fejlettebb egy térség (tehát jelen esetben magasabb az ott lakók által fizetett adó mértéke, ebből következően magasabb a jövedelme), annál kisebb a daganatos, a keringési és emésztőszervi okok miatti elhalálozás valószínűsége(4. táblázat).

4. táblázat: A főbb halálokok és a fejlettség kapcsolata a Dél-dunántúli régió kistérségeiben, 2010.

Mortalitási ok	A mortalitás és a fejlettség kapcsolata (Pearson-féle „r”)
Daganatos	-0,24
Keringési	-0,38
Emésztőszervi	-0,02

Forrás: Saját szerkesztés

A kapcsolat a leírt tényezők között negatív irányú, viszont gyenge és az elfogadott szignifikancia-szintet⁶ tekintve nem is megbízható minden halálok esetén.

Ezekből következően a további vizsgálatok egyik iránya a még mélyebb, településszintű vizsgálat lehet, illetve a BNO szerinti besorolás betegségcsoportjain belüli jelentős mortalitási okok kiválasztása és összevetése a jövedelmi helyzettel.

KÖVETKEZTETÉSEK

1. A BNO szerinti főbb betegségcsoportok közül a keringési rendszer okozta megbetegedések jelentik a fő mortalitási okot. Ez a betegségcsoport 1000 főre számítva közel kétszer annyi áldozatot szed, mint a daganatos és közel 10-szer annyit, mint az emésztőszervi betegségek a Dél-dunántúli régióban.
2. Statisztikailag igazolható, hogy azokban a kistérségekben, ahol a keringési megbetegedések okozta halálesetek száma magas, ott a másik két betegségcsoportban is magas értékek jellemzőek.
3. A jövedelmi helyzettel összevetve megállapítható, hogy a fejlettség (amit itt az egy adózóra jutó adóbefizetés fejez ki) fordítottan arányos a halálesetek számával mindhárom fő betegségcsoport esetén. Az összefüggés azonban nem egyértelmű ezért a szerző további kutatásokat végez e témakörben.

---

⁶ Az elfogadott szignifikancia-szint általában 5%.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bacsi, Zs. (2007). *A területi fejlődést meghatározó természeti, gazdasági és társadalmi tényezők főbb összefüggései.*In: Káposzta József (ed.). Regionális gazdaságtan. HEFOP tankönyv, Debreceni Egyetem, AMTC AVK. , 2. fejezet, 37-99.
- Bertalan; Molnár (2007). *Oktatáspolitikai kihívások a 21. sz. elején – lehetőségek, alternatívák a Dél-dunántúli régióban.* In: Európai kihívások IV. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar. Szeged, 155-161
- Bertalan (2010). *Oktatáspolitikai trendek a dél-dunántúli régióban.* In: Az óvodapedagógiától az andragógiáig. III. Képzés és Gyakorlat Konferencia, Kaposvár, 2010, 204-216.
- Bosma; Van de Mheen; Borsboom; Mackenbach (2001). *Neighbourhood Socioeconomic Status and All-Cause Mortality.* American Journal of Epidemiology, 153. szám 363–371.
- Czuppon (2006). *Társadalmi-gazdasági mutatók alkalmazása kistérségi elemzésekben.* PhD értekezés, Pécs.
- Daróczi; Kovács (2004). *Halálozási viszonyok az ezredfordulón: társadalmi és földrajzi választóvonalak.*KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Budapest, 2.
- Flegg (1982). *Inequality of income, illiteracy and medical care as determinants of infant mortality in underdeveloped countries.*Population Studies,36. szám 441–458.
- Hales; Howden; Chapman; Salmond; Woodward; Mackenbach (1999). *National infant mortality rates in relation to gross national product and distribution of income.*Lancet, 354. szám 2047.
- Ilk; Molnár (2011). *Relations of demographic processes and mortality in the South-Transdanubian region between 1996 and 2009.*III. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia, Kaposvár.
- Kovács (2002). *Jövedelmi egyenlőtlenségek és mortalitás.* Századvég Új folyam 26. szám 2002. 4. 87-114.
- Molnár; Barna, M. (2012). *Demográfiai jellemzők Magyarországon és az EU-ban, különös tekintettel a daganatos megbetegedések okozta halálózásra.* In: Statisztikai Szemle, 2012. június, 90. évfolyam, 6. szám p. 544-558.
- Barna, K. (2007). *Measuring Regional Competitiveness.* In: Journal of Central European Agriculture (JCEA) (Volume 8, 2007) Number 3 p. 343-356.
- McLaughlin; Stokes (2002). *Income Inequality and mortality in US Counties: Does Minority Racial Concentration Matter?*American Journal of Public Health,92. szám99–104.

Lynch; Smith, Hillemier; Show (2001). *Income inequality, psychosocial environment and health: comparison of wealthy nations*. *Lancet*, 358. szám 194–200.

Malmström; Johansson; Sundquist (2001). *A hierarchical analysis of long-term illness and mortality in socially deprived areas*. *Social Science and Medicine*, 53. szám 265–275.

Molnár (2007). *A települések fejlettségének alakulása a Dél-Dunántúli régióban*. In: *Acta Scientiarum Socialium XXI.-XXII. Összevont szám p. 93-101*. 2007.

Országos Egészségfejlesztési Intézet (2010). *Az egészségi egyenlőtlenségek csökkentése, 2010*. (Az Európai Unió Népegészségügyi Programja által támogatott DETERMINE projekt keretében készült jelentés) 6-9.

Péter, E. (2008). *A vállalkozási hajlandóság elemzése a kiskereskedelmi- és vendéglátó vállalkozások példáján a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben*. PhD értekezés, Keszthely.

Preston (1975). *The chancing relationship between mortality and level of economic development*. *Population Studies*, 29. szám 231–248.

Rodgers (1979). *Income and inequality as determinants of mortality: an international cross-section analysis*. *Population Studies*, 33. szám 343–351.

Soobader; LeClere (1999). *Aggregation and the measurement of income inequality: effects on morbidity*. *Social Science and Medicine*, 48. szám 733–744.

(TeIR)APEH-SZJA adatbázis

Waitzman; Smith (1998b). *Separate but lethal: the effects of economic segregation on mortality in metropolitan America*. *Milbank Memorial Fund Quarterly*, 76. szám 341–373.

Weich (2001). *Income inequality and the prevalence of common mental disorders in Britain*. *The British Journal of Psychiatry*, 178. szám 222–227.

Wilkinson (1986). *Income and mortality*. In uô (szerk.). *Class and health: research longitudinal data*. London, Tavistock, 88–114.

Wilkinson (1990). *Income distribution and mortality: a „natural” experiment*. *Sociology of Health and Illness*, 12. szám 391–412.

Wilkinson (1992a). *Income distribution and life expectancy*. *British Medical Journal*, 304. szám 165–168.

Wilkinson (1992b). *National mortality rates: the impact of inequality?* *American Journal of Public Health*, 82. szám 1082–1084.

**DEMOGRAPHIC SITUATION, HEALTH STATUS AND THEIR
ECONOMIC DIMENSION**

**DEMOGRÁFIAI HELYZET, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÉS AZOK
JELLEMZŐ GAZDASÁGI VETÜLETE A DÉL-DUNÁNTÚLI
RÉGIÓBAN⁷**

Tamás Molnár, habil, PhD, associate professor
University Pannonia, Faculty of Economics
Department of Applied Economics
8200, Veszprém, Egyetem u. 10.
Phone: +36-88/624-644
e-mail: molnar.tamas@uni.gtk-pannon.hu

Katalin M. Barna, PhD, associate professor
University Pannonia, Faculty of Economics
Department of Quantitative Methods
8200, Veszprém, Egyetem u. 10.
Phone: +36-88/624-646
e-mail: barna.katalin@gtk.uni-pannon.hu

---

⁷ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

DEMOGRÁFIAI HELYZET, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÉS AZOK JELLEMZŐ GAZDASÁGI VETÜLETE A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN⁸

DEMOGRAPHIC SITUATION, HEALTH STATUS AND THEIR ECONOMIC DIMENSION

Key words:

Demographic situation, health status, development, GDP, South Transdanubian Region

Abstract

The population's health and demographic status is greatly influenced a country's economic performance because number of healthy life years have a positive affect on the economy. This is the reason why European Union researches the relationship between the health and the economy.

The economic impact of demograpfic is factual so the authors attempt the detect the effects of mortality data and indirectly the health status. For the analysis the three main cause of death have selected: cardiovascular, cancer and digestive disorders. The level of the development was characterised by the GDP per capita. The authors analysed the relationship between the mortality and development from 1996 to 2009 period.

The mortality data by region, gender and BNO are available relatively long period (1996-2009). The original database had to be converted because of the exact measurability. Therefore, intensity ratios⁹ has been developed for years, gender, regions and main disease groups based on regional population. With the help of descriptive and multivariable statistical methods the following conclusions were reached concern to the three main causes of death:

-The number of mortality caused by circulatory diseases, gastrointestinal problems and cancer increased in the South Transdanubian Region like the national trend during the period under consideration.

-It could be established on a country-wide level that higher standard of living is associated higher mortality of cancer illness. Therefore, the South Transdanubian region is located further down in the regional order. However, the circulatory and gastrointestinal diseases occur higher percentage in the more advanced regions so in this respect the South Transdanubian Region's position is favourable.

-On the country-wide level, the number of cancer mortality is not depend on the regional development. However, negative link can be demonstrated between the circulatory and gastrointestinal diseases and development therefore, a region is more developed the number of mortality caused by above-mentioned diseases is fewer. Authors made similar findings for South Transdanubian Region, but in this case there is positive, moderate significant link between the development and the number of mortality caused by cancer illness.

Kulcsszavak:

demográfiai helyzet, egészségi állapot, fejlettség, GDP, Dél-dunántúli régió

Kivonat

Egy ország lakosságának demográfiai helyzete és ehhez kötődően egészségi állapota nagymértékben befolyásolja annak teljesítőképességét, hiszen az egészségben eltöltött életevek döntően befolyásolják a teljesítményt és pozitívan hatnak a gazdaságra. Ez a kérdéskör annyira fontos, hogy az Európai Unió is vizsgálja az egészség és a gazdaság közötti kapcsolatot.

A demográfiai helyzet gazdasági hatásai tényszerűek, ezért a szerzők jelen tanulmányban a mortalitási adatok és közvetve az egészségi állapot gazdasági hatásait próbálják kimutatni. Az egészségi állapot a mortalitási értékekkel jellemezhetők a BNO főcsoportjaiban kialakított nomenklatúra szerint, kiválasztva ebből a három fő halálokot, illetve a három fő csoportot (keringési, daganatos, emésztőszervi). Az egészségi állapot mellett a fejlettséget is meg kell állapítani, amit az egy főre jutó GDP mutat országos és régiós szinten. A mortalitási adatok régióként, nemeként és betegség főcsoportonként (a BNO szerinti osztályozás szerint: daganatos

⁸ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

⁹ These are mortality for gender, years and the regions at NUTS.

betegségek, a keringési elégtelenségek és az emésztőrendszeri betegségek) viszonylag hosszú időszakra, 1996-tól 2009-ig álltak a szerzők rendelkezésére. Az egzakt összemérhetőség követelménye miatt az eredeti adatbázist át kellett alakítani. Ennek eredményeként évenként és régióként, nemekre is lebontva, a betegség főcsoportokra vonatkozóan intenzitási viszonyszámok kerültek kialakításra¹⁰, természetesen a megfelelő lakónépséget felhasználva. Az elemzési módszerek közül egyszerű (főleg leíró) és bonyolultabb matematikai-statisztikai módszerek is felhasználásra kerültek, amelyekkel a három fő halálok tekintetében az alábbi megállapítások születtek:

-A keringési megbetegedések, az emésztőszervrendszeri problémák és a daganatos megbetegedések okozta halálozások száma az országos trendhez hasonlóan a Dél-dunántúli régióban is növekedett a vizsgált időszakban.

-Országos szinten megállapításra került, hogy a daganatos betegségek okozta halálozások száma nem függ a régió fejlettségétől, ugyanakkor keringési és az emésztőrendszert érintő betegségek esetén negatív irányú kapcsolat mutatható ki a fejlettség tekintetében, azaz minél fejlettebb egy térség annál kevesebb a fent említett betegségekből származó halálozások száma. Dél-dunántúl esetén is hasonló megállapításokat tettek a szerzők, itt azonban a fejlettség és a daganatos megbetegedések okozta halálozások száma között is kimutatható volt a szignifikáns, közepes mértékű, pozitív kapcsolat.

BEVEZETŐ

A Dél-dunántúli tervezési-statisztikai régiót 3 megye, Baranya, Somogy és Tolna alkotja. Délről a Dráva folyó, keletről a Duna, északról a Balaton határolja. A régió, nagyságát tekintve, a harmadik legnagyobb hazánkban, területe 14.169 km², az ország területének 15,2%-át teszi ki. Lakossága a régiók között a legkisebb (933 ezer fő), az ország lakosságának csak 9,4%-a, ebből következik, hogy népsűrűsége a régiók között legalacsonyabb (66 fő/km²). Dél-Dunántúl ebből a szempontból heterogén, a megyék között ugyanis nagy különbségek találhatók (Baranya megyében átlagosan 88, Somogy megyében 52, míg Tolnában 62 fő él négyzetkilométerenként).

Összességében elmondható, hogy a régió kis lélekszámú, és gyéren lakott, nagyon sok a kis települések száma, hiszen a régió településeinek 74%-ában a lakosok száma nem haladja meg az 1000 főt. További negatívum, hogy jellemző a zsákfalvas településszerkezet, amely megnehezíti az infrastruktúra elérését. A turisztikai szempontból kiemelt terület a Balatonpart, itt nagyobb lélekszámú és gazdagabb települések találhatóak (*Moizs et al, 2011*). A kedvezőtlen településszerkezet mellett azok területi eloszlása is egyenetlen, a városi népesség aránya az országos átlag alatt van (56%) és az aprófalvakban tömörül az össznépség 20%-a, 20%-a pedig a 20 ezer főnél nagyobb városban él (Pécs, Kaposvár, Szekszárd, Komló, Dombóvár, Siófok). Az ezer főre jutó vándorlási különbözet hosszú időszakot felölelően jellemzően negatív, ennek okát elsősorban az országos átlagnál alacsonyabb bruttó átlagkeresetben, az egy főre jutó GDP kedvezőtlen alakulásában, illetve

---

¹⁰ Ez tulajdonképpen a hét tervezési-statisztikai (NUTS II.) szintű régióban az évenként és egyúttal nemenként számított halálozási arányszámokat (mortalitás) jelentette.

a munkanélküliség országos szintet meghaladó arányában, valamint a beruházások alacsony számában kereshetjük (Molnár, 2007).

A RÉGIÓ DEMOGRÁFIAI VISZONYAI

A lakosság kormegoszlása is kedvezőtlenül alakul, a régiót jellemző korfa az előregedő társadalmakra jellemző alakot mutat. Az utóbbi évekre alacsony termékenységet állapíthatunk meg, illetve igen nagy az egyes nemzedékek létszáma közötti különbség. A korfa 20 éves kor alatt egyenletesen keskenyedik, a 25-30 és a 45-50 éves korosztály a legnépesebb. A férfi-nő aránybeli különbségek az évek múlásával egyre szembetűnőbbek, jelezve a férfiak magas halálozását. A 65 év felettek részarányának növekedése, a 15 év alatti lakosság arányának, valamint a munkaképes férfiak létszámarányának országos viszonylatban is magas csökkenése előrevetíti az eltartó és eltartott lakosság arányának komoly romlását (B. Ilk; T. Molnár, 2011).

A lakosság öregedési folyamata a régióban kritikusnak mondható. A régió népessége folyamatosan csökken, a csökkenés mértéke az 1980-as évtől kezdve 30 év alatt átlagosan 9% volt. Ez nemenként differenciált módon ment végbe, míg a férfiaknál 11%-ot, addig a nőknél közel 8%-os értéket mutatott. A csökkenés mind gazdasági, mind egészségügyi, szociális és oktatási rendszerre történő kihatásával már most számolni kell.

A régióban a munkanélküliség folyamatosan és jelentősen magasabb az országos átlagnál és a foglalkoztatási (aktivitási) arány is igen kedvezőtlen. A beruházások alakulása szintén kedvezőtlenebb az országosnál és ugyanezt tapasztalhatjuk az egy főre jutó GDP tekintetében is.

A Dél-Dunántúlon a születéskor várható élettartam mind a nőknél, mind a férfiaknál emelkedett az utóbbi évtizedekben. Az emelkedés ellenére azonban ennek értéke az országos átlag alatt maradt mindkét nem esetén (1. táblázat).

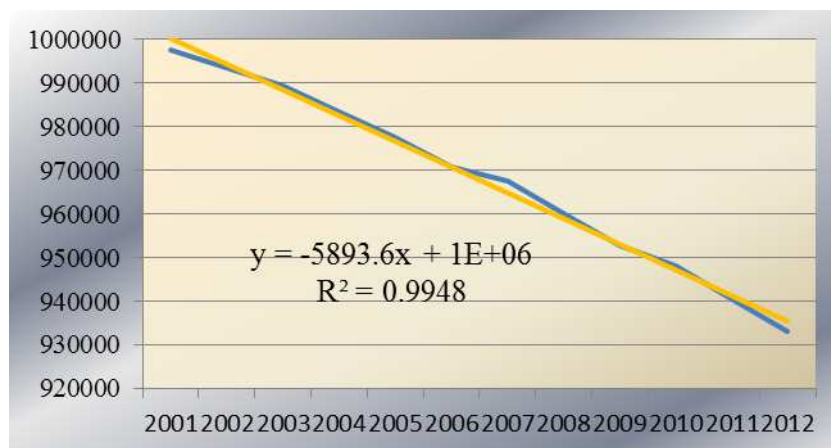
1.1.táblázat: A születéskor várható élettartam alakulása nemenként a Dél-Dunántúlon és Magyarországon, 1990 és 2010 között

	Férfiak			Nők		
	1990	2001	2012	1990	2001	2012
Dél-Dunántúl	65,1	67,8	69,9	73,4	75,8	77,8
Országos	65,1	68,1	70,5	73,7	76,5	78,1

Forrás: KSH adatok alapján a szerzők saját szerkesztése

Magyarország népessége 2010-ben 10 millió fő alá csökkent. A lakosságszám csökkenése és következményeinek megjelenése nemcsak hazánkra, hanem az egész európai térségre jellemző. Ennek a folyamatnak az egyik legsúlyosabb következménye az, hogy 2025-ben 3 millió fő eltartotról kell gondoskodnia a magyar államnak, ami megfelelő gazdasági aktivitás nélkül, jelen pillanatban megoldhatatlan feladatnak látszik. Magyarország népességszáma 2001 óta, több mint 238 ezer fővel csökkent, Dél-Dunántúlon ez 65 ezer főt jelent (1. ábra). Ennek eredményeképpen 2012-ben a teljes népesség mindössze 9,4%-a él a Dél-Dunántúlon, ami a legkisebb arányt képviseli országos szinten. A legrosszabb a helyzet Észak-Magyarországon, itt 120 ezer fővel élnek kevesebben 2001-hez képest. Kivételt jelent Közép-Magyarország, ahol 157 ezer fős népességnövekedés figyelhető meg, zömében az odavándorlások miatt. Az utóbbi évtizedet tekintve, évente átlagosan 1%-kal csökkent a népességszám, Közép-Magyarország kivételével, minden régióban. Ez azt jelenti, hogy a Dél-Dunántúlon évente, gyakorlatilag elnéptelenedik egy egész falu, ugyanis évről-évre átlagosan 5900 fővel kevesebben lakják a régiót. Ennek eredményeképpen a Dél-dunántúli régióban a legkisebb a népsűrűség (66 fő/km), a megyék között pedig Somogy a sereghajtó (52 fő/km²). A különbségeket érzékelteti, hogy az országos átlaghoz viszonyítva, Somogy megyében 1 km²-en fele annyian laknak.

1. ábra: A népességszám alakulása a Dél-dunántúli régióban, 2001 és 2012 között

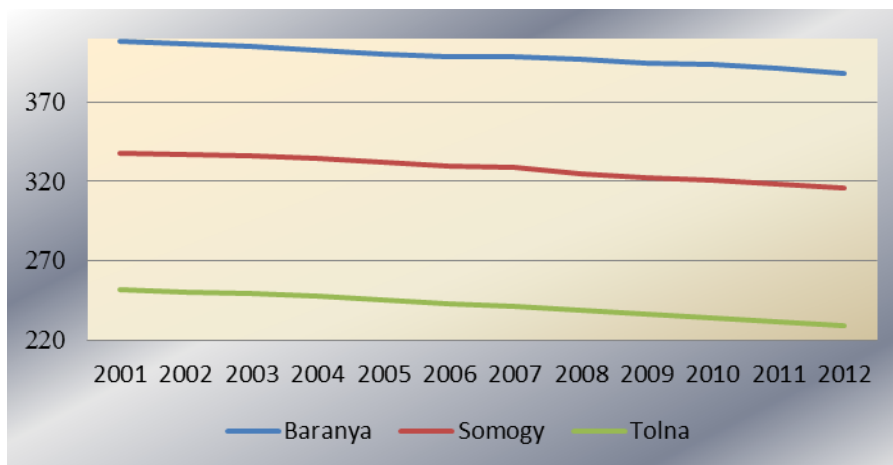

Forrás: KSH, 2012.

A régió belül szintén jellemző az évi 1%-os népességfogyás, a három megyében hasonló arányban (Baranya 20 ezer fő, Somogy 22 ezer fő, Tolna 23 ezer fő) oszlik szét a 65 ezer fős csökkenés. Ez a legkisebb népességszámú megyében, Tolnában okozza a legnagyobb veszteséget, 2012-re a lakosságszám közel 10%-kal csökkent 2001-hez képest (2. ábra).

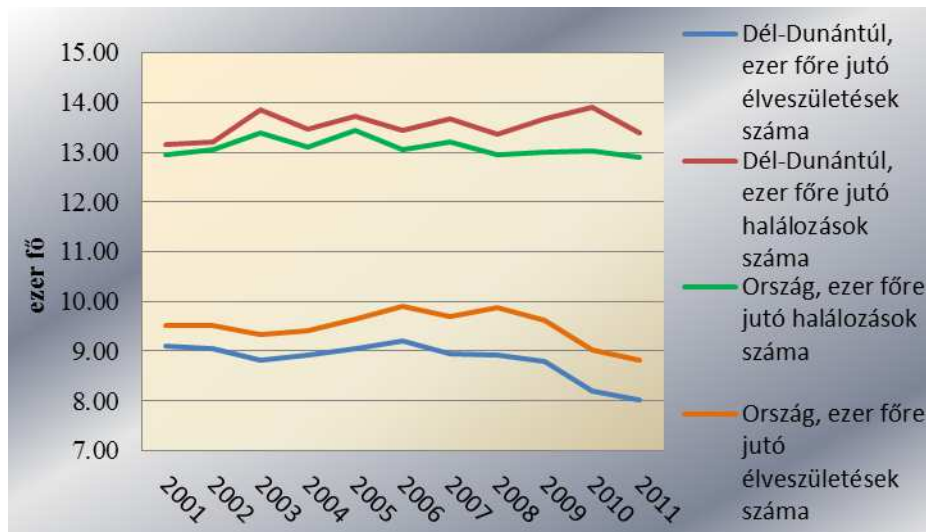
**2.ábra: A népességszám alakulása Somogy, Tolna és Baranya megyében,
2001 és 2012 között**

Forrás: KSH, 2012.

A népességszám ilyen mértékű fogyását az országos átlag alatt maradó születések száma és az elvándorlás magas mértéke okozza. A munkahelyek számának (különösen a magasabb végzettséget igénylő állások) elégtelen volta, a szolgáltatások hiánya, az egészségtelen életmód és a rossz életkörülmények mind befolyásolják a népességszám kedvezőtlen alakulását. Az ezer főre jutó élveszületések számát tekintve, a régió kedvezőtlenebb helyzetben van az országos átlaghoz képest. Míg országos szinten évente átlagosan 1%-kal, addig a Dél-Dunántúlon 2%-kal csökkent az újszülöttek száma. Ez azt jelenti, hogy 2001-hez képest az országban 9%-kal, a Dél-dunántúli régióban pedig 17%-kal kevesebb csecsemő jött a világra. A Dél-Dunántúlon a halálozások számának évi átlagos változási üteme az országos átlagnak megfelelő (0,3%-os csökkenés) (3. ábra).

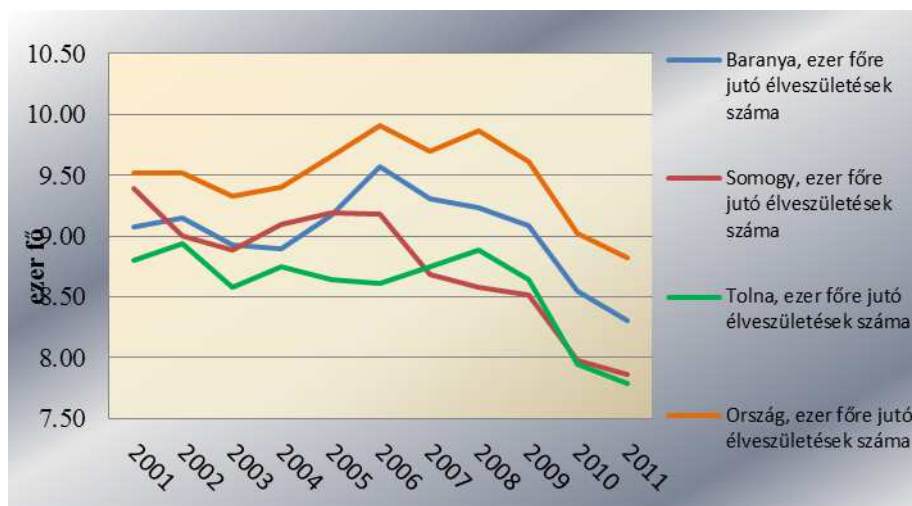
3.ábra: Az ezer főre jutó élveszületések és halálozások számának alakulása a Dél-dunántúli régióban és az országban, 2001-11.

Forrás: KSH, 2012.

A régió belül, a halálozási trendek megfelelnek az országosnak, az újszülöttek számát tekintve pedig Somogyban figyelhető meg a legnagyobb mértékű csökkenés, évente átlagosan 2%-kal kevesebb baba jön itt világra (4. ábra).

4.ábra: Az ezer főre jutó élveszületések számának alakulása Somogy, Tolna, Baranya megyében és az országban, 2001-2011

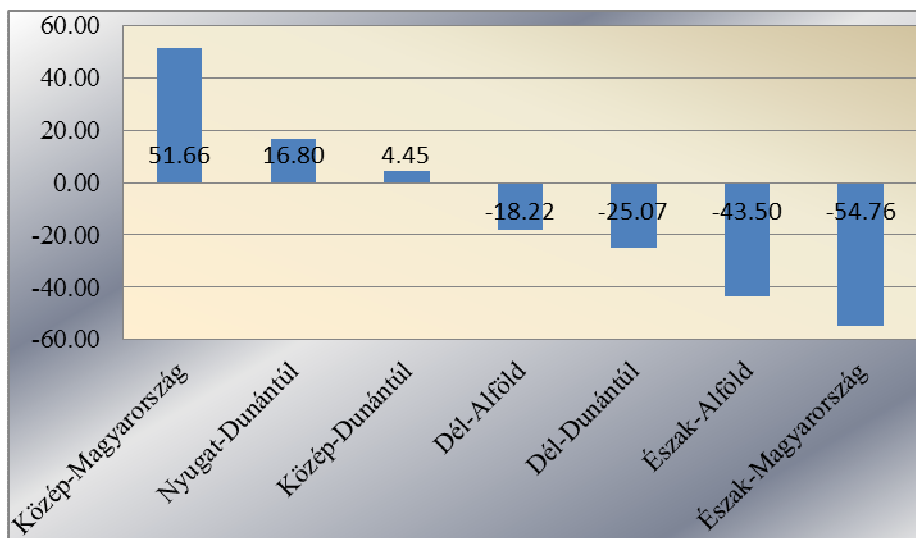

Forrás: KSH, 2012.

Baranya megyében az országos átlaghoz hasonlóan, 2004 és 2009 között növekedett az ezer főre jutó élveszületések száma, Tolnában ez a növekedési szakasz csak 2006-tól jellemző,

míg Somogy megye esetében 2002 és 2006 között figyelhető meg ezen mutatószám mértékének emelkedése. A régió kedvezőtlen demográfiai helyzetét mutatja, hogy az aprófalvas Baranya megye az élveszületések számát tekintve a három megye között a legkedvezőbb helyzetben van, ugyanakkor az országos átlagtól elmarad. Mindennek következtében a tényleges fogyás értéke minden évben nagyobb a régióban, mint az országos átlag. A népességfogyás mértéke évente, átlagosan az országban 2%-kal, a Dél-Dunántúli régióban 3%-kal, Somogyban pedig 3,5%-kal növekedett. A belföldi vándorlás tekintetében Dél-Dunántúl azon régiók közé tartozik, amelyeknél folyamatosan elvándorlás tapasztalható, a vizsgált időszakban 23,4 ezer fő hagyta el a régiót. Ez a mérték Észak-Magyarországhoz és Észak-Alföldhöz viszonyítva nem túl nagy, hiszen az említett régiókban a lakosság háromszorosa vándorol el a Dél-Dunántúli térséghez viszonyítva. Ezer főre levetítve hasonló a tendencia, a negatív egyenleget mutató régiók között a második helyen található a Dél-dunántúli térség (5. ábra).

5. ábra: Az ezer főre jutó belföldi elvándorlások számának alakulása Magyarországon, 2011.

Forrás: KSH, 2012.

A RÉGIÓT JELLEMZŐ ÁLTALÁNOS EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT

A régióban az ezer főre jutó halálesetek száma minden évben kedvezőtlenebb, mint az országos átlag, és a Dél-Alföldi régió után a második legrosszabb értéket mutatja (14

ezrelék feletti) a régiók rangsorában. Ez összefüggésben van a gazdasági fejlettséggel (*Péter E; Molnár T, 2011*).

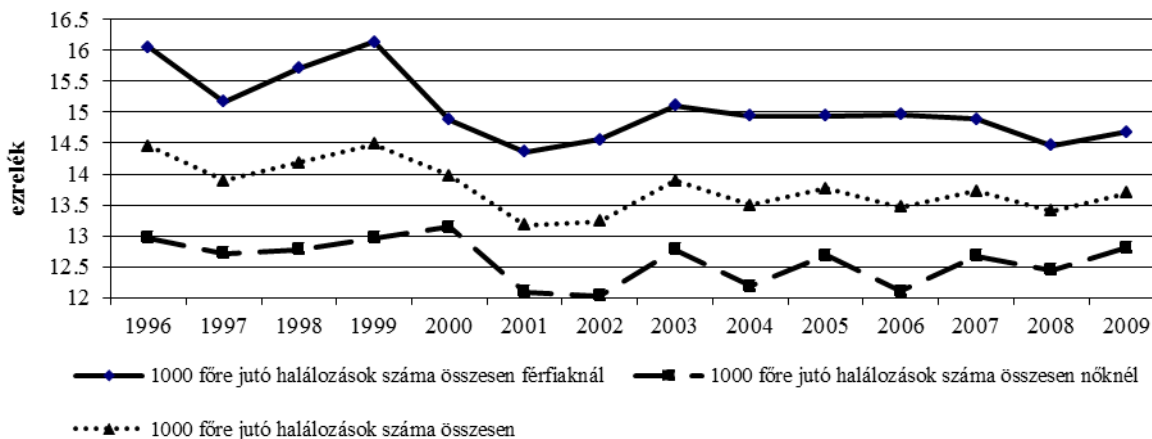
A vezető halálozási ok mindkét nem esetében a keringési rendszer betegségei között keresendő. A második helyen szerepelnek a rosszindulatú daganatos megbetegedések miatti halálozások. A vizsgált időszakban a daganatos halálesetek a férfiak körében kétszeres gyakoriságot mutatnak a női lakosság körében tapasztaltakhoz viszonyítva. A legkedvezőtlenebb helyzet az 1990-es évek második felében volt, amikor a 100.000 főre jutó daganatos halálozás a régió mindhárom megyéjében meghaladta a 400 esetet. Az utóbbi években ez a kedvezőtlen tendencia némileg mérséklődött, de még mindig az országosnál magasabbak az értékek. Jellemző, hogy a vizsgált betegségcsoportok szinte mindegyikében magasabbak voltak a halálozási mutatók az országosnál. Ez nyilván több okra is visszavezethető, azonban a prevenciónak (*Döbrössy L, 2010; Népegészségügyi jelentés, 1997*) és az ellátórendszernek kiemelt szerepe van ezekben a negatív tendenciákban. A férfiak körében a kiemelt halálokok az agyér-betegségek, a légcső, hörgő, tüdő rosszindulatú daganatai és az idült-alsó légúti megbetegedések. A nők körében a kiemelt halálokok közül az ischaemiás szívbetegségek, az agyér-betegségek és az idült alsó-légúti betegségek esetében haladják meg az országos szintet. A férfiaknál a negyedik helyen az emésztőrendszer betegsége miatti halálokok szerepelnek, ezt követi a légzőrendszeri betegségek miatti halálozás. A halálhoz vezető emésztőrendszeri betegségek alakulása megyei és országos szinten is riasztó képet mutat. Ebben a haláloki csoportban meghatározó súlyú és jelentőségű a krónikus májbetegség és a májsugor miatti halálozás. A fertőző betegségben meghaltak száma mindkét nemben alacsony. A házi gyermekorvosi szolgálathoz bejelentkezett kiskorúak betegségei az esetek döntő többségében a vér- és vérképzőszervek betegségei, illetve a vashiányos vérszegénység voltak.

A BETEGSÉGC SOPORTONKÉNTI HALÁLOZÁSI RÁTA ÉS A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG ÖSSZEFÜGGÉSEI A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN

A magyarországi NUTS II. szintet tekintve az ezer főre jutó halálozások száma 11,8 és 15,1 között alakult, mértéke legkisebb a Közép-dunántúli, legnagyobb pedig a Dél-Alföldi régióban. Dél-dunántúl a közepes mértékű halálozású régiók közé tartozik (*6. ábra*). A Dél-dunántúli régió helyzete azért is különleges, mert esetében az országostól eltérően a vezető halálokok között a balesetekből, sérülésekből, öngyilkosságokból eredő halálozások is megtalálhatók. Megjegyzendő, hogy a csecsemőhalálozások száma is ebben a térségben a

legnagyobb. A régióban – az országos trendnek megfelelően – az ezer főre jutó halálozások száma az adott időszakban (1996 és 2009 között) csökkenést mutatott. Az országos helyzetnek megfelelően a nők halálozási rátája alacsonyabb volt minden évben, mint a férfiaké. A nemeknél megfigyelt halálozási ráták az időszak végére közelítettek egymáshoz, ez főleg annak köszönhető, hogy a férfiak mortalitása kissé csökkent (16 ezrelékről 14,7 ezrelékre), míg a nőknél kisebb csökkenést tapasztaltunk (14,5 volt az időszak elején, a végén pedig 13,7-es érték találunk), sőt az utolsó évben náluk kissé emelkedett ez a szám. Így a kezdeti kicsivel több, mint 3 ezrelékpontos különbség 2009-ben már csak közel 1,9 ezrelékpontos különbséget mutatott a két nem között. A férfiaknál viszonylag jól nyomon követhető a csökkenő tendencia a mortalitási értékekben, csak 1993-ban volt egy kiugró év a halálozások tekintetében (ez egyébként a nőknél is jelentkezett) a nők esetén sokkal nagyobb hullámzást tapasztaltunk, az ő esetükben a fent már említett adatokat figyelve sokkal kisebb csökkenést konstatálhattunk az időszak végére. A teljesség kedvéért le kell szögezni, hogy a 2001-es és 2002-es években mindkét nemnél egy hullámvölgyet figyelhettünk meg a halálozási rátákban.

6.ábra: A mortalitási adatok alakulása a Dél-dunántúli régióban, ezrelék

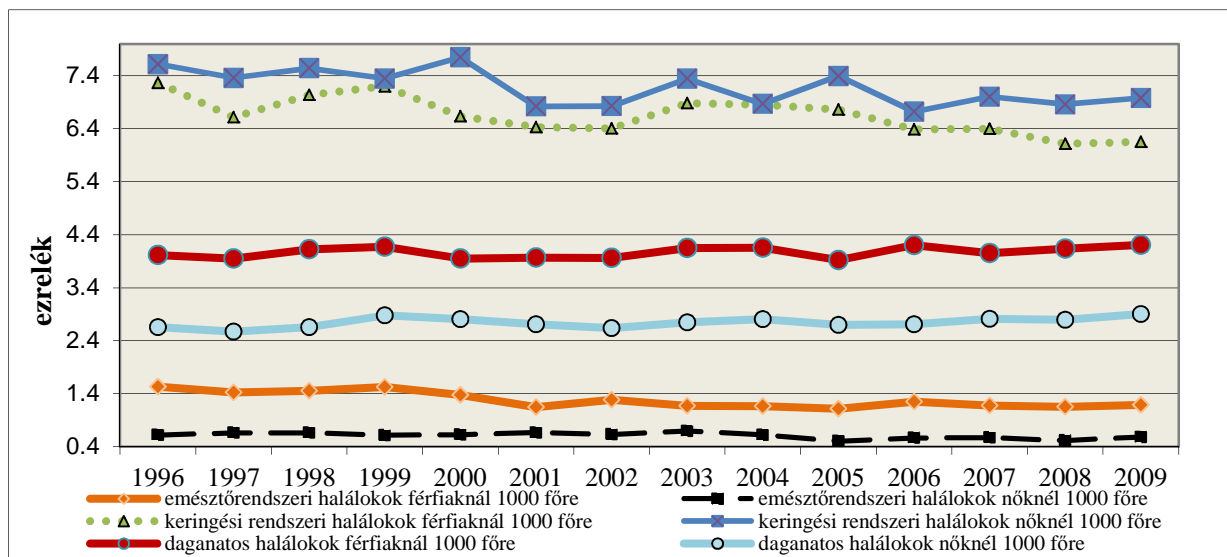

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A betegségek tekintetében, a keringési elégtelenségek okozta, az emésztőszervi megbetegedések valamint a daganatos megbetegedések okozta halálozások száma a legmagasabb (7. ábra). Ahogy az már korábban említésre került, a halálozás tekintetében nagyon kedvezőtlen a régió helyzete, a daganatos betegség következtében történő elhalás az országos átlagot jóval meghaladja, annak ellenére, hogy az utóbbi években némi mérséklődés mutatkozik e tekintetben. A keringési betegségekben történő elhalálozás az

országos átlagnál magasabb de csökkenő tendenciájú, az emésztőrendszeri halálokok száma azonban krikus mértékű.

7.ábra: A halálozások számának alakulása a régióban, betegségcsoportonként, 1996-2009

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A fejlettség és a **halálozási** ráta között negatív országos szinten a GDP-ben mért fejlettség és a halálozási arány között (2. táblázat) a Pearson-féle korrelációs együtthatóval negatív irányú és közepes erősségű kapcsolat mutatható ki. ($r = -0,481$; $p < 1\%$). Ez tulajdonképpen jelzi, hogy a magasabb életszínvonalon élők mortalitási adatai sokkal kedvezőbbek azoknál a régióknál, ahol alacsonyabb a fejlettség. Ez arra is utalhat, hogy az egészségmegőrzés bizonyos jövedelmi szintet kíván, azonban ennek meglétékor a szerzők feltételezése szerint a halálozási rátát elsősorban nem a fejlettség befolyásolja (pl: genetika, életmód, környezeti hatások, népegészségügyi programok, társadalmi viszonyok). Ennek vizsgálata, jelen tanulmány részét nem képezi.

A gazdasági fejlettség és a halálozási ráta közötti összefüggés vizsgálata nemenkénti bontásban – országos szinten – eltérő eredményeket mutat. A nőknél csak gyenge, nem szignifikáns ($p=16\%$) negatív kapcsolat mutatható ki ($r = -0,143$). A férfiak halálozási adatai és a fejlettség között már sokkal erősebb negatív ($r = -0,695$) és szignifikáns ($p=1\%$) kapcsolat a jellemző. A különbség a nemek tekintetében azzal magyarázható, hogy a nők általában egészség tudatosabbak mint a férfiak, és az egészségükkel való törődést nem feltétlenül egy bizonyos jövedelmi szint meglétéhez kötik.

2. táblázat: A mortalitás és a fejlettség közötti összefüggés, 1996-2009

Pearson-féle korrelációs együtthatók					
		Férfiak	Nők	Összesen	GDP
Férfiak	Pearson Correlation	1,000	,711**	,938**	-,695**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000
	N	98	98	98	98
Nők	Pearson Correlation	,711**	1,000	,910**	-,143
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,159
	N	98	98,000	98	98
Összesen	Pearson Correlation	,938**	,910**	1,000	-,481**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	98	98	98,000	98
GDP	Pearson Correlation	-,695**	-,143	-,481**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,159	,000	
	N	98	98	98	98,000
** . A korrelációs együttható szignifikanciája 1%-os szinten (2- oldalú próba).					

Forrás: A szerzők saját számítása

A regionális szintű elemzések erősebb, szorosabb összefüggések figyelhetők meg (3. táblázat).

**3. táblázat: A GDP-ben mért fejlettség és a halálozási ráta közötti összefüggés
 régióként**

Régió	Pearson-féle korrelációs együttható	Szignifikancia szint
Közép-Magyarország	-0,949	$P < 1\%$
Közép-Dunántúl	+0,180	$P = 53,7\%$
Nyugat-Dunántúl	-0,679	$P = 0,8\%$
Dél-Dunántúl	-0,617	$P = 1,9\%$
Észak-Magyarország	-0,144	$P = 62,3\%$
Észak-Alföld	-0,615	$P = 1,9\%$
Dél-Alföld	-0,644	$P = 0,2\%$

Forrás: A szerzők saját számítása

Látható, hogy a Közép-dunántúlt leszámítva minden régióban, így a Dél-dunántúli térségben is negatív a kapcsolat a fejlettség és a halálozási ráta között.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) becslése szerint a világon 1997-ben mintegy 50 millió haláleset következett be; aminek 12%-a (kb. 6 millió) volt **daganatos** betegség az oka. Ez a harmadik a halálok volt a fertőző betegségek (kb. egyharmad) valamint a szív és keringési rendszer megbetegedései (kb. 30 %) mögött. A Kelet-európai országok ebben a halálokban minden daganattípusban nagyon rossz mutatókkal rendelkeztek. Magyarországon, sajnos, kiemelkedően rossz a helyzet, 1999-ben a daganatos halálozás férfiaknál 4,002 ezrelék, nőknél 2,856 ezrelék volt. Bár a nyugati országokban is jellemző a daganatos megbetegedések számának növekedése, de hazánkban sokkal nagyobb azoknak az aránya akik a rákos megbetegedés miatt haláloznak el. Országos szinten a daganatos betegségek csak nagyon gyengén ugyan, de a gazdasági fejlettséggel együtt, azonos irányban változnak¹¹. Ez a jellemző régiós szinten ennél sokkal markánsabban mutatkozott meg. A teljes lakónépességet tekintve közepes és pozitív összefüggést találtak a szerzők a fejlettség és a mortalitás között ($r = 0,503$). A szignifikancia-szint csak nagyon kevés haladja meg az 5%-ot, így kijelenthető, hogy a daganatos betegségek kialakulásának esélye a civilizáció fejlődésével, a fejlettség mind magasabb szintjével együtt növekszik, tulajdonképpen civilizációs betegségnek is mondható. Természetesen a daganatos megbetegedések számának növekedésében az is szerepet játszik, hogy a technika fejlődésével, a bizonyos időközönkénti szűrésre járás elvének terjedése, segít hamarabb kimutatni egy rosszindulatúnak ítélt betegség kimutatásában. Ennek következtében korunkban több ilyen jellegű betegséget mutatunk ki, mint a korábbi évtizedekben. Mivel a férfiak mortalitási arányszáma az átlagosnál magasabb ebben a betegségcsoportban, várható volt, hogy az összefüggés szorosabb lesz, mint a teljes populációban. A Dél-dunántúli régióban ez így is volt, ugyan az összefüggés csak kicsivel múlta felül a teljes lakosságra számított értéket ($r = 0,52$), azonban a szignifikancia-szint már az elfogadható szintre került ($p = 5\%$). A nők esetében kedvezőbb értékek tapasztalhatók, itt azonban nem olyan egyértelmű a korreláció ($r = 0,4$), mint a férfiaknál, vagy mint a teljes populációban. Ráadásul az együttható nem is tekinthető megbízhatónak ($p > 5\%$).

A BNO szerinti főbb betegségcsoportok három leggyakoribb mortalitási oka közül is kiemelkedik a **keringési rendszer** elégtelensége miatt bekövetkezett halálozás¹². Jól mutatja ezt az a tény, hogy az átlagos halálozási arányszám 7 ezrelék körül mozgott a megfigyelt

---

¹¹ Ez annyit jelent, hogy a kapcsolat szorosságát kifejező mutató pozitív előjelű, vagyis az egyik változó értékeinek növekedésével a másik változó értékei is nőnek és viszont. A három vezető halálok közül ez az egy, ami pozitív összefüggést mutatott a fejlettséggel kapcsolatban.

¹² Sok esetben a halál közvetlen okaként a keringési rendszer elégtelenségét tüntetik fel, azonban meg kell jegyezni, hogy többször a kezdeti megbetegedés nem keringési eredetű, hanem valami más és a végén a beteg keringési rendszere omlik össze. E tekintetben a magas mutatót ilyen „szemmel” sem árt értékelni.

időszakban (6. ábra), ami nagyjából kétszerese a daganatos megbetegedésben elhunytak mutatójának. Örvendetes azonban az, hogy az időszak elejéhez képest az időszak végére közel egy ezrelékpontos csökkenés a jellemző, ugyanis a kezdeti, több mint 7,4 ezrelékről 2009-re 6,6 ezrelék alá csökkent ez a szám, csak az utolsó évre mutatva egy enyhe emelkedést. Azonban az is látható, hogy a teljes időszakot tekintve eléggé hektikusan mozgott a halálozási ráta mindkét nem esetén.

A Dél-dunántúli régióban a fejlettséggel való kapcsolat a teljes populációban, a férfiaknál és a nőknél is negatív kapcsolatban állt a mortalitási értékekkel. Ezek kifejezetten magasak voltak: a férfiaknál erős negatív volt az összefüggés ($r = -0,72$), a nőknél erős közepes ($r = -0,67$), míg a teljes populációban szintén erős negatív volt a kapcsolat ($r = -0,76$). Mindhárom érték a megkívánt tévedési valószínűségeen belül volt ($p < 5\%$).

Az **emésztőrendszer** betegségeinek tulajdonítható halálozások gyakorisága a világon a második legmagasabb mortalitással jellemzi Magyarországot. Szembetűnő növekedés tapasztalható az elmúlt évtizedekben a krónikus májbetegségek, elsősorban májzsugor okozta halálozásban, 100 ezer lakosra számítva 66 haláleset jut, ami hétszerese az EU átlagnak. A betegség legfontosabb kiváltója a magas alkoholfogyasztás (*Magyar Egészségvédő Liga, 2004*). A régióban ez a betegségcsoport a fő mortalitási okok közül a legalacsonyabb értékeket mutatta. A teljes populációra jellemző egy ezrelék körüli érték az időszak elejétől, kisebb ingadozásokkal fokozatosan csökkent, az időszak végére egy enyhe emelkedést mutatva. Az emésztőszervi mortalitási adatok a két nem szempontjából hasonlóan „viselkednek”, mint ahogy azt a daganatos megbetegedéseknél láttuk. Az emésztőszervi megbetegedések okozta halálokok és a fejlettség között országos szinten gyenge, negatív kapcsolatot találtunk ($r = -0,222$). Ezzel ellentétben azonban a Dél-dunántúli régióban szembetűnően erős volt az összefüggés e két tényező között. A teljes populációban kifejezetten szoros és negatív volt a kapcsolat ($r = -0,91$), a férfiaknál szintén erős összefüggést mutattunk ki ($r = -0,85$), a nőknél kicsit gyengébb volt a kapcsolat intenzitása, de még így is erős közepesnek számít és szintén negatív volt ($r = -0,63$). Mindhárom esetben statisztikailag igazolt (szignifikáns) értékekről beszélhetünk ($p < 5\%$).

KÖVETKEZTETÉSEK

A **teljes mortalitási** értékek a vizsgált időszakban azt mutatták, hogy a nők halálozási rátája minden egyes évben és mind a hét NUTS II. szintű régióban kedvezőbb, mint a férfiaké. A fejlettség magasabb szintjével a mortalitási értékek alacsonyabb szintje párosult, azaz

negatív kapcsolatot feltételezhetünk, ami közepes erősségű volt, ami az egyes régiókon belül sokkal dominánsabban jelentkezett két régiót (Közép-Dunántúl és Észak-Magyarország) kivéve. A vizsgált időszakban a mortalitási értékek a hét régióban csökkentek ugyan, de sok esetben erős hullámzást lehetett megfigyelni, egyedül a Közép-magyarországi régióban volt következetesen csökkenő a tendencia.

A **daganatos** betegségekre az volt jellemző, hogy a férfiak mortalitási adatai meghaladták a nőkéét a teljes időszakban. A fejlettség és a halálozási ráta között ebben a betegség főcsoportban pozitív volt, de csak nagyon gyenge, tehát gyakorlatilag a daganatos megbetegedések és halálokok előfordulása nem függ attól, hogy milyen fejlett egy régió.

A **keringési rendszer** tekintetében érdekes, hogy a nők halálozási rátája magasabb volt, mint a férfiaké, ez alól csak a Közép-dunántúli régió jelentett kivételt néhány évben. A halálozási ráta és a gazdasági fejlettség között negatív és közepes erősségű volt a kapcsolat.

Az **emésztőszervi** halálok elmarad a daganatos és a keringési mortalitási tényező mögött, ebben a betegség főcsoportban a különböző régiókban és időszakokban a férfiak mortalitási mutatója kedvezőtlenebb, mint a nőké. Országos szinten a jellemző volt, hogy a magasabb életszínvonal esetén alacsonyabb volt az esély emésztőrendszeri betegség miatt kialakult elhalálózásra.

A szerzők ezt követően megvizsgálták a Dél-dunántúli régiót a fenti fő betegségcsoportok alapján.

A **daganatos** megbetegedések okozta mortalitási értékek – az országos tendenciákat követve – a férfiaknál voltak magasabbak. A teljes populációban és nemenként külön-külön is együtt haladást figyeltünk meg a halálozási ráta és a fejlettség között. Tehát a régióban magasabb életszínvonalhoz magasabb daganatos betegség okozta halálokozást kapcsolódott. Ez mutatja a daganatos megbetegedések civilizációs jellegét.

A **keringési betegségek** miatt bekövetkezett halálokozást volt a legjellemzőbb a régióban, a teljes populációra számítva átlagosan körülbelül 7 ezrelékkal. A nők halálozási rátája magasabb volt, mint a férfiaké. A fejlettséggel való összefüggés itt negatív volt, és közepes. Ebből következően a magasabb fejlettségű térségekről elmondható, hogy az ott élő populáció esélye kisebb a keringési rendszer megbetegedése okozta halálózásra.

Az **emésztőszervi megbetegedések** jelentősége a legkisebb a három fő halálok között (egy ezrelék körüli átlagos mortalitással). Itt a férfiak mutatói kedvezőtlenebbek, mint nőtársaiké, arányaiban körülbelül kétszer annyi férfi halt meg emésztőszervi betegségben, mint nő (1,2 illetve 0,6 ezrelék) a vizsgált időszak végén a régióban. Az időszak elején ugyan még nagyobb volt ez a különbség a két nem között, a különbség csökkenését a férfiak

mortalitásának csökkenése okozta, a nőknél tapasztalt halálozási ráta nem változott jelentősen. A keringési rendszer okozta betegségekhez hasonlóan itt is negatív kapcsolat volt jellemző a fejlettséggel összevetve, azonban a kapcsolat sokkal erősebb volt, mint az említett betegségcsoportnál. A teljes populációban közel determinisztikus szorosságot tapasztaltunk (-0,9-nél erősebb korrelációs együttható). Nemenként is jelentős kapcsolatot írhatunk le, a férfiaknál erősebbet a nőknél valamivel gyengébbet, de még utóbbiaknál is erős közepeset. Tehát a magasabb életszínvonalon élők esélye sokkal kisebb volt az emésztőszervi megbetegedésekre.

Summary

The population's health and demographic status is greatly influenced by a country's economic performance because number of healthy life years has a positive affect on the economy. This is the reason why European Union researches the relationship between the health and the economy.

It is fact, that there are economic effects of the demographic situation so the authors try to evince the economic effects of the mortality data and the health status. Health status can be characterized by the mortality data in accordance with three main groups of ICD (International Classification of Diseases): cancer, digestive and circulatory diseases. Measuring development which can be definable with the help of per GDP is very important beside the health status in also national and regional level. Mortality data are available from 1996 to 2009, by regions, gender and main groups of diseases (according to ICD). The original database had to be transformed for reasons of comparability. So intensity ratios have been developed by regions and gender, with respect to main disease groups, depend on the inhabitant. Authors used descriptive and more complex mathematical-statistical methods, based on which the following were noted:

The number of mortality in the case of all three diseases increased in the Southern Transdanubia Region similar to the national average in the period under review.

The number of mortality caused by cancer doesn't depend on the regional development therefore, in the case of circulatory and digestive diseases negative correlation can be detected in terms of development, namely the more developed a region less the number of deaths caused by the diseases mentioned above. Authors reached similar conclusions in the case of Southern Transdanubia, however there is significant, moderate and positive correlation between the number of cancer diseases and the development.

The total mortality values shew that the mortality rate is favorable among women in every year and in every NUTS II region. The more development a region the smaller number of mortality values, ergo negative, moderate correlation can be assumed which was strongly in every region excepting Central Transdanubia and Northern Hungary. The mortality values although decreased, but in many cases strong fluctuations can be observed, consequently declining trend was only in the Central Hungary Region.

In the case of cancer diseases, men's mortality data were higher over the whole period. The correlation between the development and the cancer mortality rate was positive but weak namely, the number of cancer diseases and mortality is independent of the regional development.

It is interesting, that the women's circulatory mortality rate was higher excepting Central Transdanubian region in few years. The correlation between the mortality rate and economic development was negative and moderate.

The number of deaths caused by digestive diseases was less then the other two mortality factors, the men's mortality metric was worse in this disease main group in different regions and periods.

The higher living standards the reduced risk of death caused by digestive disease was typical at the national level.

After the regional analysis the authors have investigated the Southern Transdanubian Region, too. The men have higher mortality values caused by cancer, similar to the national trend. Authors have shown parallel progress in the case of the mortality rate and development in the whole population and by gender. The nature of civilization can be shown by that the higher living standards causes the higher cancer-related deaths.

The number of deaths caused by circulatory diseases was the highest in the region, about 7 per thousand in the whole population and the women's mortality rate was higher than men's. The correlation with the development was negative and moderate. Consequently, it can be said about the higher developed regions that the number of the circulatory-related deaths is less.

The importance of the digestive diseases is the least between the three main causes of death (average 1 per thousand). Men's have got worse rate, proportionately twice as many men than women died in digestive disease (1.2 and 0.6 per thousand) at the end of the period in the region. Beginning of the period the difference was even greater between men and women however, the reduction of the difference has been caused by the decrease of men's mortality rate while no significant change can be observed among women. Similar to the circulatory-related diseases negative but stronger correlation was typical compared to the development than the mentioned disease group. In the whole population almost deterministic correlation ($r > -0.9$) can be observed. This strong correlation is typical in the case of gender, too, although moderate relationship characterises the women. Thus women in higher living standards have less chance to be ill caused by digestive diseases.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- B. Ilk; T. Molnár (2011). *Relations of demographic processes and mortality in the South-Transdanubian region between 1996 and 2009*. III. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia, Kaposvár.
- Döbrössy Lajos (2011). *A daganatos betegségek helyzete és várható alakulása (a xx. század üzenete) onkológia - géntől a betegágyig*.
- Moizs M; Szörényiné, Ványi G; Molnár T (2011).: *Részvételi hajlandóság a népegészségügyi szűrővizsgálatokon – lehet-e fokozni?* In: *Népegészségügy* 89. évfolyam, 1. szám; p. 51-60.
- Molnár T. (2007). *A települések fejlettségének alakulása a Dél-Dunántúli régióban*. In: *Acta Scientiarum Socialium XXI.-XXII. Összevont szám* p. 93-101.
- Molnár T. (2009). *Az egészségi állapot összefüggései a gazdasági fejlettség és a nemek tekintetében Magyarországon*. In: *Acta Scientiarum Socialium* ISSN 1418-7191 XXIX/2009. évfolyam p. 73-82.
- Népegészségügyi jelentés (1997)*. KSH, Budapest.

Péter E; Molnár T. (2011). *Prevenió vagy gyógyítás?- az egészségtudatosság fogyasztói felmérése Nagykanizsán.* LIII. Georgikon Napok 53rd Georgikon Scientific Conference, ISBN 978-963-9639-43-0,
www.ksh.hu

TENDENCIES IN FOOD AND NOURISHMENT
COMPLEMENTARIES ADVERTIZING FROM 1960 TO 2010
AZ ÉLELMISZEREK ÉS A TÁPLÁLÉK KIEGÉSZÍTŐ TERMÉKEK
REKLÁMJAIBAN MEGMUTATKOZÓ TENDENCIÁK 1960-2010
KÖZÖTT

Orsolya FEHÉR

Corvinus University of Budapest
Adress: H-1118 Budapest Villányi út 29-43
Phone: **36-1-482-6177
e-mail: orsolya.feher@uni-corvinus.hu

Péter BOROS

Corvinus University of Budapest
Faculty of Food Sciences
Adress: H-1118 Budapest Villányi út 29-43
Phone: **36-1-482-6177
e-mail: peter.boros@uni-corvinus.hu

Karolina KAJÁRI

Corvinus University of Budapest
Adress: H-1118 Budapest Villányi út 29-43
Phone: **36-1-482-6177
e-mail: karolina.kajarik@uni-corvinus.hu

Szilard PODRUZSIK

Corvinus University of Budapest
Adress: H -1093 Budapest Fővám tér 8
Phone: **36-1-482-5428
e-mail: szilard.podruzsik@uni-corvinus.hu

**TENDENCIES IN FOOD AND NOURISHMENT
COMPLEMENTARIES ADVERTIZING FROM 1960 TO 2010
AZ ÉLELMISZEREK ÉS A TÁPLÁLÉK KIEGÉSZÍTŐ TERMÉKEK
REKLÁMJAIBAN MEGMUTATKOZÓ TENDENCIÁK 1960-2010
KÖZÖTT**

Keywords:

food advertisements, protective food, functional food, advertising tendencies, health claims

Summary

The aim of our work was to study advertisements and their messages in one of the most widely-known women's magazines.

As a starting-point we assessed the national advertisement market. Based on the data from the Hungarian Advertising Association, the three biggest "advertising platforms" are the television, the press and the internet

We chose the press for two reasons: we would have needed special programmes, software and archives to study internet or television advertisements and we were hindered by technical and financial factors. On the other hand -on the basis of our prior surveys- the messages of food/medicinal product advertisements are the same on television, internet or in press.

It was a crucial factor to choose such a press publication which is read by mainly women, mothers or housewives because they are the ones who deal with the shopping and cooking in households. *Nők Lapja*¹³ magazine seemed to be the proper choice since it has a great past of 60 years, has reached outstanding reading statistics and has always published food and nutrition supplement advertisements in large numbers.

During our research we studied all the weekly issues of *Nők Lapja* from 1960 up till now. One of our objectives was to assess the messages in the advertisements and nutrition promotions. Through our process we collected all the food or nutrition supplement related articles and advertisements. We also examined what kind of featured messages were emphasized in the advertisements.

As the content analysis is very common for a data collection, and analysis from different information sources as well from books, reviews, press, radio or television, we used it in our research. We struggled to systematize and objectivise the qualitative and quantitative content of the marketing messages in advertisements in the analysed period.

The most soft of the method is the objectivity. To avoid it we marked out exactly the object of analysis, and the whole data collection has been done by one of authors.

---

¹³ In English translation: „*Women's Paper*”

Our long term analysis, which clasp fifteen years and two remarkably different periods; before the transition and after the transition; resulted not only a snap of advertising policy, but allowed us to register the new tendencies, and give its quantitative analysis.

During the 1960's and 70's food manufacturers were in a monopolistic position so they did not really need advertising. There was no real competition, ads rather served as information carriers. The information usually drew attention to some new technology such as: packaged food, instant potato purée, easy to make. The products were often advertised with overweight children or adults.

In the after- transition period it was quite apparent that nutrition supplement advertising has increased. One of the possible causes for this might be “scientific foods” which often make people cautious creating a negative attitude towards them. In our opinion, another reason might be the high advertising costs which only pharmaceutical companies can afford to pay.

Conclusions:

1. In the first part of the analysed period (1960-1990) the advertisements have had rather informative than persuasive content.
2. In the after-transition period increased the number of messages related to health, and more than a half of advertisement contains at least one statement related to nutriment/health. The proportion of advertisements of this kind increased from 33% to 58% in 2008.
3. The number of promises concerned to somatic and psychic betterment increase also in the analysed period.
4. The food products from the nourishment pyramid were also very common (mainly the fruit and milk products) objects of advertising and health statements, but the same tendency could be identified by other food products too.
5. The visual presentation moved from the cubby and overweight children and adults of the first period to young, attractive models, among them with large number of well known media-personalities.

Kulcsszavak:

élelmiszerhirdetések, táplálék kiegészítő termékek, funkcionális élelmiszerek, reklám, egészségvédelem

Összefoglaló

Kutatásunk során arra vállalkozunk, hogy egy nagyon népszerű női hetilapban felmérjük az élelmiszerekre és a táplálék kiegészítő termékekre vonatkozó hirdetések arányát és rendszerezzük a reklámokhoz tartozó marketingüzenetek tendenciáit.

A reklámpiacon a Magyar Reklám Szövetség adatai alapján a televízió, a sajtó és az internet a három legjelentősebb „reklámhordozó” felület

Bár a reklámköltségek legnagyobb része a televíziós reklámokban csapódik le, mi mégis a nyomtatott sajtó elemzését választottuk. Ennek egyik oka volt, hogy interneten megjelenő és a televízión sugárzott reklámok méréséhez speciális programokra, szoftverekre és archívumokra van szükség, amit anyagi és technikai korlátok miatt nem tudtuk felvállalni. A

másik ok, hogy az előzetes felméréseink során megállapítottuk, a televízióban, interneten reklámozott élelmiszerek/gyógyhatású készítmények reklámüzenetei megegyeznek a nyomtatásban szereplő üzenetekkel.

A kutatás során megvizsgáltuk a "Nők Lapja" hetenként megjelenő példányszámait 1960-tól napjainkig. Kigyűjtöttük és számszerűsítettük az élelmiszerekkel és táplálék-kiegészítőkkel kapcsolatos hirdetéseket, cikkeket, azonosítottuk az általuk közvetített üzeneteket, majd az meghatároztuk az üzenetek mennyiségi és minőségi jellemzőit. Mivel adott időszak reklámjainak áttekintése is nyilvánvalóvá tette, hogy nagyon változatos üzenethalmazról van szó, a kutatómunka következő szakaszában csoportokat alakítottunk ki a hasonló reklámüzenetekből, kódoltuk az információkat, táblázatba rendeztük majd elvégeztük a statisztikai elemzéseket.

Mivel a kutatás során érintett ötven éves időszak két markánsan különböző gazdaság-politikai időszakra oszlik, a rendszerváltozás előtti és utáni időszakra, a kapott eredmények nem csak a reklámokkal kapcsolatos vállalati politika megváltozásának ívét rajzolják fel, hanem lehetőséget teremtenek az új irányok felfedésére és azok mennyiségi elemzésére is.

Mivel az élelmiszerpiacon az 1960-as, 1970-es években nem volt jelentős versenyhelyzet, a hirdetések inkább tájékoztató jellegűek voltak. A reklámokat kísérő információk főként az új technológiára hívták fel a figyelmet. A termékeket gyakran túlsúlyos gyermekek, felnőttek reklámozták, mintegy bizonyítandó a reklámozott élelmiszer minőségét.

A rendszerváltás utáni időszak egyik szembetűnő jellemzője a táplálék-kiegészítő termék hirdetések arányának növekedése. Ennek az egyik lehetséges oka, hogy az emberekből sok esetben negatív érzelmeket váltanak ki a „tudományos” érvekkel megtámogatott élelmiszerek, bizalmatlanokká válnak. Másik oka véleményünk szerint az lehet, hogy a növekvő hirdetési költségekkel leginkább a gyógyszeripari vállalatok tudják felvenni a versenyt.

Következtetések

1. Az elemzés által felölet időszak első felében a reklámüzenetek inkább felvilágosító jellegűek voltak, és nem igyekeztek a fogyasztót vásárlásra biztatni. (1960-1990)
2. A második időszakban megnövekedett az egészséggel kapcsolatos reklámüzenetek száma, és a hirdetések fele tartalmaz minimum egy tápanyag/egészség kijelentést. Az ilyen hirdetések aránya 33%-ról 58%-ra emelkedett 2008-ra.
3. Növekedett a specifikus testi/szellemi javulásra vonatkozó ígérek száma is a vizsgált időszakban.
4. A táplálkozási piramisban megtalálható élelmiszerek egyre nagyobb számban voltak jelen a hirdetésekben (főleg gyümölcs és tejtermékek) ugyanakkor a piramison kívüli termékek egészségügyi hirdetési is növekvő tendenciát mutattak.
5. Az üzenetek képi megjelenítése a korai időszak pufók vagy egyenesen túlsúlyos reklámarcaitól elmozdult a fiatal, sovány, attraktív megjelenésű, modellek felé, melyek között egyre jellemzőbb az ismert médiaszemélyiségek megjelenése.

BEVEZETŐ

Az élelmiszerfogyasztás az emberi lét egyik legalapvetőbb folyamata. A táplálkozás és az étkezési szokások változása egyrészt igazodik a társadalom történetének korszakalkotó vívmányaihoz, másrészt azonban korunk fogyasztójának a táplálkozás jóval többet jelent a biológiai létfenntartásnál. A táplálék- és élelmiszerválaszték lehetőségei megsokszorozódtak, tágultak, részben státusszimbólummá váltak. A fogyasztói szokások és piaci lehetőségek változása viszont folyamatos fejlesztésekre ösztönzi az élelmiszeripart.

Az egészséges életmódra törekvés az utóbbi években az érdeklődés középpontjába került. Az életmóddal összefüggő kórok, elsősorban a szív és érrendszeri betegségek hazánkban és a fejlett országok túlnyomó részében is a halálozási statisztikák élén állnak. Az orvosok szerint az ilyen jellegű betegségek elleni küzdelem csak akkor lesz sikeres, ha a helyes táplálkozás és életmód megismerése és elfogadása fontossá válik.

A funkcionális/egészségvédő termékek megjelenésével a hazai vásárlók preventív jelleggel kerülhetik el a helytelen táplálkozás következtében kialakuló betegségeket. Ugyanakkor az élelmiszeripari és termékfejlesztési szakemberek sokszor szembesülnek azzal a ténnyel, hogy a vásárlók alapvető élelmiszer-és táplálkozásbiológiai ismeretei sokszor hiányosak, pontatlanok illetve, hogy az információ nagy részét a médián keresztül jut el hozzájuk.

A média, és ezen belül egy nyomtatott sajtótermékben közölt reklámok elemzésével képet szerettünk volna kapni arról, hogy milyen típusú táplálkozás és marketing üzenetekkel találkoznak a fogyasztók és hogyan változtak ezek az üzenetek az elmúlt évtizedekben.

Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy egy nagyon népszerű női hetilapban felmérjük az élelmiszerekre és a táplálék kiegészítő termékekre vonatkozó hirdetések arányát és rendszerezzük a reklámokhoz tartozó marketingüzenetek tendenciáit.

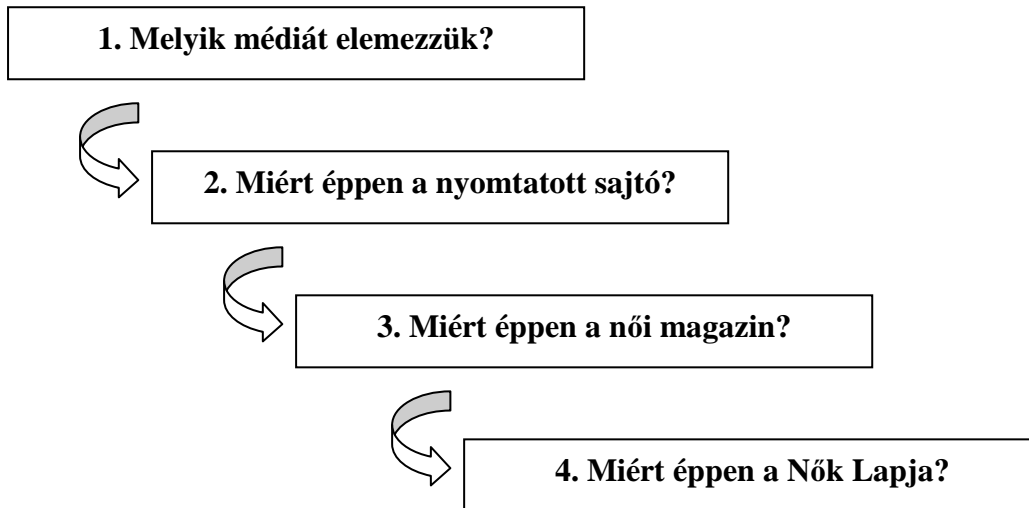
Hipotézisek

1. A nyomtatott sajtóban a rendszerváltás előtti időben megjelenő reklámok száma, üzenetei, de képi megjelenítése is markánsan különbözik az ezredforduló utáni reklámoktól.
2. A rendszerváltás nyomán az élelmiszeriparban kialakult versenyhelyzet és a növekvő termékválaszték hatására növekedni fog az élelmiszer hirdetések aránya, képi megjelenítése és üzenetei is változni fognak.

3. Napjaink reklámjaiban eltolódás lesz tapasztalható az táplálék kiegészítők javára., és a reklámüzenetek között növekedni fog az egészséggel kapcsolatos állítások aránya.

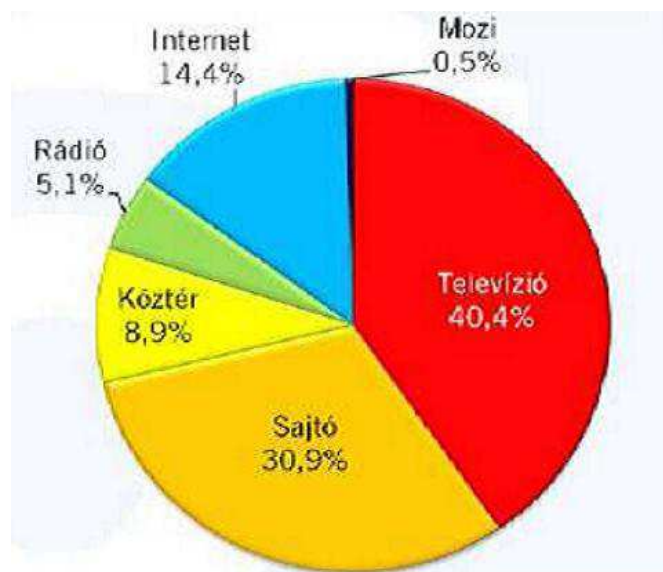
Anyag és módszer

A vizsgálati anyag meghatározása során a következő kérdésekből indultunk ki:

1. Melyik médiát elemezzük?

A reklámpiacon a Magyar Reklám Szövetség adatai alapján a televízió, a sajtó és az internet a három legjelentősebb „reklámhordozó” felület (1. Ábra).

1. ábra: Magyar Reklám Szövetség 2009. évi reklámköltések (nettó költség)

Forrás: www.mrsz.hu/reklamkoltés

Bár a reklámköltések legnagyobb része a televíziós reklámokban csapódik le, mi mégis a nyomtatott sajtó elemzését választottuk. Ennek két döntő oka volt:

- ❑ Az interneten megjelenő és a televízión sugárzott reklámok méréséhez speciális programokra, szoftverekre és archívumokra van szükség, amit anyagi és technikai korlátok miatt nem tudtuk felvállalni.
- ❑ Az előzetes felméréseink során megállapítottuk, hogy a televízióban, interneten reklámozott élelmiszerek/gyógyhatású készítmények reklámüzenetei megegyeznek a nyomtatásban szereplő üzenetekkel.

A gyártó reklámstratégiája ugyanaz a különböző médiumokban, például a televízióban a Túró Rudi reklámban kiemelik a „Ca-forrás”, „energia forrás” és „lendület” szavakat. Ugyanezeket az állításokkal társítják a termékeket a nyomtatott sajtótermékekben is.

2. Miért éppen a nyomtatott sajtó?

A sajtó jelentősége az internet elterjedésével háttérbe szorult, de a Gfk Hungária és az Ipsos Nemzeti Média Analízis tanulmánya szerint a magyar felnőttek közül tíz emberből nyolcan legalább egy lapot olvasnak. Az olvasók átlagosan 3,7 lapot vettek a kezükbe a 2009 júliusától decemberig tartó időszakban.

A Magyar Reklámszövetség közleményei alapján 2009 második felében a legolvasottabb fizetős (pénzért megvásárolható) sajtótermékek minden egyes lapszámával több, mint 1,1 millió magyar felnőttet lehetett elérni. Ebben az időszakban a legolvasottabb fizetős hetilap a Story, a havi és egyéb periodicitású lapok közül pedig a Nők Lapja konyhája (1. táblázat)

1. táblázat: A legolvasottabb fizetős sajtótermékek

	Napilap	Hetilap	Havi- és egyéb periodicitású lap
1.	Blikk	Story	Nők Lapja konyha
2.	Nemzeti Sport	Kiskegyed	Kiskegyed konyhája
3.	Népszabadság	Nők Lapja	Reader's Digest

4.	Bors	Színes RTV	National Geographic
5.	Magyar Nemzet	Best	Joy

Forrás: GfK Hungária-Ipsos, Nemzeti MédiaAnalízis 2009. II. félév

Mindezek alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az internet elterjedtsége mellett - ellenére a nyomtatott sajtó továbbra is fontos médium.

3. Miért éppen női magazin?

Fontos szempont volt, hogy olyan nyomtatott sajtóterméket vizsgáljunk, melyet elsősorban nők, háztartást vezető családanyák olvasnak, mivel a vásárlást, főzést nagyrészt még ma is a nők végzik a háztartásokban.

4. Miért éppen a Nők Lapja?

A Nők Lapja magazin megfelelő választásnak tűnt, hiszen az újság 60 éves múlttal tekint vissza, és kiemelkedő olvasottsági statisztikákat mutat, továbbá nagy számban tartalmaz élelmiszer és táplálék kiegészítő termékek hirdetéseket.

A kutatás során megvizsgáltuk az újság hetenként megjelenő példányszámait 1960-tól napjainkig. Kigyűjtöttük és számszerűsítettük az élelmiszerekkel és táplálék-kiegészítőkkel kapcsolatos hirdetéseket, cikkeket, azonosítottuk az általuk közvetített üzeneteket, majd az meghatároztuk az üzenetek mennyiségi és minőségi jellemzőit. Mivel viszonylag rövid időszak reklámjainak áttekintése is nyilvánvalóvá tette, hogy nagyon változatos üzenethalmazról van szó, a kutatómunka következő szakaszában csoportokat alakítottunk ki a hasonló reklámüzenetekből, kódoltuk az információkat, táblázatba rendeztük majd statisztikai program segítségével elvégeztük az elemzéseket.

Mivel a kutatás során érintett ötven éves időszak két markánsan különböző gazdaság-politikai időszakra oszlik, a rendszerváltozás előtti és utáni időszakra, a kapott eredmények nem csak a reklámokkal kapcsolatos vállalati politika megváltozásának ívét rajzolják fel, hanem lehetőséget teremtenek az új irányok felfedésére és azok mennyiségi elemzésére is.

A módszer alkalmazásakor gyakran felmerül az, hogy egyik gyengéje az adatgyűjtés és az elemzés objektivitása és következetessége. A hiányosság enyhítése érdekében a gyűjtést, elemzést, csoportosítást, kódolást ugyanazon személy, a szerzők egyike végezte.

Eredmények

Az elmúlt század hatvanas-hetvenes éveiben a vásárlók nem voltak különösebben befolyásolhatók a reklámokkal. A Harvard Egyetem kutatásai szerint a hirdetések 85%-a majdnem semmilyen hatást nem váltott ki a potenciális vásárlókból (Móricz, 2004) ebben az időben.

Mivel az élelmiszerpiacon nem volt jelentős versenyhelyzet, a hirdetések inkább tájékoztató jellegűek voltak. A reklámokat kísérő információk főként az új technológiára hívták fel a figyelmet pl.: csomagolt élelmiszer, burgonyapüré por, gyorsan elkészíthető. Az üzenet a reklámozott termék azon tulajdonságát igyekezett kiemelni, hogy az segítségére lehet a dolgozó nőnek családjá ellátásában, mert lerövidíti a főzéshez kapcsolódó munkák idejét.

A termékeket gyakran túlsúlyos gyermekek, felnőttek reklámozták, mintegy bizonyítandó a reklámozott élelmiszer minőségét.

Az időszak jellegzetesebb reklámüzeneteit 2. táblázatban mutatjuk be.

2. táblázat: Jellemző reklámüzenetek 1960-1990 között

Év	Termék	Kiemelt reklám üzenet
1960	Bambi	„alkohol fogyasztása helyett gyümölcsivásra buzdít”
	Májkrem	„étvágygerjesztő”
	Liga margarin	„egészséges és könnyű
	Burgonyapüré por	„könnyen elkészíthető”
1970	Amolett diétás keksz	„kekszre akár szalonnát is lehet tenni - úgy is fogyaszt”
	Desodor	Kiváló áruk fóruma
	Fabulon	„élénkíti a bőr vérkeringését”
	Mirelit terékek	„olcsó és gyors”
	Auróra pehely	„tejbegríz helyett, fogyókúra”
	Deit üdítők	-
	Májas véres hurka (ÁHT)	-
	Traubisoda	-
	Disznósajt	„ Melegben hideg vacsora: disznósajt”
	Szerencsi csokoládé	-
1980-90	Márka, Róna, Sztár	„Hallgasson a józan eszére”
	Juventus kenyér	Gyógyvízzel készült kenyér
	Herbária gyógyszörp	„egészséges, magnéziumtartalmú”
	Mecsek gyógytea	-
	Canderel	„természetesen édes”
	Danone joghurt	„a gyermekek ettől nagyra nőnek”
	Herz szalámi	„nem kell mindig kaviár”
	Dolce Vita édesítő	„nem csak az ára, az íze sem mellékes”
	Completa light	„egészségesen fogyaszthat”
	Nutella	„a nutellás kenyér az ideális reggeli”
	Plusz tabletta	Egerszegi Krisztina ajánlásával

Forrás: Saját összeállítás - Nők Lapja, 1960-1990

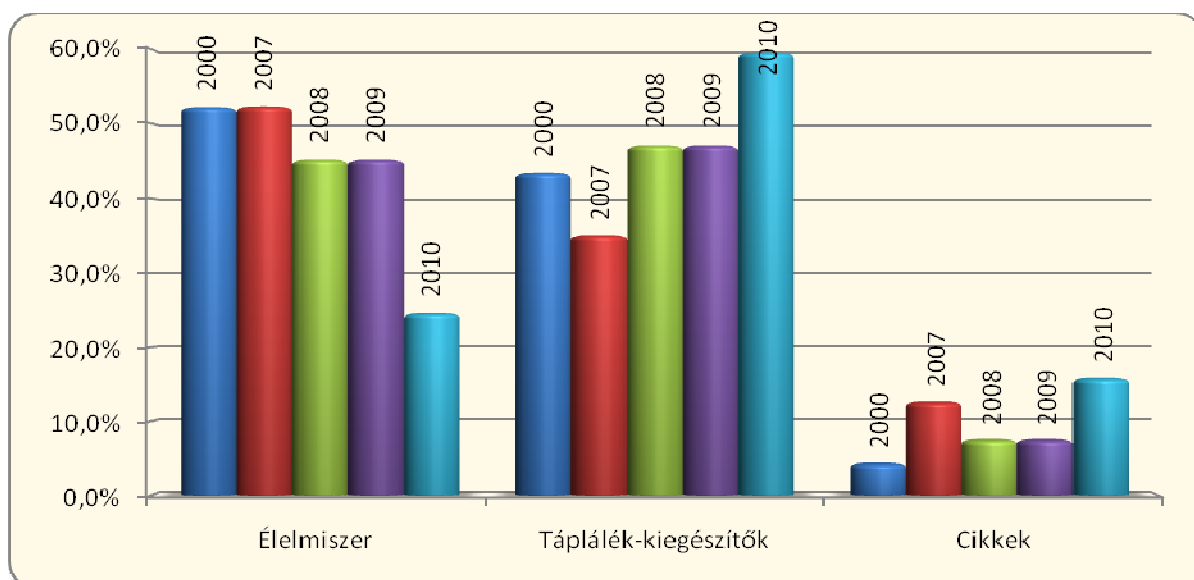
A rendszerváltást követő időszakot jellemző folyamatok, a határok megnyitása, a kereskedelem liberalizálása és a vállalkozás szabadsága az élelmiszerkínálat mennyiségi és minőségi növekedését eredményezte, viszonylag rövid időszak alatt. A növekvő konkurencia, és a változó fizetőképes kereslet, de a jövedelmek átrendeződése is lépésváltásra kényszerítette a vállalkozásokat. A termék már nem adta el magát mint korábban, hirdetni kellett, győzködni és meggyőzni a vásárlót.

A fogyasztói magatartás rendkívül összetett, és változatosak azok a tényezők, eszközök, és motivációk amelyek hatást gyakorolhatnak rá (Lehota, 2004). Ez a tény a fokozódó versenyhelyzetben olyan követelményeket támaszt az élelmiszeripari vállalatokkal szemben, melyek egyrészt a termékek közötti különbség csökkentésére irányulnak a minőség, teljesítmény, csomagolás stb. területén, ugyanakkor kívánatosnak tartják a termékek erős differenciálását, amivel a vásárlót orientálhatják egyik vagy másik márka felé (Totth, 1998)

A 2000-2010 között megjelent Nők Lapja számokban közölt élelmiszer és táplálék kiegészítő termékek hirdetések részletesebb vizsgálata is alátámasztotta ezt a változást.

A kapott eredmények alátámasztják azt a feltételezésünket, hogy élelmiszeriparban kialakult versenyhelyzet és a növekvő termékválaszték hatására növekedett az élelmiszer és táplálék-kiegészítő hirdetések aránya, bár az egyéb reklámozott termékek részarányának növekedése sem elhanyagolható. (2. ábra).

2. ábra: Az élelmiszer hirdetések arányának alakulása 2000-2010 között

Forrás: Saját összeállítás

A vizsgált időszak egyik szembevető jellemzője a táplálék-kiegészítő termék hirdetések arányának növekedése. A 2000-ben tapasztalt 52% : 44% arány az élelmiszerek javára a 2010-es évben 24% : 60% arányra változott. Az élelmiszerreklámok aránya a felére csökkent és átadta helyét a táplálék-kiegészítők reklámjának. Ennek az egyik lehetséges oka, hogy az emberekből sok esetben negatív érzelmeket váltanak ki a „tudományos” érvekkel megtámogatott élelmiszerek, bizalmatlanokká válnak, meggyőzésükhöz tehát sokkal több érvre, időre és pénzre van szükség. Másik oka véleményünk szerint az lehet, hogy a növekvő hirdetési költségekkel leginkább a gyógyszeripari vállalatok tudják felvenni a versenyt, így egyre nagyobb szeletet hasítanak ki a reklámpiacból azon termékek számára melyeket szabad eladásra állítanak elő.

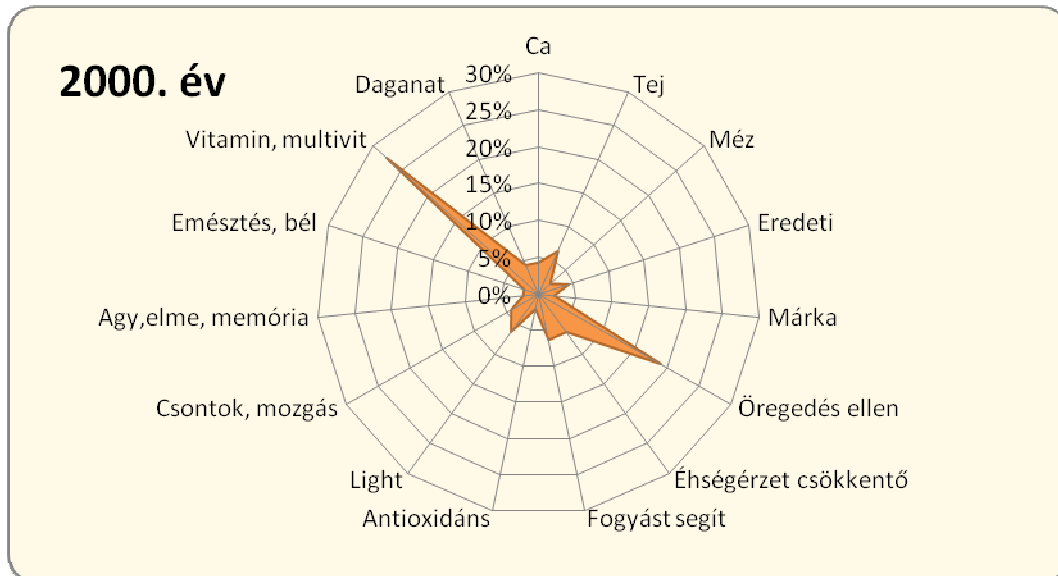
A 3. táblázatban a teljesség igénye nélkül bemutatunk néhány, a vizsgált időszaknak erre a szakaszára, jellemző reklámüzenetet.

3. táblázat Jellemző reklámüzenetek 2000 - 2010 között

2000	Ca- forrás, Valódi tejjel, Mézzel, „Eredeti íz”, Késlelteti az öregedést, Éhségérzet csökkentő, Segíti a fogyást, Antioxidáns, Light, Csontok egészsége, mozgásrendszer, Agy-, elme-, memóriaserkentő, Emésztést segítő, Vitaminnal dúsított, Multivitaminos Rák megelőző
2007	Mézzel, Bio, Ca-forrás, Antiallergán, Probiotikus, Omega zsírsavval, Segíti a fogyást, Antioxidáns, Rostforrás, Light, Csökkenti a koleszterint, Gluténmentes, Csontok egészsége, mozgásrendszer, Szívbarát, érrendszer erősítő, Agy-, elme- memóriaserkentő, Immunrendszert erősítő, Emésztést segítő, Vitaminnal dúsított, Multivitaminos, Rák megelőző, vitalitás

A 2000. évre jellemző kiemelt üzenetek gyakoriságát a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra: 2000. év reklámainak jellemző marketing üzenetei

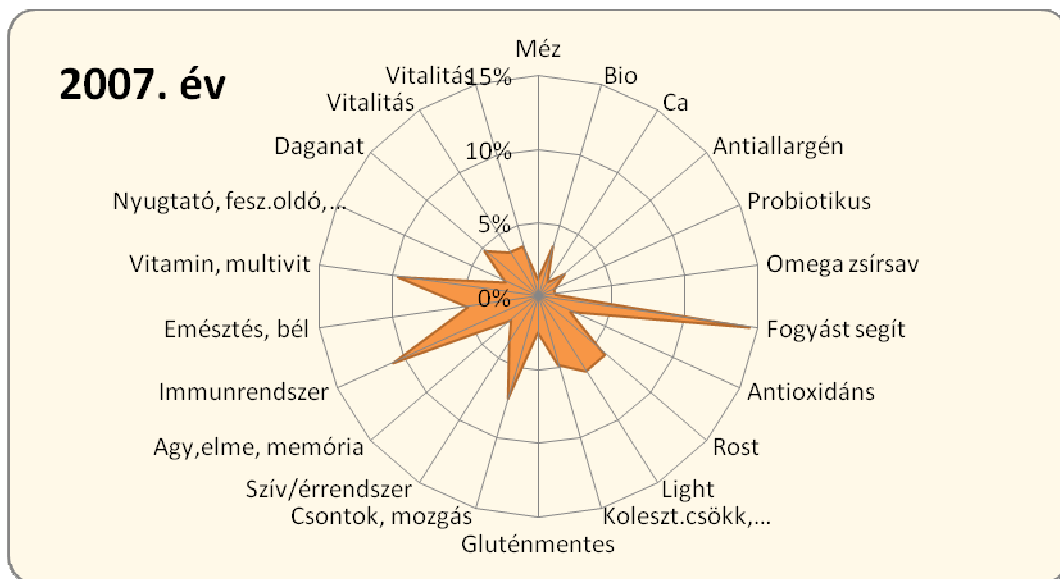

Forrás: saját összeállítás

Megállapítható, hogy a 2000. évben a vitaminok és az öregedés ellen reklámozott terméküzenetek voltak a leggyakoribbak. Az ábrában szereplő tulajdonságok nem szó szerinti idézetek hanem összevontuk a hasonló jelentéstartalmú üzeneteket, pl: a csontok, mozgás kategóriába tartoznak a Béres porcerősítő készítmények, sportitalok stb, tehát az ábrán gyűjtőfogalmakat találunk.

A 4. ábra a Nők Lapja 2007. évben megjelent példányaivan szereplő reklámok kiemelt marketing üzeneteinek alakulását mutatja.

4. ábra: 2007. év kiemelt marketing üzenetek

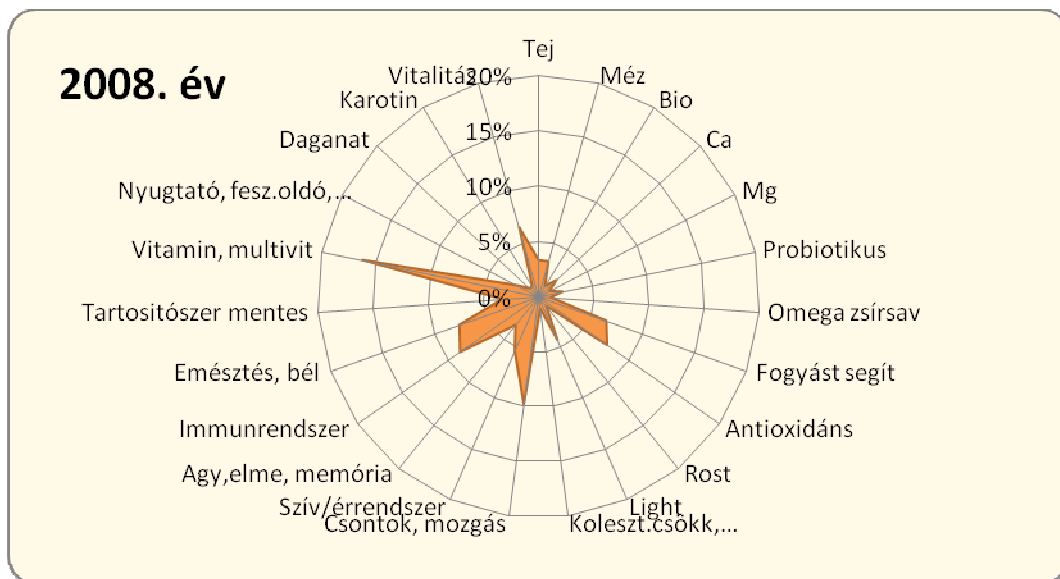

Forrás: Saját összeállítás

Megállapítható, hogy a 2000-es évhez képest sokkal több kiemelt üzenetet találtunk. Ezen üzenetek szinte mindegyike a termék egészségre gyakorolt hatását emeli ki. A vizsgált évben a marketing kommunikáció által, leggyakrabban kiemelt funkcionális terméktulajdonság: a fogyást segítő élelmiszerek, a gyógyhatású termék, valamint az immunrendszer erősítő készítmény.

A 2008. év volt az az év, amelyben megváltozott a reklámok tartalma és, bár alig érzékelhetően, de megnövekedett az élelmiszer-kiegészítők reklámjának aránya az élelmiszerekhez viszonyítva. A jelenség következtében a kiemelt üzenetek is jellemzően megváltoztak és szinte csak az egészségre vonatkozó üzeneteket találunk (5 ábra)

5. ábra: 2008. év kiemelt marketing üzenetek

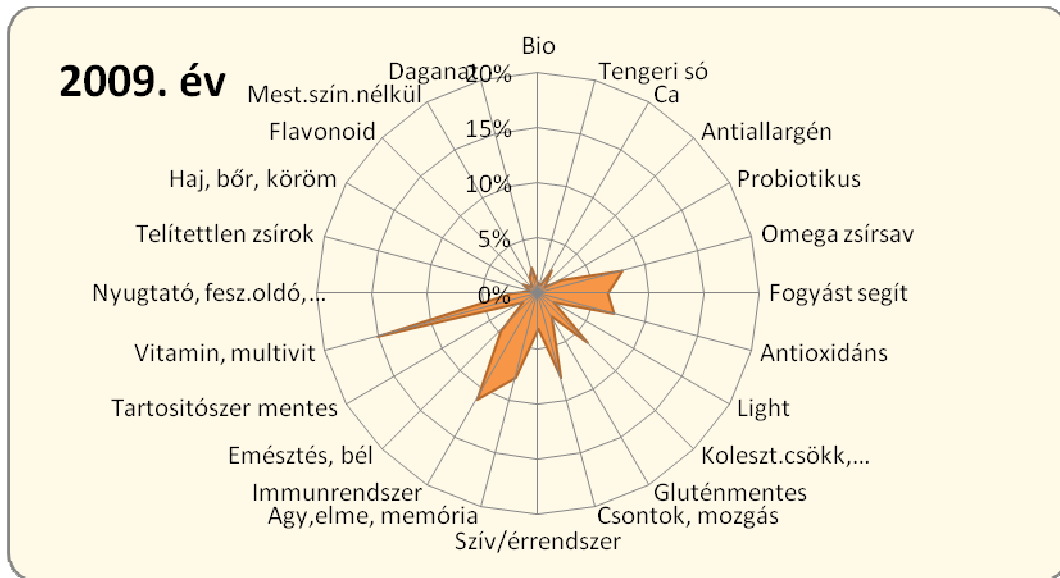

Forrás: Saját összeállítás

A vitaminos-készítmények mellett a csontok erősítésére, mozgás könnyítésére szánt készítmények reklámjai is jelentősek voltak. Meredek növekedés mutatkozik az antioxidánsként reklámozott termékek esetében.

A 2009. évben a táplálékkiegészítő reklámok arányának növekedése már szembetűnő, (6. ábra), és megállapítható, hogy a reklámok mellett a táplálkozással kapcsolatos cikkek száma is nőtt.

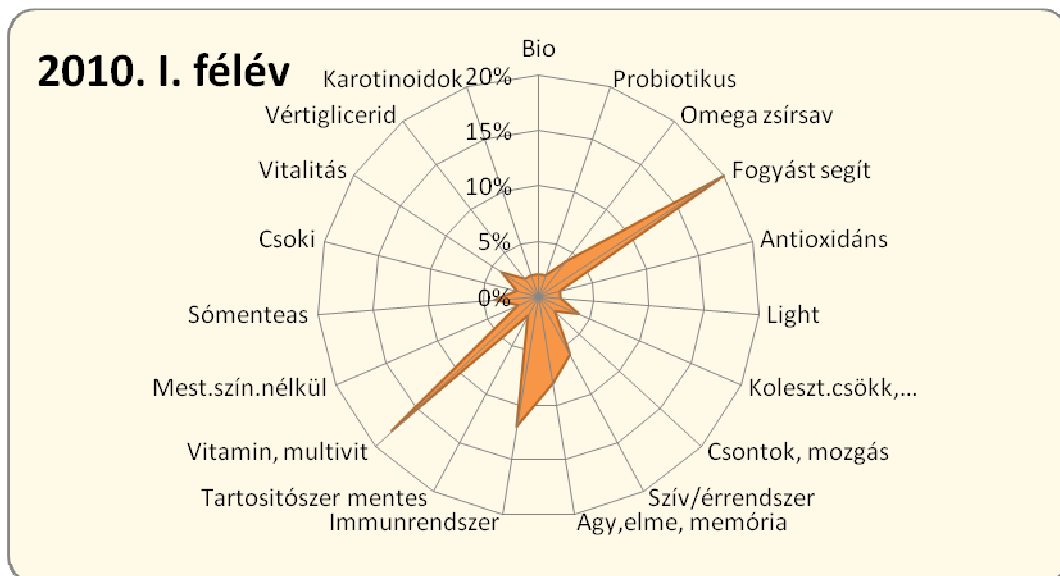
6. ábra: 2009. év kiemelt marketing üzenetek

Forrás: Saját összeállítás

A vitaminnal gazdagított termékek hírdetése mellett felerősödött az immunrendszert támogató üzenetek aránya. 2010-ben a fogyást elősegítő készítmények voltak a legnépszerűbbek (7. ábra).

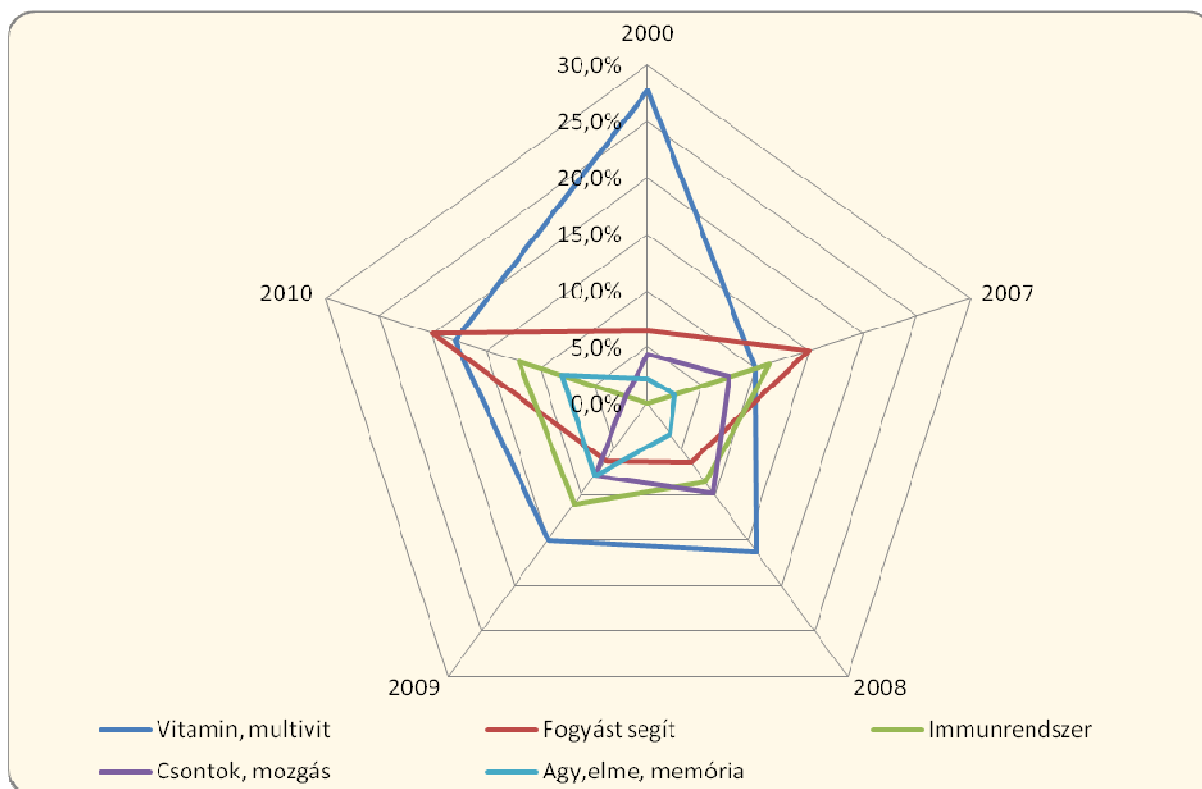
7. ábra: 2010. év kiemelt marketing üzenetek

Forrás: Saját összeállítás

A 8.ábrában összefoglalóan ábrázolja a vizsgált időszakban talált reklámok arányát. A legtöbb esetben a vitaminos, fogyást elősegítő, immunrendszert erősítő, a mozgásrendszert támogató és a memóri javító készítményeket reklámozták.

8. ábra: Összefoglaló diagramm

Forrás: Saját összeállítás

A magazintípusok vizsgálata szerint a női magazinokban a hirdetések negyede, az élelmiszer/táplálkozási magazinok harmada tartalmazott egészséggel kapcsolatos kijelentés. A kutatás igazolta, hogy az élelmiszerhirdetések egyre nagyobb arányban tartalmaznak az egészségi állapotra utaló kijelentéseket (Byrd-Bredbenner & Grasso, 2000, Hickman et al. 1993, Pratt & Pratt 1995). Érdekes megállapítás viszont az, hogy ezek a reklámok sokszor egészségtelen termékeket reklámoznak, melyek mellett tápérték vagy egészség javító tulajdonságokat tüntetnek fel.

KÖVETKEZTETÉSEK

1. Az elemzés által felölet időszak első felében a reklámüzenetek inkább felvilágosítani igyekeztek a fogyasztót, mint meggyőzni. (1960-1990)
2. A második időszakban megnövekedett az egészséggel kapcsolatos reklámüzenetek száma, és a hirdetések fele tartalmaz minimum egy tápanyag/egészség kijelentést. Az ilyen hirdetések aránya 33%-ról 58%-ra emelkedett 2008-ban.
3. Növekedett a specifikus testi/szellemi javulásra vonatkozó ígéretek száma is a vizsgált időszakban.

4. A táplálkozási piramisban megtalálható élelmiszerek egyre nagyobb számban voltak jelen a hirdetésekben (főleg gyümölcs és tejtermékek) ugyanakkor a piramison kívüli termékek egészségügyi állításai is idővel növekvő tendenciát mutattak.

5. Az üzenetek képi megjelenítése a korai időszak pufók vagy egyenesen túlsúlyos reklámarcaitól elmozdult a fiatal, sovány, attraktív megjelenésű, modellek felé, melyek között egyre jellemzőbb az ismert médiaszemélyiségek megjelenése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Byrd-Bredbenner, C. & Grasso D. (2000). Health medicine, and food messages in television commercials during 1992 and 1998. *Journal of School Health*, 70, 61-65.
- Hickman et al. (1993). Nutrition claims in advertising: a study of four women's magazines. *Journal of Nutrition Education*, 25, 227-235.
- Lehota J. (2004). Az élelmiszer-fogyasztói magatartás hazai és nemzetközi trendjei. *Élelmiszer, táplálkozás és marketing*. 1 (1-2) 7-13.
- Móricz É. (2004). *Reklámpszichológia*. Aula Kiadó, Budapest
- Pratt C. & Pratt C (1995). Comparative content analysis of food and nutrition advertisements in *Ebony*, *Essence*, and *Ladies' Home Journal*. *Journal of Nutrition Education*, 27, 11-17.
- Totth G. (1998). A piaci hírnév hordozói, a termékismertség és-elismertség szerepe a versenyképességben. *AGRO-21 füzetek* (22)
www.mrsz.hu/reklamkoltés
- www.gfk.hu, GfK Hungária-Ipsos, Nemzeti MédiaAnalízis 2009. II. félév
- Nők Lapja, heti női magazin, Sanoma Kiadó Budapest 1960-2010.

THE TRANS-BORDER CO-OPERATION AS THE SUCCESSFUL REALIZATION OF THE "GLOKAL"¹⁴ PHILOSOPHY

Beáta FEHÉRVÖLGYI , assistant professor

University of Pannonia, Faculty of Economics – Nagykanizsa
Campus, 8800-Nagykanizsa, Zrínyi M. u. 33.
E-mail: fehervolgyi.beata@uni-pen.hu

Zoltán BIRKNER, Director of the Campus

University of Pannonia, Faculty of Economics – Nagykanizsa
Campus, 8800-Nagykanizsa, Zrínyi M. u. 33.
E-mail: birkner.zoltan@uni-pen.hu

Dr. Erzsébet PETER, assistant professor

University of Pannonia, Faculty of Economics – Nagykanizsa
Campus, 8800-Nagykanizsa, Zrínyi M. u. 33.
E-mail: peter.erzsebet@uni-pen.hu

---

¹⁴ The „glokal” term we use as willing and ability of the individual, group, division, unit, organization, and community to [“think globally and act locally”](#).

THE TRANS-BORDER CO-OPERATION AS THE SUCCESSFUL REALIZATION OF THE "GLOKAL" PHILOSOPHY?

Key words:

trans-border co-operation, successful regions, development of tourism, environmental co-operation

Abstract:

Developing the cross-border regions is a preferential area of the European Union's regional policy, and it has so far provided several sources for this purpose (PHARE, Interreg, Cross-border Co-operation Programmes). In our present research, we examine how the people polled think the forms of cross-border co-operation – especially in the fields of environmental protection, tourism, local economy and commerce – contribute to the success of a region made up of a Hungarian, an Austrian and a Slovenian small region. The main areas of development are environmental protection and tourism which are supported in the period of 2007-2013, and - as experience shows - these are the two sectors where the most spectacular results can be reached in the shortest term possible.

We have examined the success and achievements of the region from the point of view of economic system, culture of innovation, regional availability, and preparedness of labour force, decision centres, social structure and cohesion.

During the empirical research, we questioned three small regions' municipal representatives as decision makers and representatives of local authority. The research sample involved municipal representatives of the minorities' (Slovenian, German, Roma), as well as the non-governmental organizations related to the fields examined.

The results of the research point out the accentuated role of the factors of connection that they play in the process of organising and realising trans-border co-operations, as well as in that of building a prospective trans-border region.

INTRODUCTION

As a result of the enlargement of the European Union and the achievement of the Schengen process, there are no more physical obstacles to broadening trans-border co-operations. As an effect of these processes, it can be expected that the previously peripheral border regions briskly start to develop by leaps and bounds both economically and socially, as they are now able to build their relationships within a radius of 360° around themselves, given that the borders are not so much an obstacle as a linking element. Economical and social upswing is supported by the European Union's regional policy also through (financial) resources, as trans-border regions are regarded as „laboratories” where advancing processes of integration in the EU can be measured and evaluated (Bufon, 1996; Knippenberg, 2004).

On the other hand, the political and economic participants were expecting at the beginning of the globalisation era, which can be characterized “from anywhere – anything –

anywhere – to anywhere”, that global companies would move to out and away the cheapest places, that is to less developed regions, where development could also start, which means that a certain kind of regional equalisation would emerge. In reality, however, the stabilisation of regional differences can be observed, of which main reason is that intangible assets, such as patents, brands, culture of organisation and networks of relationships have become primary contrary to physical goods, while taking the production of added value come into consideration. Local co-operations and „embeddedness” rise into prominence in sustenance of competitive advantages of companies. Porter writes that the „more advanced dimensions of competition remain geographically bounded” (Porter, 1998), that is the sources of permanent competitive advantages of particular industries become localised. For regional participants, it also means that local co-operations become substantial to secure and sustain permanent competitive advantages of companies, the concepts of „locality” and „space” have shifted from the former passive position into an active one (Barna et al, 2005). According to these, the importance of local cultural and co-operational attitudes and that of human, social relationships grow; besides, those local organisations (e.g.: municipal and non-profit organisations, educational, training and development organisations, trade and professional associations) become determinant that are able to promote the success of companies by shaping local social conditions adequately. (Lengyel – Rechnitzer, 2004).

In our present study, we examine in which fields the trans-border co-operations can be realised in a Hungaro-Austro-Slovenian micro region and how these co-operations can contribute to the success of the region.

In the first part of the study, we summarise the characteristics of the border and borderlands, the motivations of trans-border co-operations, and the two characteristic fields of co-operation (tourism and environmental protection). In the second part, we introduce the results of our empirical research done in the Hungaro-Austro-Slovenian triple border region, the fields of co-operation and the trans-border region’s success - factors, as well as the correlations between them.

The characteristic features of the borders and border regions

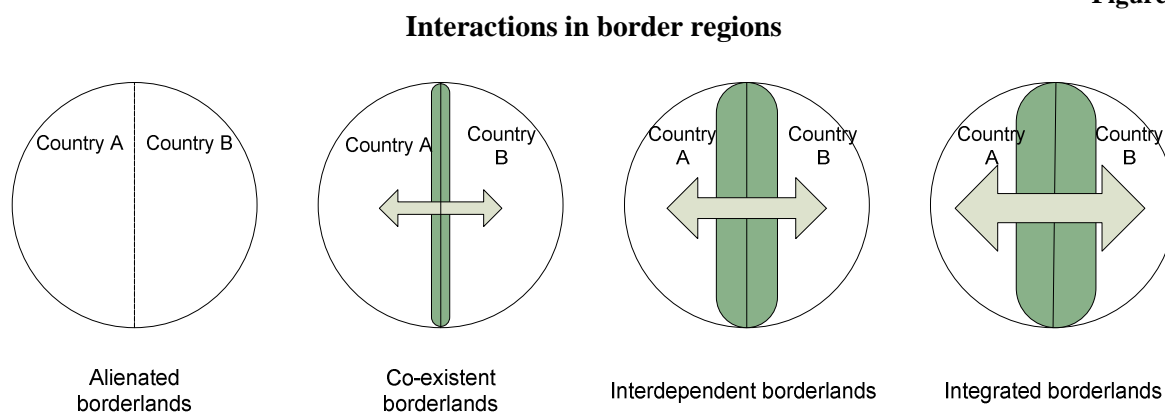
The border can work as a fence separating the regions from one another; in this respect, the border throwing obstacles in the way of co-operations. However, the border can also be such a *zone of connections and co-operation* (Ratti – Reichmann, 1993; Ehlers-Buursink, 2000; Fritsch-Németh, 2003) where those advantages, rising from the common use of

economical and cultural resources, prevail that result from the existence of the border. The most opportunities open up for economies in previously peripheral regions to get connected in the case of such open borders. The co-operation of both sides of the border getting increasingly tighter may result in border towns and villages developing, using their comparative advantages, supporting each other and getting rid of their peripheral characteristics (Hardi, 2004).

In this advanced phase of the co-operation of borders and cross-border regions, we can no longer talk about *cross-border regions*, but *trans-border regions* (Baranyi, 2007).

Martinez defined four types of border regions according to the number, depth and frequency of the interactions between the two sides of the border, (1994) as shown in Figure 1.

Figure 1

Source: Martinez, 1994, quoted by Hardi, 2004

In case of the possible best scenario the *integrated borderlands* can come into existence if stability is strong and permanent. The economies of the two countries merge functionally, and the free movement of people and goods across the borders is not restricted any more. The two countries can be looked upon as a single social system. This high level of relations has not evolved among Hungary and the neighbouring countries yet (Hardi, 2004).

The definition formulated by the EU Commission covers the integrated borderlands by and large; its most important element is based on emphasising the role of borderlands interactions, besides completely eclipsing the separating role of the borders. „If the trans-border co-operation is expected to work in a more effective way, it should gain a wider sense. First of all, it should imply all the everyday factors in the borderlands: business, work, leisure activities, culture, social opportunities, the conditions of living, planning, etc. In the second place, trans-border co-operation needs to become an everyday practice and involve all the areas and groups of society on both sides of the borders. In the third place, it

has to appear at all the levels of public administration, e.g.: at national, regional and local levels.” (European Commission, 1997).

The motivations of trans-border co-operations

The particular trans-border co-operations can be motivated by the rationality of economic advantages and its intrinsic identity-shaping and image-building power that can be used in city marketing.

The *economic motivation* can be reached by using resources together above all. The inclination and readiness for co-operation is extremely important in the case of different *investment in infrastructure* (e.g.: the agreement on the waste water management between Jennersdorf and Szentgotthárd, the cross-border Industrial Park Szentgotthárd – Heiligenkreuz), organising *civil protection services* (e.g.: setting up joint flood prevention systems), and in the case of projects of *education, cultural, religion* (e.g.: joint renovation of the church of St.Imre between Rönök – Inzenhof), projects of *tourism*, or *environmental protection and conservation of natural resources* (Őrség – Raab – Goričko Natural Park). The trans-border co-operations can be regarded as a sort of response, too. They can be a response to the regional and “networked” logic of economic activities on the one hand, and a response to the state’s limited opportunities of handling globalisation-related problems and developing geographical peripheries, such as borderlands, on the other hand (Scott, 2001).

Developing trans-border tourism

In the present concepts of the regional, urban and rural development and construction, one can find the tendency to view the development of tourism as a “magic device” to solve social-economical problems overnight. Today, it is firmly intended to develop tourism not in all the regions of countries, but also in trans- border regions. The development of tourism appears as a priority both in the areas hit hard by the structural problems of the agriculture or industry and in places that can be otherwise considered to be developed. The main reason for this being is that it is tourism by which such natural and cultural resources can be utilised that are otherwise not or less effectively exploitable (Lengyel, 2002).

The development of tourism and that of the cross-border regions have also become intertwined to a great extent, which can be traced back to several reasons. In the process of cross-border regionalisation, tourism *have been becoming* one of the pioneer type of *trans-border sectors*, as people have always endeavoured to do away with borders while travelling. Besides tourists, experts specialised in the development of tourism

have also started to take a look at the other side of the border. This process will lead towards the development of transnational tourist destinations.

At the same time, what tourism means to people is the connection with other cultures and countries; this is how it makes both tourists and tourist receivers to be able to accept other cultures. In the EU policies, tourism is consequently considered to be such a means that promotes the development and enhancement of the regional consciousness among people (Prokkola, 2007).

The frequency and the process of trans-border co-operations depend on nature of the border. “Closed” borders typically mean obstacles to traffic and development of tourism. However, in the case of “open” borders tourism development can only be complementary, as there exist only minor differences between the two sides of the border in terms of culture, politics and economy. The worst case in this situation is that the regions lying in both sides of the border compete with each other. According to the best scenario ever, the development of tourism is an interactive process in the course of which the cross-border regions strive for joint development (Timothy, 2001).

Trans-border developments of tourism indicate also the EU integration processes more or less. The European Commission’s 2003 document on helping the more effective use of the financial support sources emphasises that tourism in cross-border regions creates jobs and secures livelihoods for people living there. The study highlights that the cross-border regions have such characteristics that offer opportunity for the development of tourism: interesting history, rich cultural heritage and an often intact natural environment. The developments of tourism make sustainable development possible in three different areas: economic development, environmental protection and the preservation of the local inhabitants’ identity (European Commission, 2003). According to the above mentioned, tourism secures real possibility of development for cross-border regions. If we are more critical, valuing the opportunities and advantages of the development of tourism, then as a matter of fact tourism comes up as a “last resort” for cross-border regions, because low population density and big distances from the middle and big centres hinder the development of other sectors (Vizvári – Bacsí, 2003).

Given the complexity of tourism, it can trigger major effects in the region to be developed; what is more, the particular effects can bring about both positive and negative changes, depending on what viewpoint we look at them from. They can be basically economic, environmental and social effects, but there is significant overlap between them at the same time (for example: creating jobs, which goes with the development of tourism, can

be a positive economic, while it is obvious that it influences the social environment, as well) (Puczkó- Rác, 2001).

The nature of the competition also changes through the effects of the global competition, which can be observed in tourism, too: while there used to be a competition typical of tourism suppliers, now the *competition of particular destinations* has become decisive.

Besides the differences between destinations getting appreciated, the tendency has become general that all the experience that tourists get during their trips has become more important than the particular components separately (Jancsik, 2008).

*Trans-border environmental protection*¹⁵

However, it is a commonplace but it is true that environmental pollution does not stop along the borders and thanks to this, environmental issues and preventing and managing the risks are always on the agenda of cross-border projects and programmes. Normally, typical areas of intervention are projects related to joint environmental initiatives and preparations for natural disasters (Németh et al, 2011).

In the case of trans-border environmental-related conflicts, we talk about *negative externalities* that harmfully affect and concern local inhabitants, municipalities and the economic actors. These negative extern effects put off prospective investors, inhabitants and tourists, too, thus determining the course of development in the region in the long run. There are such activities where the extern effects are due to happen necessarily. These are called *necessary externalities*. The extern effects cannot be separated from the basic activities in such cases (Mozsár, 2000). When it comes to judging the occurrence of the externalities, there are significant differences among the concerned people, as the investor –who is normally the polluter – try to play down the importance of negative effects and put the emphasis on positive ones (e.g.: creating jobs, generating energy), while the sufferers of the pollution (people and organisations also) highlight the negative effects (e.g.: economical, health-related and environmental risks).

Economics aims to do away with wealth-related losses by internalising (making the extern effects intern) externalities. The main point of this is that incidental expenses and profits must be made perceivable for insiders, that is, all the profits and all the costs must appear on the side of the economic/market actors. As a result of successful internalisation,

---

¹⁵ Several environmental conflicts have come up on the Austro-Hungarian border in the last few years. The conflicts started by polluting the rivers Rába and Lapincs (Raab and Lafnitz in German), culminating in the building of a waste incineration plant planned to be set up right on the border. The Hungarian and Austrian parties concerned “keep hedging” and no trace of internalisation can be found, as no advance has been made in the last three years.

social and individual profits and expenses will be equal, which means that the external effects will cease (Kopányi, 2007). The internalisation of negative environmental effects raises difficulties, because the parties concerned “keep hedging”, equivocate and are not able to “bury the hatchet”. Internalisation does cause difficulties, because it is hard, impossible or at least morally alarming to put a price on the territory of a community, the individuals’ quality of life or their lives in the worst case.

The characteristics of a successful region

These days, competitiveness has become the keyword of different developments and analyses. However, competitiveness is a notion hard to define, and it has several academic interpretations primarily in approaches of economic sciences. In the present study, we deal with those theories only that state that competitiveness can be approached in territorial aspects.

According to *Ádám Török*, the “concept of competitiveness at a micro level means the ability to acquire a position and hold their ground against particular companies, rivals and against particular national economies from a macro-economic aspect” (Török, 1999). The concept of competitiveness in general does not mean market success only, but it also implies striving to hold on in the market competition, the skills and inclination for successful adaptation.

Krugman’s theory is based on the economy’s locality and the geographic concentration of economic activities and he thinks that if we want to understand the differences between different nations’ growth rate, we have to analyse the differences in regional growth first; but if the international specialization is to be understood first, then examining local specializations is a good starting point (Krugman, 1994; 1999; 2000).

Porter writes that living standards are determined by productivity that is why he considers the competitiveness of geographical units at different levels to be high productivity and high growth rate of productivity, which is determined by the quality of business environment, the region’s economic basis, the operation of companies and effective competition strategies (Porter, 1999).

The *territorial (regional or national) competitiveness* comes to the fore as a consequence of globalisation and its effects/impacts after territorial approach has become necessary, as one of the basic consequences of globalisation is locality, thus the change and appreciating of the role of regions and areas (Enyedi, 2000; Rehnitzer 1998), since new a new economic space has evolved thanks to globalisation. The empirical researches also

prove that the global competition and market have regional specialisation to accompany, and local advantages have been appreciated, such as developing innovations, lower transaction costs, institutes offering special competitive advantages (education, training, etc.), local base of knowledge, etc.

Measuring the regional competitiveness is an extraordinarily complex task to be described by a great number of variables. Besides this, only certain dimensions of competitiveness (e.g.: competitiveness in innovation or tourism) can be measured. Competitiveness measured only by economic indicators does not give a clear picture of the given geographical unit's situation compared with its rivals, as it is an important task to reach also environmental and social-political aims besides the economic ones in the case of regional development.

As a matter of fact, competing with one another has never been unfamiliar to towns and villages, however, the main drive of the competition changed from time to time in different historical eras. They had to compete for royal privileges, resources, central subsidies, or EU grants as it is today. All the time, the aim has something to do with getting into a more advantageous economic position (Piskóti – Dankó – Schupler, 2002).

There is no single and unified background of theories, but the regional competition basically goes on according to economic aspects, the participants of the competition in the region mainly aim to increase their income in a stable way in the long run, that is, to reach successful economic development. The competition usually goes for:

- The company investments (mainly in the processing industry, IT, commerce, etc.), the competition goes on so as to settle down new enterprises, and to keep the ones already existing.
- Drawing population into the area, especially highly qualified competitive human resources, people with professions of higher income.
- Groups of people choosing the place to live there temporarily (tourists, students, etc.).
- Budget sources, public funds, creating and setting up public utilities and institutions
- Organising cultural, sports, political, etc. events and programmes drawing attention, mostly those that are part of the area / city marketing.
- All those people and organisations that influence the area's successful management by means of their decisions (Lengyel, 2003; Piskóti – Dankó – Schupler, 2002).

If the notion of competitiveness is extended, the notion of successfulness can be used, as well, to compare the competitive position of regions, cities and towns.

Enyedi draws the attention to the fact that every city, town or village has to fight to reach and maintain success day in day out, and success can be achieved only as a joint effect of several factors (Enyedi, 1997). To do so, one of the means for successful and less successful cities, towns and villages is to get organised into a *network* so as to make better use of their endowments and facilities and implement their interests more effectively.

The sixth report also contains those factors that characterise all those regions generally said to be successful and these factors are *the high rate of employment in services and the processing industry, a widespread range of innovation-related activities, regional availability, and favourable conditions of accessibility, the qualification of labour force and the high rate of employees with degrees.* (EC, 1999).

Imre Lengyel (2000) made his “pyramid model” determining competitiveness, using partly the sixth regional report, partly the factors of success of regions and cities.

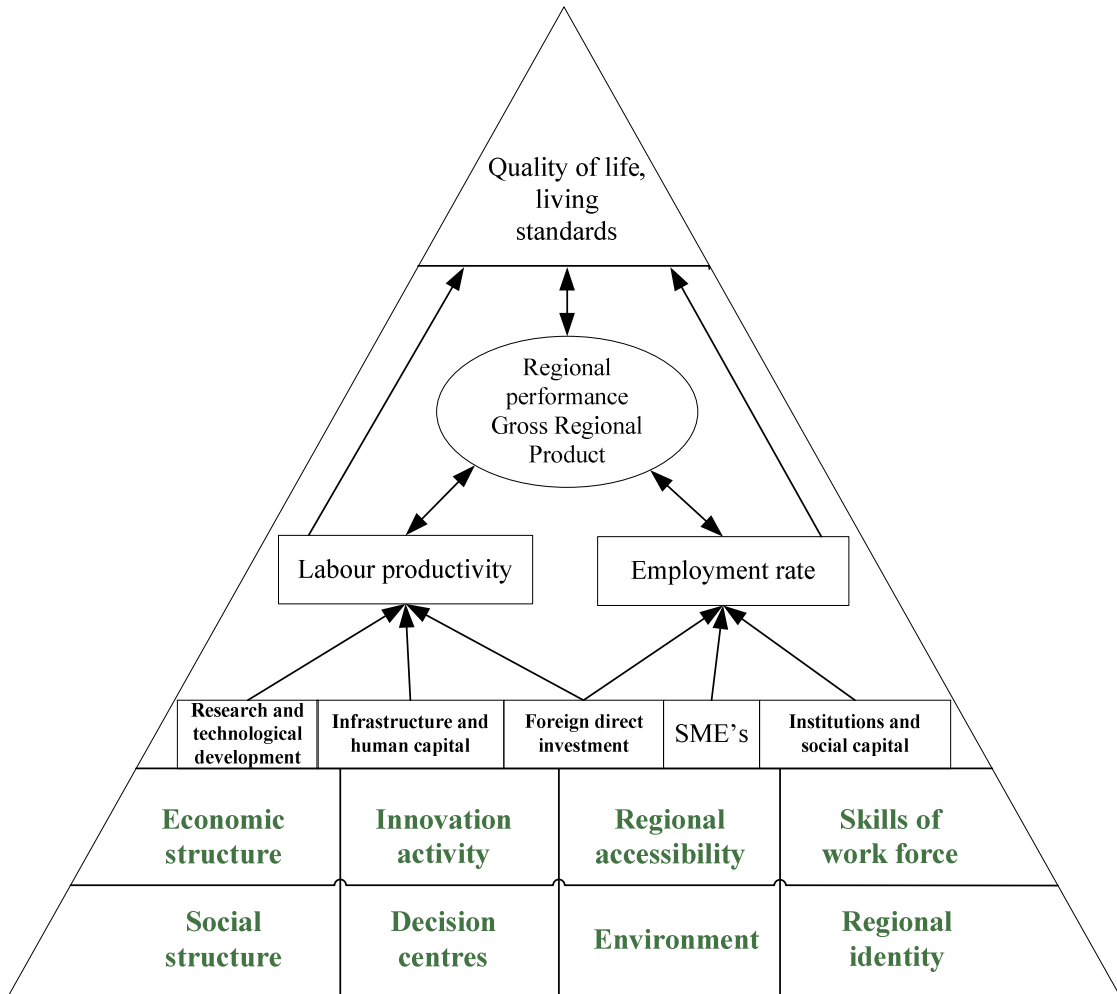
At the top of the pyramid, the main aim of a country’s or region’s growth and economic development can be found, that is, the improvement of the “well-being”, living standards and the quality of those living there.

The central category of the regional competitiveness in the pyramid model is *income*, which measures the economic growth of the economy. The *productivity of labour* and *employment* also affect the quality of life of the population.

Of particular importance are programming factors with a direct and short-term influence on economic output, profitability, labour productivity and employment rates.

Figure 2

The factors determining competitiveness, pyramid of competitiveness

Source: Lengyel, 2000

The range of factors necessary for the success, with an indirect, long-term impact on competitiveness, is extremely complex. Lengyel compiled the factors of success based on Enyedi's points of view (Enyedi, 1997), the "labyrinth" of urban competitiveness by Begg (1999) (trends of sectors, characteristics of companies, business environment, innovation and education) and on the sixth report of the EU (EC, 1999). These determinants take shape over a longer period of time and their significance reaches beyond economic policy-making. The factors serving as a basis of the "pyramid model" were used as a basis for our primary research, and we examined their trans-border aspects. The content of the particular factors are summarised in Table 3.

Table 1

The contents of factors determining success in the long run

Economic structure	Innovative activity
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Employees mainly in services and the processing industry ▪ Products and services of high added value ▪ Companies and industries with multiplying effects ▪ Regional economic structure able to adapt easily ▪ The competitive advantage depends on business services and the base of knowledge (R+D, university, institutes of innovation) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extensive activities of innovation ▪ Effective diffusion of innovations ▪ Quick adaptation of new technologies ▪ Innovation culture, innovative skills of high level → adaptation strategy to changes ▪ Appropriate company capacities ▪ Prepared, skilled, innovative small and medium-sized enterprises
Regional accessibility	Social structure
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Easy accessibility ▪ The infrastructure of transport and communication is able to alleviate the effects of geographical endowments 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Strong and thriving middle-class with high income ▪ It meets the demanding needs of the middle-class in the region
Quality of environment	Decision centres
<ul style="list-style-type: none"> ▪ High-quality environment of towns and villages ▪ Healthy natural environment ▪ The population has an active role in preserving the environment 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ The regional headquarters of the companies are in the region ▪ Strategic units of companies in the region ▪ If the activities of companies do not get embedded in the region → the region is helpless and with weak adaptation ability
Skills of work force	Regional identity
<ul style="list-style-type: none"> ▪ The rate of qualified labour force is high ▪ Education system meeting to the needs of the labour market ▪ The education system prepares and re-trains the participants for creative, innovative activities and business services ▪ High-level work ethic and labour discipline ▪ Ambitious and demanding employees 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Successful management of conflicts (may derive from structural changes of economy, economic growth, inequalities within the region) ▪ Local authorities endeavour to co-operate and they mutually inform and help each other ▪ Strong regional/local identity, local patriotism ▪ Active non-profit-making organisations and population

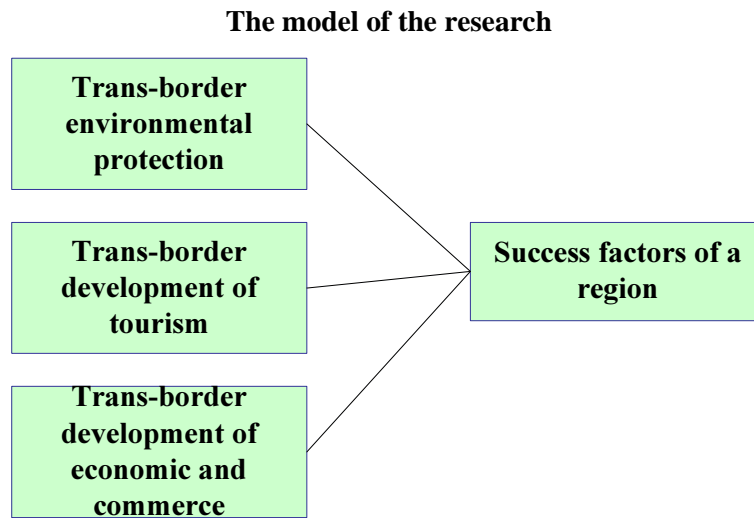
Own editing, based on Enyedi, 1997; Lengyel, 2000

RESEARCH MODEL AND METHODS OF EXAMINATION

The aim of our research is to discover the possible fields of trans-border cooperations in the micro region of the Hungarian-Austrian-Slovenian triple border area and their contribution to the region's success. The research indirectly tries to find an answer to the question of whether cooperation with neighbouring borderlands can lead to success in a region's life with a chance bigger than in the case as if they co-operated only with domestic neighbouring areas.

The exact questions of the research were aimed at defining the factors of success of trans-border environmental, tourism and commercial cooperations.

Figure 3

Source: own edition

In the model of the research, there are three fields of trans-border cooperations: *environmental, tourism, as well as economic and commercial cooperations*. Defining these three fields of cooperations were carried out based on the history of trans-border cooperations, as well as on the priorities of the 2007-2013 Regional Cooperation Operative Programmes related to the examined border regions. The cooperations in these three fields can best motivate the building of long-term connections of cross-border regions, and these are the fields that also play a role in the everyday lives of those living in cross-border regions. To map the fields of cooperation, we used 87 variables (17 of environmental protection, 52 of tourism, 18 of local economy and trade).

We defined the factors of success in the research model according to the factors defining competitiveness in the long run and making up the pyramidal model of regional competitiveness by Lengyel (economic structure, innovative activity and decision centres, social structure, environment, skills of workforce, social cohesion). We examined the factors determining successful regions with the help of 33 variables.

During the quantitative research, we made statistical and econometric analyses on the fields of trans-border cooperation, based on the data collected in questionnaires on the trans-border region's factors of success. As it was necessary to take data in several countries in the empirical survey, we also made the German and Slovenian versions of the final questionnaires.

The data collection by means of questionnaires was introduced with the support of the Nagykanizsa Campus of the University of Pannonia in June 2008 and finished in January 2009. We sent the final questionnaires in Hungarian, German and Slovenian to the answer-givers via email and by post and we also took part in municipal meetings where the representatives filled in the forms themselves (with self-filling questionnaire method) after being told about the aims of the research. Filling in the questionnaires at the site of the municipal meetings largely enhanced their willingness to give answers.

Besides the brief introduction of the research and the explanation to help people to fill it in, the name of the place and the general information of the answer-givers were involved in the introductory part of the questionnaire. The rest of the questionnaire basically included two major fields, out of which the first focused on the fields of trans-border cooperation, that is, the opportunities of environmental protection, tourism, as well as those of the economy and trade, while the other part mapped what factors determine the success of the region that came into existence as a result of trans-border cooperation. The questionnaire contained closed questions where respondents could mark their opinion on a Likert-type scale of 1-7.

We did a complete survey during the research, getting in touch with 39 municipal authorities. Besides this, as there are municipalities of minorities run in Hungary and Slovenia, we also carried out interviewing 6 Slovenian, 3 German, 15 Gypsy minorities' representatives in Hungary, while 7 Gypsy minority representatives in Slovenia. In that case of a representative being a member of both the municipality's and a minority's representative, they filled in only one questionnaire. Table 2 summarizes the data of the empirical survey.

Table 2

The data of the empirical survey

Countries involved in the research	Number of municipalities	Number of minorities' municipalities	Number of questionnaires posted	Number of questionnaires sent back to us	The rate of returning the questionnaires
Austria	12	0	140	42	32,14%
Hungary	15	24	209	167	79,99%
Slovenia	12	7	156	54	34,61%

Total	39	31	505	263	52,08%
--------------	-----------	-----------	------------	------------	---------------

Source: own research

The total rate of returning of the questionnaires – related to the number of questionnaires posted – was 52%, out of which 80% of those asked in Hungary replied, 35% of those interviewed in Slovenia, while 32% in Austria.

THE RESULTS OF THE RESEARCH

First we carried out a cross-correlation examination from the data collected in the primary research to get acquainted with the possible fields of trans-border cooperation and the correlations determining the success of the co-operating border region. Based on the values resulting from the correlation matrices, it can be said that a correlation between the variables can be experienced in several cases. Tables 3 and 4 contain details of the cross-correlation table from both the side of the fields of cooperation and that of the factors of success.

As a result of the correlation we found it reasonable to do the examination of Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) values. The KMO indicators (fields of cooperation: 0,791, factors of success: 0,919) support the necessity of doing a factors analysis.

Carrying out factors analysis was done in both cases by means of Principal Method, which – supposing the multi-variable normal distribution of the variable – gives estimates that may have created the correlation matrix in all probability (Sajtos – Mitev, 2007).

The component model with six components describing the fields of cooperation represented the variables well, as the components kept approximately 55% of the information content of the original 87 components. After the rotation, the classified variables performed with a suitable factor weight in the case of all the six identified. The main components of the fields of cooperation and their related variables are summarized in Table 3.

Table 3

The variables of the components of the fields of cooperation

	Name of the components	Name of the variables
Economic cooperations	Structure of cooperation	The meeting of cultures National and ethnic traditions Unique natural values Trans-border joining of forces and building networks Trans-border cooperation among the government, business and civil spheres Programmes related to the trans-border region and aimed at stimulating investment Ensuring advantageous business environment The increase in the number of joint tenders handed in
	Economic and commercial effects	More joint ventures Growing number of businesses relying on their cross-border location More enterprises specialized in services Increase in the processing level of local products, thus enhancing competitiveness Increase in the population retaining ability of the region Increase in the qualifications of local population
Tourism cooperations	Advantages of tourism development	Increase in development Rise in earnings and the living standards Increase in the population's qualifications, competences and knowledge of languages Revival of local values, customs, traditions Development of infrastructure Improvement of environmental consciousness
	Problems of tourism development	Crowdedness Commercialization of culture The appearance and spreading of negative behaviour patterns Increase in environmental pollution (noise, waste material, air pollution) Damage to natural environment
Environmental cooperations	Areas of environmental protection	Air protection Waste management Protection of the natural environment Utilization of renewable energy Promoting the establishment of environmentally clean investments
	Effects of environmental cooperations	Reception conditions of tourism Activities of economic participants Settling of new economic participants Image and judgement of the region Increase in the capital of confidence among nations

Source: own research

The six components identified in the analysis adequately describes the three fields of cooperations examined: the components „structure of cooperation” meaning the basis and the tasks of the trans-border cooperation and „economic and commercial effects” including the variables describing the expected results of trans-border economic cooperation can be

categorised in the *economic cooperations*, because they cover the basis, tasks and effects of the economic cooperations. The components, the „advantages of the development of tourism” and the „disadvantages” of the development of tourism” describe the effects of the cooperations of tourism development in a trans-border region, putting the emphasis on the underlying principles of planning and sustainable development of tourism, and they sum up the advantages, brought about by the Hungarian-Austrian-Slovenian region’s joint development of tourism, and the problems waiting to be solved by the management. The component of the „environmental cooperations” and that of the „effects of environmental conflicts” - which is vulnerable because of the environmental conflicts, thus negatively influencing the development concepts of the related countries - cover the *environmental cooperations*, mainly those possible fields where cooperation is expedient and those areas that contribute to the region’s development and the enhancement of its attraction.

The component model representing the trans-border region’s factors of success kept 73% of the information content of the original 33 variables in the case of four components. The classified variables, identified after the rotation in the four components, performed with a suitable weight everywhere. Table 4 contains the identified components of the factors of success, as well as the variables related to them.

Table 4

The variables of the components of the success factors

	Name of the component	Name of the variables
	Social and economic effects	Growing number applied innovations Distribution of innovations gets faster Business headquarters are based in the region. Growing number of esthetical architecture Quality of natural environment improves Efficiency of the education system rises Strong middle class evolves
	Management competencies	Marketing Making strategies Rural development, regional development Management skills Cooperation with opinion-makers Cooperation with enterprises
	Regional identity	Local residents hold it important that new values should be created in the region Possibilities of leisure activities broaden
	Social capital	Members of Parliament, EU representatives Government bodies

Source: own research

According to the results of the component analysis, the components determining the success of trans-border cooperations are categorised into four main components. The component of „*social and economic effects*” contains the economic and innovation culture resulting in the cooperation, the environment and the skills of workforce, as well as the variables describing the social structure. The component of „*management competencies*” consists of the professional skills and cooperational abilities expected from the local economic and political elite. The component of „*regional identity*” includes the variables that describe the attachment to the place of living. The component of „*social capital*” describes regional participants’ attitudes towards building and keeping connections, which can open up new resources to development and renewal.

The factor of success of trans-border cooperation, put in four components, is a result different from the basic model to a great extent. The components of the „*management competencies*”, the „*regional identity*” and the „*social capital*” describe the human and social conditions necessary for cooperations, while the component of „*social and economic effects*” imply such variables that contain the economic, innovation, social-structural and environmental elements vital for a region’s success.

The correlations between the components of the fields of cooperation and the factors of success

While examining the correlations of the trans-border cooperations, we were searching for connections between the fields of cooperation and the components of the factors of success to find out in which fields of trans-border cooperation can be realistic and what factors play a role in the success of a trans-border region.

We examined the existence and nature of the connection between the components of the fields of cooperation and those of the factors of success through linear regression analysis. The components of the fields of cooperation were used as independent, that is explanatory variables, as these cooperations contribute to a trans-border region’s success. In the analysis, the components of the factors of success were the dependent, that is, explained variables, as these components describe the realisable region’s success.

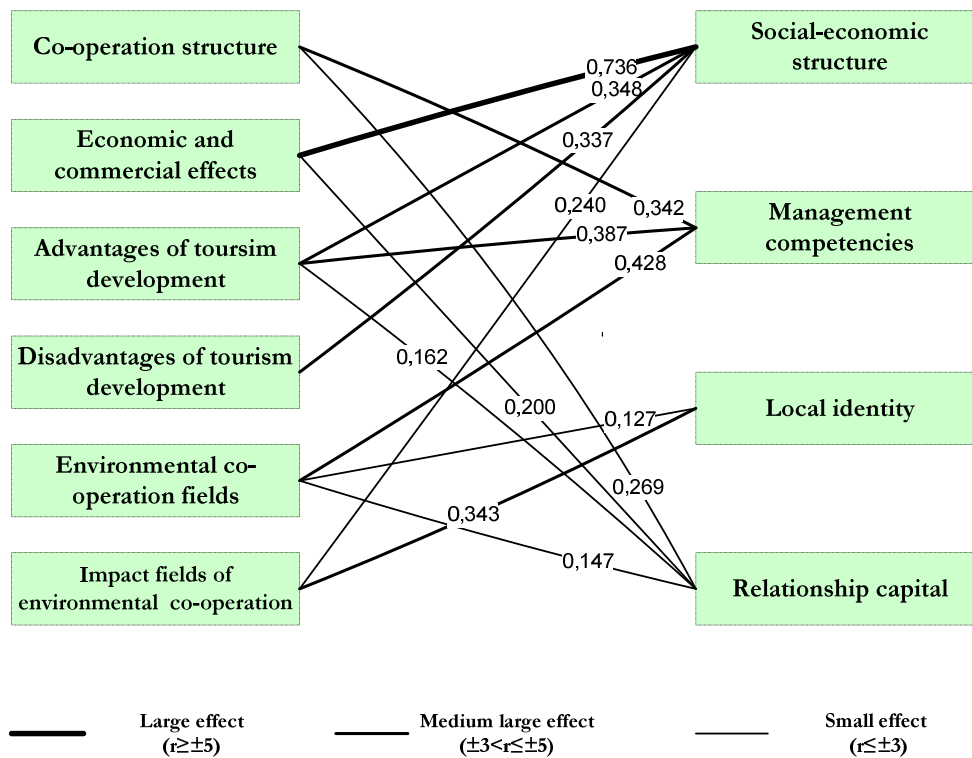
We did linear correlation analysis regarding the intensity of the significant correlations (t-test significance Sig. <0,5), and determined the correlation coefficients. The value of the correlation coefficient can change between –1 and +1, and the closer the absolute value of the coefficient to number one, the stronger the connection between the two variables. When judging the intensity of the connection, it is about a weak connection in the case of the value

$\pm 0,3$ below, „r”, a medium one with $\pm 0,3$ and $\pm 0,5$, while a strong connection appears in the case of a coefficient above $\pm 0,5$ (Field, 2005). Table 4 shows the results of the correlation analysis, where the width of the lines represents the closeness of the correlation connections, while the values of the partial correlation coefficients appear on the lines.

According to the results of the regression and correlation analysis, the “social-economic structure” as the component of the factors of success shows a significant correlation with all the three fields of cooperation. The component of the “economic and commercial effects” deriving from the trans-border cooperation – many joint ventures, several service businesses, businesses based on their trans-border location, the increase in the processing level and competitiveness of local products and produces - bears a close correlation to the social-economic structure, so it can be stated that it largely contributes to the change and success of social-economic structure. The social-economic structure bears a medium strong correlation to the *tourism components*, while a weak connection to “the effects of environmental cooperations” can be shown.

Figure 4

The partial correlation connections among the fields of cooperation and the components of the factors of success

Source: own research

The component of “management competencies” also bear a correlation to all the three fields of cooperation, a medium strong connection to the “*structure of cooperation*”, “*the advantages of tourism development*”, as well as “*the fields of environmental cooperation*” can be shown. In setting up and running the trans-border cooperations, the knowledge and skills of the local economic and political elite, especially *marketing*, *strategy planning*, *experience in regional development and management*, as well as the *ability to keep in touch with opinion makers and businesses*, play a serious role in all the three fields examined. According to the results of the research, these are the main pillars of building a successful region.

It is surprising that the component of “regional identity” bears a correlation to the environmental components only; a weak connection to the “*fields of environmental cooperation*” can be shown, while a medium close one to the “*effects of environmental cooperations*”. These connections signal the importance and actuality of the environmental issues, as well as the effects of the current environmental problems when forming an opinion of the region.

The component of the „social capital” represents a significant, however weak, correlation to several components describing the cooperation. These areas are the following: “*the structure of cooperation*”, “*the economic and commercial effects*”, “*the advantages of tourism development*”, and “*the fields of environmental cooperations*”. The connections – mainly MPs and members of the European Parliament, government bodies – has a direction towards the centre, which also shows that decision-making is centralised in the examined regions, as for the issues of development, and keeping in touch with regional bodies is less intensive.

Evaluating the results of the research

By means of component analysis, we determined the fields of trans-border economic cooperations, as well as the factors specifying the success of the trans-border region.

According to the results of the analyses carried out, it can be ascertained that the possible fields of cooperation of the trans-border cooperations are *joint tourism development*, *the development of the economy and commerce* and *environmental protection*. The results of the research and the experience affirmed that the projects of environmental protection, tourism development and those supporting the improvement of competitiveness, included in the priorities of the Regional Operative Programmes, are viable initiatives –

accepted also by the shareholders and those concerned – to develop the trans-border cooperations.

According to the variables making up the components, the meeting of cultures, national and ethnic traditions, unique natural heritage and common historical past serve as ground for trans-border cooperations.

The component of the “structure of cooperation” also points out that co-operating has to be a controlled and managed activity on a daily basis determined by common goals, because it is the only way to get beyond cultural exchange programmes and sports events, which are otherwise important. If we expect a real economic, social and territorially trans-border region as a result of cooperation, it is necessary for decision-makers and organizations set up and financed by them to work out a policy directly based on the region’s endowments and endogenous resources and ensure a favourable business environment. To run the system efficiently and continually, it is necessary to build international and trans-border networks of sectors, which can be realised through the cooperation of the governmental, business and non-governmental spheres only.

According to the drawn-up results, it can be established that the key to cooperation can be the trans-border development of tourism, as all the three regions are planning to get involved in tourism, and it became apparent to them at the same time that they – on their own – are not able to offer an appropriate tourism experience chain to tourists, while, making the border – as an object – a joint tourist destination will give the region a chance to promote the positioning of the destination.

The identified component of tourism prove that decision-makers are aware of the importance of tourism planning and find it more important to exploit the positive effects and avoid the negative ones, but at least manage to handle them than set up a concrete range of choice.

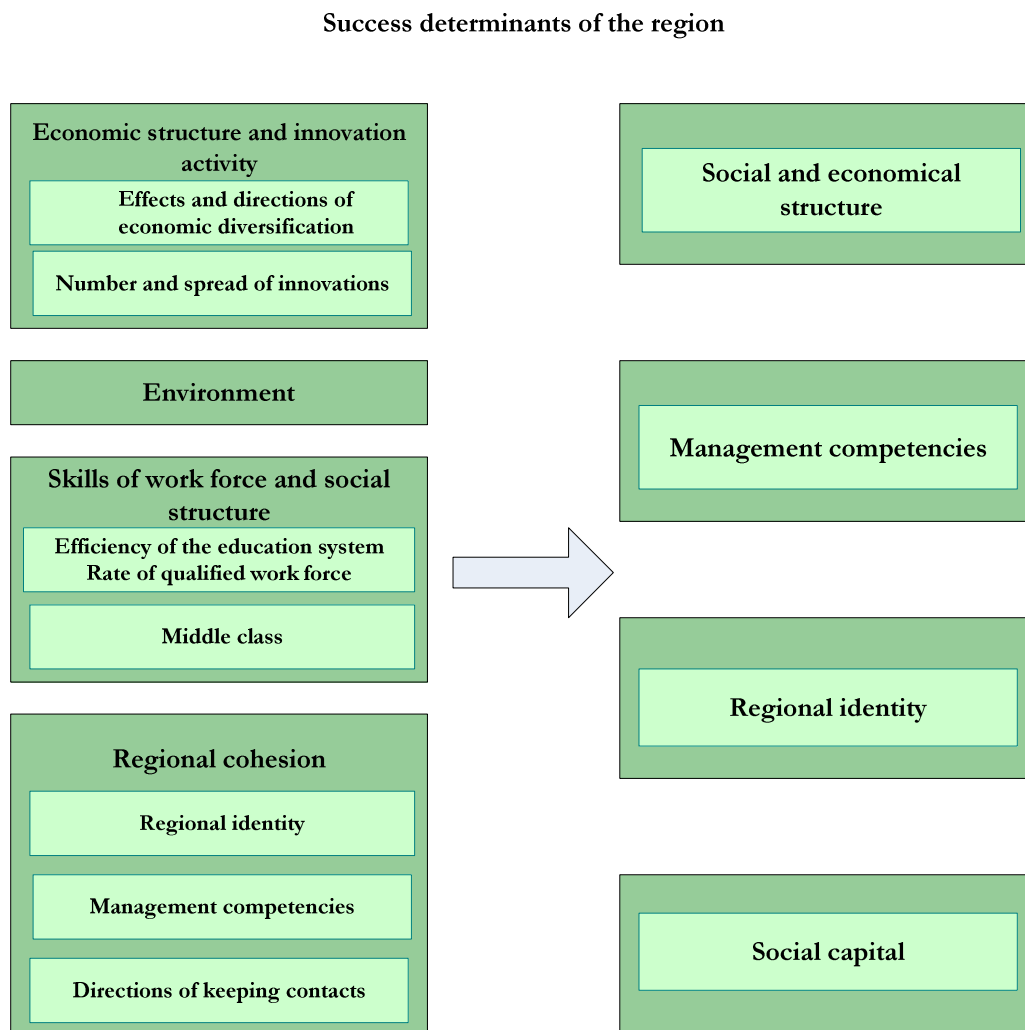
Out of the fields of environmental cooperation, the variables involved in the components are in harmony with the endowments, deficiencies of the region (air protection, waste management, building sewage system, the protection of the natural environment, renewable resources), and the preference of the environmentally clean investments acting for sustainability. The component of “the effects of environmental cooperations” implies those factors of which presence may result in significant positive progress in case it is managed to realise a constructive cooperation in controversial environmental issues. The affected variables are the following: *the reception conditions of tourism, the activities of economic participants, the settling of new economic participants, the region’s image and the growing*

capital of confidence among nations. The environmental conflicts affect these fields; let us just think about an investor into tourism who does not seem the return of his investment in case a waste incineration plant is built next to the border.

According to econometric analyses, the factors determining the success of trans-border regions make up four components. The results prove that – as for their structures – the elements determining the success of the trans-border region structurally differ from the factors supposed in the research model; connection-oriented variables are more emphasised than in the model. Figure 5 shows what difference appears between the factors supposed in the model and those represented by the analyses.

Figure 5

Factors of success supposed in the model and the resulted ones

Source: own research

There are even two variables affecting innovation within the variables of the component of “the social-economic structure”, which draws the attention to the fact how important the

answer-givers hold innovation in a region provided with hardly any innovation infrastructure.

The presence of the innovation milieu may mean the key to renewing the region, which assumes that the success of the trans-border region manifests itself in a quicker adaptation and forming a unique, territorial – specific type of development. In our opinion, expanding cooperation to many areas basically involves the diffusion of innovations, as getting acquainted with the models of technology, organization and process applied in every single country and taking over certain elements already mean innovation for the concerned country. The answer-givers think it an element of success that the headquarters of businesses are in the region, which can be interpreted only if such small and medium enterprises are set up and develop of which existence and successful operation are not determined by a multinational company's existence and success in the first place. To achieve this goal, it is necessary to create such joint ventures that build upon the region's internal resources, have disposal of the opportunity of unique market positioning, and are able to renew continually. It is in harmony with the above mentioned that for the sake of success it is vital to establish such an efficient system of education which is able to provide the participants with such knowledge that ensures reaching individual, organization and regional goals. As long as workplaces adjusting to the education system are set up, it can be expected that the migration / outflow of young and qualified professionals slows down and such a middle class can evolve that also contributes to the successful region's development with their high income and high-quality demands.

The other three components describing the success of the trans-border region – *“the management competencies”*, *“the regional identity”*, and *“the social capital”* – belong to the “soft” indicators of success, as these factors will make up the region's unique features. These endogenous factors may originate in the region's historical development, social endowments, cultural values, community systems and environmental effects (Somogyi Ritz, 2011).

The gaining ground of the “soft” elements – determining the trans-border region's success to a great extent – can be explained with that the examined Hungarian-Austrian-Slovenian borderland region belonged to one administration unit before the border setting of the Trianon Treaty, besides the fact that all the three small region are their own country's peripheral areas, so people living there have a sort of feeling of “we are similar”.

Thanks to this, they hold the relation factors of the cooperations, leaders with adequate competencies, and joint initiatives more efficient than the individual development of certain factor of success.

Revealing the connections between fields of cooperation and the factors of success has proved that the joint development of tourism and environmental cooperations have an important effect on the way to success; they determine not only the social-economic structure of a successful region, but also the management competencies, the regional identity and the social capital.

Summing it all up, we can say that trans-border cooperations can be realised by both the concerned and the governmental participants in the areas of economy, trade, tourism and environmental protection.

According to the results, we suggest that a professional organization be set up with experts from all the three countries. It is important that the work of the group should not be influenced by election cycles and a stable finance system ensure the efficient work. In the situation analysis, the primary task of the team is to find the breakout points that can offer competitive advantages to the trans-border region. It is a highlighted task for the concerned not to lose their motivation in the cooperation and get acquainted with the “lessons” of cooperation more effectively. The professional organization can also help encourage qualified young people to return home by ensuring jobs for them.

Besides the social-economic effects, relationship-factors contribute to the success of the trans-border region, such as management competencies, regional identity, and social capital. The role of these elements of relationships seems to be gaining ground and becoming determinant besides the economic, innovation and human factors of the regional development.

LITERATURE

- Baranyi, B.(2007): *A határmentiség dimenziói Magyarországon*, Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2007
- Barna K. - Molnár T. – Juhász R. T. (2005): *Megújuló területpolitika: előtérben a területi versenyképesség*, Területi statisztika, 6.
- Begg, I. (1999): *Cities and competitiveness*. Urban Studies. 1999/5-6. p. 795-809
- Blatter, J.- Clement, N. (2000): *Transborder collaboration in Europe and North America: Explaining similarities and differences*. In: M. van der Velde & H. van Houtum (Eds),

- Borders, Regions and People. European Research in Regional Science 10, pp. 85-103
(London: Pion Limited)
- Bufon, M. (1996) *Social integration in the Italo – Slovene Gorizia transborder region*,
Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 87, pp. 247-258.
- Buhalis, D. (2000): *Marketing the competitive destination of the future*. Tourism
Management 21, 97-116
- EC (1999): *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of
Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg
- EC (2003a): *Space: a new European frontier for an expanding Union*. An action plan for
implementing the European Space policy, European Commission, Brussels
- EC (2003b): *Making Best Use of Structural Funds* (Luxemburg: Office for Official
Publications of the European Communities)
- Ehlers, N. – Buursink, J. (2000): *Binational Cities: people, Institutions, and Structures*. In:
M. van der Velde, H. van Houtum: *Borders, Regions, and People / European Research
in Regional Science 10*. London: Pion Ltd.
- Enyedi Gy. (1997): *A sikeres város, Tér és társadalom* 4. p. 1-7.
- Enyedi, Gy. (2000): *Globalizáció és a magyar területi fejlődés*, Tér és Társadalom, 14.évf.
1. sz. p.1-27
- Field, A. (2005): *Discovering Statistics Using SPSS*; London, Sage Publication
- Fritsch, M. – Németh, S. (2003): *Egy „binacionális” városközpont kialakításának
kezdeményezéséről a finn – svéd határ mentén*. Falu Város Régió, 2003/2
- Gaál, Z. – Szabó, L. – Kovács, Z. (2007): *Culture, Competence, Competitiveness: Managing
Diversity at Individual and Community Level*, The International Journal of Diversity in
Organisations, Communities and Nations Vol.7 No 5 p. 131-141.
- Gaál, Z. – Szabó L. – Kovács, Z. - Obermayer-Kovács, N. – Csepregi, A (2009):
Consequence of Cultural Capital in Connection with Competitiveness, The
International Journal of Knowledge, Culture & Change Management Vol.8, Number 10
p.79-89.
- Hardi, T. (2004): *Az államhatárokon átnyúló régiók formálódása*, Magyar Tudomány,
2004/9 p.991
- Hardi, T. (2008): *A határtérség térszerkezeti jellemzői*, Tér és Társadalom, XXII. Évf. 3.
szám, p.3-25

- Jancsik, A. (2008): *Versenyképesség és annak fejlesztési lehetőségei a turisztikai célterületeken*, Menedzsment a XXI. században. Pannon Egyetem, Veszprém, pp. 155-173
- Knippenberg, H. (2004) *The Maas Rhine Euroregion: A laboratory for European integration?* Geopolitics, 9, pp. 608-626.
- Kopányi, M. (2007): *Mikroökonómia*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Lengyel I. (2000): *A regionális versenyképességről*, Közgazdasági Szemle XLVII., p. 962-987
- Lengyel, I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon*, JATEPress, Szeged
- Lengyel, I. – Rechnitzer, J. (2004): *Regionális gazdaságtan*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2004
- Lengyel, M (2002): *A turizmus tervezésének néhány aktuális kérdése* In: *Kutatás a turizmusban – A turizmus aktuális kérdései Magyarországon* PTE Turizmus Tanszék Pécs, 2002 pp. 6-23.
- Mozsár, F. (2000): *Az externáliák szerepe a regionális gazdasági teljesítmény magyarázatában és növelésében*. In: Farkas Beáta – Lengyel Imre (szerk.): *Versenyképesség – regionális versenyképesség*. SZTE Gazdaság Tudományi Kar Közleményei JATEPress, Szeged, pp. 100–114.
- Németh, K. – Péter E., Weisz, M. – Birkner, Z. (2011): *Regional development with renewable energy utilization*, Acta Oeconomica, 10 (3), p. 5-12.
- Piskóti, I. – Dankó, L. – Schupler, H. (2002) *Régió –és településmarketing*, KJK – Kerszöv Kiadó, Budapest
- Porter, M. E. (1998): *On competition*, The Free Press. New York
- Porter, M. E. (1999): *Microeconomics competitiveness: Findings from the 1999. Executive survey*. World Economic Forum, The Global Competitiveness Report, Davos, 30-53.
- Puczko, L. – Rácz, T. (2001): *A turizmus hatásai*, AULA Kiadó, Budapest
- Prokkola, E. K. (2007) *Cross – border Regionalization and Tourism development at the Swedish – Finnish Border: „Destination Arctic Circle”* Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 7, p. 120-138
- Ratti, R. – Reichman, S. (1993): *Theory and practice of transborder co-operation*. Basel: Helbing&Lichtenhahn
- Rechnitzer, J. (1998): *Területi stratégiák*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs

- Saarinen, J. (2004): „*Destinations in change*”: *The transformation process of tourist destinations*, *Tourist Studies*, 4, pp. 161-179.
- Scott, J. W. (2001): *Transnational Regionalism, strategic Geopolitics and European Integration: The Case of the Baltic Sea Region*.
<http://www.crossborder.ifg.dk/workshop2000/papers/index.html> Letöltve: 2005. február 25.
- Somogyi S. – Ricz, A. (2011): *A kreatív gazdasággal kapcsolatos tanulságok*, A Magyar Tudomány Napja Délvidéken 2010 Konferenciakötet, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék
- Timothy, D. (2001): *Tourism and Political Boundaries*, London, Routledge
- Török, Á. (1999): *A versenyképesség és a technológiamenedzsment* – In: Inzelt A. (ed): *Bevezetés az innováció – menedzsmentbe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, p. 74-95.
- Vizvári B. - Bacsó Zs. (2003): *Structural problems in the Hungarian agriculture after the political turnover*, *Journal of Central European Agriculture*, Vol. 4 No. 2, 175-184. p.

A MAGYARORSZÁGI RÉGIÓK PÁLYÁZATI AKTIVITÁSA

THE ACTIVITY OF TENDERING IN THE HUNGARIAN REGIONS

Erika TÓTH, pályázati támogatási referens

Magyar Államkincstár, Somogy Megyei Igazgatóság, Állampénztári Iroda

Address: 7400 Kaposvár, Széchenyi tér 4.

Phone: +36 82 503 267

E-mail: toth.erika@allamkincstar.gov.hu

A MAGYARORSZÁGI RÉGIÓK PÁLYÁZATI AKTIVITÁSA

THE ACTIVITY OF TENDERING IN THE HUNGARIAN REGIONS

Keywords:

The New Hungary Development Plan, Operational Programmes, region, support

Abstract:

Hungary received nearly 25 billion euro from the Cohesion policy of the European Union between 2007 and 2013 to aid the realignment to the developed countries.

The analysis examines, how did the Hungarian regions use this possibility until 2012: the proportion of the approved assistance, the relation of each operation programme and the correlation between the regional development and the regions' resource allocating capabilities.

During the investigated period 76% of the 7.000 billion HUF framework did get supporting decision, but only 26% of them were paid to the beneficiary. The low ratio of the requested funds is a great problem in Hungary. Because of the n+2 rule we still have 3 years to use the available funds, but will this time be enough to absorb the remaining support? To advance it is vital to simplify the application system, ease the conditions of investing, and accelerate the process.

From the awarded support we can see, that the largest part of these funds were used at the Transport Operational Programme and this program has the largest projects too. The reason behind this are the accomplished "bigprojects", which mean the 89% of the approved assistance per capita. The greatest of the support was awarded to the Central Hungarian Region, but the North Great Plain Region got the most assistance. The regions invest the majority of the funds in projects that improve the transportation, as well as the Environment and Energy Operational Programme and the Regional Operational Programmes amount a considerable proportion. These mean more than 65% of the resources allocated in the regions.

There is no significant relation between the level of the regional development and the specific amount of the approved assistance: the most backward North Hungarian Region did get the least support per capita. This results that the assistance does not necessarily go to the most disadvantaged regions and the supporting decisions are greatly influenced by projects handed in.

Kulcsszavak:

Új Magyarország Fejlesztési Terv, Operatív Program, régió, támogatás

Kivonat:

Magyarország a 2007 és 2013 közötti tervezési időszakban az Európai Unió költségvetésének kohéziós politika fejezetéből közel 25 milliárd euró¹⁶ uniós támogatásban részesül a fejlett országokhoz való felzárkózásának elősegítéseként.

Az elemzés azt vizsgálja, hogy 2012. májusáig hogyan éltek ezzel a lehetőséggel a magyarországi régiók: a megítélt támogatási összegekből milyen arányban részesültek, mekkora hányadot képviseltek az egyes operatív programok, illetve azt, hogy felfedezhető-e összefüggés a régiók fejlettsége és forrásallokációs képessége között.

A vizsgált időszakban a rendelkezésre álló 7.000 milliárd forintos keret 76%-áról született támogató döntés, melynek csupán 26%-a került kifizetésre. A lehívott támogatási összeg alacsony aránya nagy problémát jelent Magyarország számára. Az n+2 szabály értelmében ugyan van még 3 évünk a rendelkezésre álló források elszámolására, de ez az idő vajon elegendő lesz-e a fennmaradt támogatás lehívására? Ennek elősegítése érdekében fontos lenne a pályázati rendszer egyszerűsítése, a felhasználás feltételeinek könnyítése, valamint a lebonyolítás gyorsítása.

A megítélt támogatási adatokból megállapítható, hogy a források legnagyobb hányada a Közlekedés Operatív Program pályázatainak támogatására került felhasználásra, s az egy projektre jutó támogatási összeg is ezen program keretében a legmagasabb. Ennek oka a megvalósuló nagyprojektek aránya, melyek a programon belül megítélt támogatás 89%-át teszik ki. A legtöbb támogatás a Közép-magyarországi régióban került megítélésre,

---

¹⁶ 2007-es áron

az egy főre jutó támogatás tekintetében azonban az Észak-alföldi régió áll az első helyen. A régiók többségében a források legnagyobb hányadát közlekedésfejlesztési beruházásokra fordították, valamint jelentős arányt képviselnek a Környezet és Energia és a Regionális Operatív Programok pénzeszközei is. Ezek együttesen minden régióban az allokált források több mint 65%-át teszik ki.

Megállapításra került, hogy a régiók fejlettsége és a megítélt támogatási összegek fajlagos értéke között nem tapasztalható szignifikáns összefüggés: a legelmaradottabb Észak-magyarországi régióban a legalacsonyabb az egy lakosra vetített támogatási összeg. Ebből következik, hogy a támogatások nem feltétlenül a leghátrányosabb helyzetű régiókhoz jutnak el, a támogató döntés létrejöttét nagymértékben meghatározza a megfelelő projekt benyújtása.

BEVEZETŐ

Az Európai Unió költségvetésének kohéziós politika fejezetéből a 2007-2013-as tervezési időszakra 2007-es áron számolva közel 25 milliárd euró forrás áll hazánk rendelkezésére, mely a kohéziós forrás 15 százalékát kitevő magyar nemzeti hozzájárulással együtt közel 28,7 milliárd euró támogatást biztosít a fejlett országokhoz való felzárkózás elősegítéséhez. Figyelembe véve, hogy a pályázatok többsége esetén meghatározott önerő biztosítása szükséges, ez az összeg kiegészül a pályázó szervezetek saját forrásával, így összességében ennél még nagyobb volumenű fejlesztések valósulhatnak meg.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) a kohéziós források felhasználásához szükséges Nemzeti Stratégiai Referenciakeret. Legfontosabb célja a foglalkoztatás bővítése és a tartós növekedés feltételeinek megteremtése, melyet a specifikus részcélok megvalósításával nyolc ágazati és hét regionális operatív program szolgál. Az ágazati operatív programokat és átfogó céljukat az 1. táblázat szemlélteti. A regionális operatív programok a társadalmi és gazdasági kohézió eléréséhez a régiók hatékonyságának és versenyképességének növelésével, valamint a foglalkoztatás bővítésével járulnak hozzá. A területi kohézió erősítése érdekében az ágazati programok a területi különbségek csökkentését is elősegítik. (*Új Magyarország Fejlesztési Terv, 2007*)

1. táblázat: Az ágazati operatív programok átfogó célja

Operatív Program	Átfogó célja
Államreform Operatív Program (ÁROP)	Az igazgatási rendszer teljesítményének és a nyújtott szolgáltatások színvonalának növelése a rendelkezésre álló szűkös erőforrások optimális felhasználása mellett.
Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP)	A közigazgatás teljesítményének javítása a modern kor igényeinek megfelelő, az információs társadalom lehetőségeire építő fejlesztésekkel.
Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP)	A magyar gazdaság tartós növekedésének elősegítése, a produktív szektor versenyképességének és a tartós növekedési tényezők erősítése révén.
Környezet és Energia Operatív Program (KEOP)	A fenntartható fejlődés elősegítése a káros környezeti hatások csökkentésével, a természeti környezet megőrzésével.
Közlekedés Operatív Program (KÖZOP)	Az elérhetőség javítása a versenyképesség növelése és a társadalmi-területi kohézió erősítése érdekében, valamint a környezetkímélő közlekedési módok fejlesztése a fenntarthatóság előtérbe helyezésével.
Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP)	A munkaerő-piaci részvétel növelése, az emberi erőforrások minőségének fejlesztése.
Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP)	A humán közszolgáltatások fizikai infrastrukturális feltételeinek fejlesztése.
Végrehajtás Operatív Program (VOP)	A 2007-2013-as programozási időszakban rendelkezésre álló EU-források teljeskörű felhasználásának elősegítése, a szükséges szervezeti, technikai és humán erőforrások finanszírozása.

Forrás: Új Magyarország Fejlesztési Terv, 2007.

Az alábbi táblázat szemlélteti a források operatív programonkénti megoszlását. Megállapítható, hogy a legnagyobb támogatási keretet a Közlekedés Operatív Program és a hét Regionális Operatív Program megvalósítására különítette el az ÚMFT.

2. táblázat: A források operatív programonkénti megoszlása

Operatív program	Támogatási keret (euró, 2007-es áron)
ÁROP	146 570 507
EKOP	358 445 113
GOP	2 495 769 115
KEOP	4 178 846 341
KÖZOP	6 223 429 149
TÁMOP	3 482 518 044
TIOP	1 948 922 941
VOP	315 132 937
ROP	5 771 514 453
<i>Ebből:</i>	
- NYDOP	463 752 893
- KDOP	507 919 836
- DDOP	705 136 988
- KMOP	1 467 196 353
- ÉMOP	903 723 589
- ÉAOP	975 070 186
- DAOP	748 714 608
Összesen	24 921 148 600

Forrás: Új Magyarország Fejlesztési Terv, 2007.

A magyarországi régiók között jelentős fejlettségbeli különbségek tapasztalhatók, melyek kialakulása törvényszerű, hisz az egyes országrészek eltérő társadalmi-, gazdasági-, természeti- és kulturális adottságokkal rendelkeznek. Fontos cél az egyenlőtlenségek mérséklése, az elmaradott térségek felzárkózásának elősegítése.

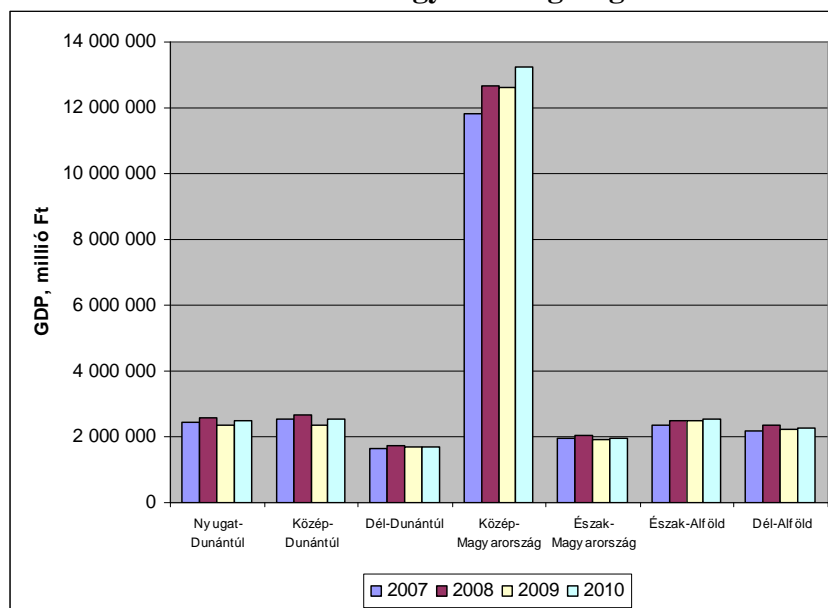
1. ábra: Magyarország tervezési-statisztikai régiói

Forrás: www.ksh.hu

A 2. ábra jól szemlélteti a régiók közötti különbségeket a bruttó hazai termék alakulását tekintve, megfigyelhető a hazai gazdaság főváros-központúsága. 2010-ben a GDP közel 50%-át a Közép-magyarországi régióban állították elő. A 2009-ben országosan tapasztalható visszaesés után 2010-ben minden régióban kisebb-nagyobb mértékű növekedés volt jellemző, a régiók között fennálló fejlettségbeli differencia azonban nem mérséklődött.

2. ábra: A GDP alakulása a magyarországi régiókban 2007-2010

Forrás: KSH adatai alapján, saját szerkesztés

Magyarország tervezési-statisztikai régiói közül a Közép-magyarországi régió kivételével a többi hat régió egyikében sem érte el az egy főre jutó GDP az uniós átlag 75%-át, így ezek a régiók a konvergencia célkitűzés alá esnek. A Közép-magyarországi régió túllépte ezt a küszöböt, így a regionális versenyképesség és foglalkoztatás célkitűzés alá tartozik egyedüli hazai ún. phasing-in régióként, az időszak előrehaladtával csökkenő mértékű támogatással. Ez a régió nem részesül minden operatív programból támogatásban: a GOP és a TIOP forrásaira nem jogosult pályázni (*Új Magyarország Fejlesztési Terv, 2007*).

CÉLKITŰZÉSEK ÉS MÓDSZEREK

Jelen cikk a 2012 májusáig benyújtott, illetve támogatást nyert ÚMFT pályázatok vizsgálatán alapul. Elemzésre kerül a magyarországi statisztikai régiók pályázati aktivitása: a 2007 és 2013 között rendelkezésre álló kohéziós források felhasználásának területi megoszlása, a régiókban megítélt támogatásokból az egyes operatív programok aránya, valamint a térségek fejlettsége és a forráshoz jutási képessége közötti kapcsolat szorossága.

Az elemzéshez felhasznált pályázati információkat az Egységes Monitoring Információs Rendszer (EMIR) adatbázisa biztosítja. A vizsgálat szintjei a hazai NUTS 2 régiók, melyekre vonatkozó területi statisztikai adatok a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett tájékoztatókból származnak. Az adatok vizsgálata különböző statisztikai módszerek (viszonyszámok, átlag, korreláció) alkalmazásával történik.

EREDMÉNYEK

1. Az ÚMFT források alakulása

A 2007 és 2013 közötti tervezési időszakban 7.000 milliárd forint uniós támogatás áll hazánk rendelkezésére, mely a 15 százalékos nemzeti hozzájárulással több mint 8.000 milliárd forintos fejlesztési forrást biztosít.

A vizsgálat alá vont időszakban, 2012. májusáig a rendelkezésre álló 7.000 milliárd forintos keret 76%-áról, 5.300 milliárd forint megítéléséről született támogató döntés, ennek 89%-a, 4.750 milliárd forint támogatási szerződéssel lekötött összeg, melynek több mint 50%-a, közel 2.400 milliárd forint került kifizetésre. Ez a pénzügyileg rendezett támogatás a teljes kohéziós forrás mindössze 26%-át fedi le, ami nagy problémát jelent Magyarország számára. A Tanács 1083/2006/EK rendeletének 93. cikke rögzíti az n+2 szabályt, melynek értelmében ugyan 2015-ig lehetőségünk van a rendelkezésre álló források elszámolására, de kérdés az, hogy ez az idő elegendő lesz-e a fennmaradt támogatás lehívására.

Magyarországon a vizsgált időszakban közel 82.000 pályázat született, melynek több mint a fele részesült támogatásban. A nyertes projektek 92%-a esetében megkötésre került a támogatási szerződés, a leszerződött esetek 76%-ában megkezdődött a támogatási összeg kifizetése.

2. A pályázatok alakulása operatív programonként

A 3. táblázat szemlélteti a beérkezett és a támogatott pályázatok operatív programonkénti megoszlását. Megfigyelhető, hogy a legnagyobb számú igény a GOP-ra került benyújtásra és ennek megfelelően ezen operatív program esetében született a legtöbb támogató döntés

is. A Regionális Operatív Programokra benyújtott pályázatok is magas darabszámmal szerepelnek, amelyből kiugró értéket képviselnek a Közép-magyarországi Operatív Program pályázatai.

3. táblázat: A pályázatok alakulása operatív programonként

Operatív program	Beérkezett pályázatok (db)	Támogatott pályázatok (db)	Arány (%)
ÁROP	519	399	76,88%
EKOP	85	52	61,18%
GOP	28 475	16 606	58,32%
KEOP	6 189	3 390	54,77%
KÖZOP	360	279	77,50%
TÁMOP	17 518	6 132	35,00%
TIOP	2 110	931	44,12%
ROP	26 546	13 976	52,65%
<i>Ebből:</i>			
- NYDOP	1 542	921	59,73%
- KDOP	1 779	893	50,20%
- DDOP	1 677	835	49,79%
- KMOP	11 965	6 552	54,76%
- ÉMOP	3 702	1 840	49,70%
- ÉAOP	3 010	1 527	50,73%
- DAOP	2 871	1 408	49,04%
Összesen	81 802	41 765	51,06%

Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

Megfigyelhető, hogy a legsikeresebb pályázatok a KÖZOP-ra kerültek benyújtásra, 77,5 százalékuk támogatásban részesült. A legalacsonyabb arányú támogató döntés a TÁMOP esetében született, a benyújtott igények mindössze 35 százaléka nyertes pályázat.

A 4. táblázat a pályázati összegek alakulását mutatja meg, melynek adatai alapján megállapítható, hogy a legnagyobb igény a regionális operatív programokra, illetve a KÖZOP pályázataira érkezett és ennek megfelelően a legnagyobb összegű támogatást is ezen operatív programok esetén ítélték meg a pályázóknak. Az egy projektre jutó támogatás tekintetében kiemelkedő értéket képvisel a KÖZOP, a beruházásonkénti 5,2 milliárd Ft-ot meghaladó támogatási összeggel.

4. táblázat: A pályázati összegek alakulása operatív programonként

Operatív program	Beérkezett pályázatok (Ft)	Támogatott pályázatok (Ft)	Egy projektre jutó támogatás (Ft)
ÁROP	29 772 938 762	23 220 197 397	58 195 983
EKOP	101 382 608 393	68 857 743 349	1 324 187 372
GOP	897 630 975 728	477 902 157 403	28 778 885
KEOP	1 648 558 440 180	1 050 208 057 545	309 795 887
KÖZOP	2 415 305 048 291	1 468 065 581 031	5 261 883 803
TÁMOP	1 117 326 913 188	582 129 087 684	94 932 989
TIOP	542 050 309 144	362 413 240 419	389 273 083
ROP	2 463 944 556 087	1 300 167 590 597	93 028 591
<i>Ebből:</i>			
- NYDOP	192 614 672 566	107 445 459 792	116 661 737
- KDOP	210 725 786 692	108 081 810 870	121 032 263
- DDOP	295 760 002 823	163 789 079 900	196 154 587
- KMOP	685 114 050 966	347 951 569 368	53 106 161
- ÉMOP	367 508 650 804	203 415 014 641	110 551 638
- ÉAOP	375 928 812 673	198 956 449 622	130 292 370
- DAOP	336 292 579 563	170 528 206 404	121 113 783
Összesen	9 215 971 789 773	5 332 963 655 425	127 689 780

Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

Az egy projektre jutó támogatás tekintetében tapasztalható kiugró értékeket az adott operatív program keretében megvalósuló, 1 milliárd forint feletti összeggel támogatott nagyprojektek magyarázzák. Az alábbi táblázat szemlélteti az egyes OP-kon belül a támogatásra kerülő nagyprojektek számát és arányát.

5. táblázat: A nagyprojektek alakulása operatív programonként

Operatív program	Nagyprojektek		Az OP keretében megítélt támogatás arányában (%)
	száma (db)	összege (Ft)	
ÁROP	4	6 881 091 892	29,63%
EKOP	20	55 845 913 795	81,10%
GOP	16	23 906 175 462	5,00%
KEOP	213	771 528 077 994	73,46%
KÖZOP	91	1 306 008 495 378	88,96%
TÁMOP	40	327 579 732 194	56,27%
TIOP	65	254 788 826 602	70,30%
ROP	131	280 961 251 834	21,61%
<i>Ebből:</i>			
- NYDOP	13	19 855 659 868	18,48%
- KDOP	11	17 574 301 612	16,26%
- DDOP	29	65 016 293 498	39,70%
- KMOP	38	98 228 841 051	28,23%
- ÉMOP	11	24 698 127 545	12,14%
- ÉAOP	15	28 213 615 815	14,18%
- DAOP	14	27 374 412 445	16,05%
Összesen	580	3 027 499 565 151	56,77%

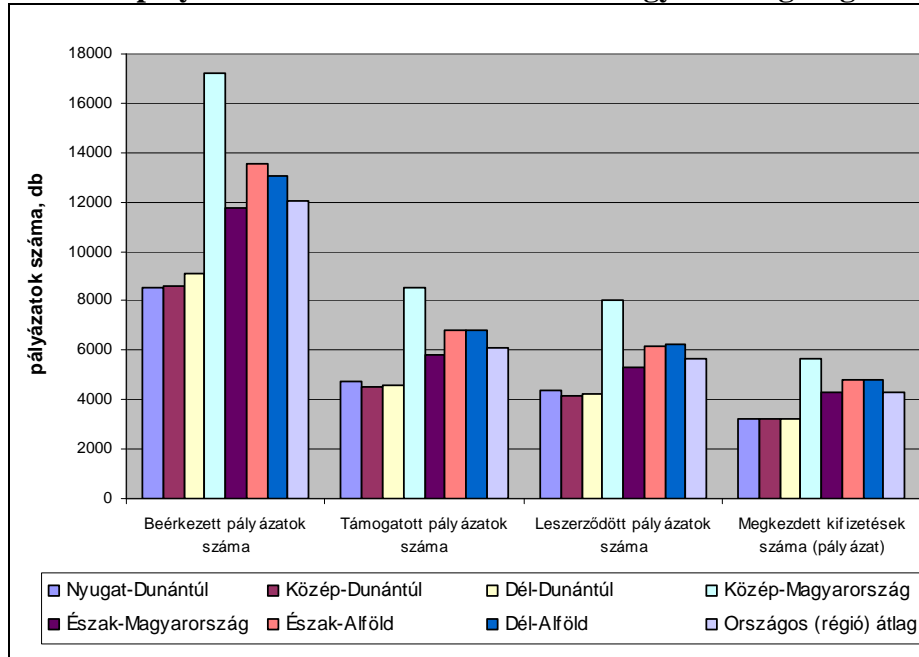
Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

Megfigyelhető, hogy a KÖZOP esetében a megítélt támogatási összeg 89%-a nagyprojektek megvalósítását szolgálta. Ez az adat megmagyarázza az egy projektre jutó támogatás 5 milliárd forint feletti értékét.

3. A pályázatok alakulása régióként

A tanulmány keretében elemzésre került a támogatások megoszlása a magyarországi régiók között. A 3. ábra jól reprezentálja, hogy a Közép-magyarországi régió kiugró, az országos átlagot meghaladó értéket képvisel a benyújtott, a támogatott, a leszerződött pályázatok és a megkezdett kifizetések esetében is. Az országos átlagot meghaladó értéket ezen kívül csak az Észak-alföldi és a Dél-alföldi régió produkál.

3. ábra: A pályázatok számának alakulása a magyarországi régiókban

Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

A pályázati összegek tekintetében megállapítható, hogy a legmagasabb igény a Közép-magyarországi régióban jelentkezett, a támogatott pályázatok minden régióban a benyújtottak 50-55%-át tették ki, ennek megfelelően ebben a régióban realizálódik a legtöbb megítélt támogatás is.

A legalacsonyabb támogatási összeg a Dél-dunántúli régióban tapasztalható, mely – figyelembe véve a térség legalacsonyabb GDP termelését a régiók közül – hátrányosan befolyásolhatja a források legfontosabb céljának, az egyenlőtlenségek mérséklésének megvalósulását. Az egy projektre jutó támogatás tekintetében is a Közép-magyarországi régió bizonyul a legkiemelkedőbbnek, átlagosan 174 millió Ft-ot meghaladó összeggel kerül támogatásra egy-egy beruházás (6. táblázat).

6. táblázat: A pályázati összegek alakulása régióként

Területegység	Beérkezett pályázatok		Támogatott pályázatok		Egy projektre jutó támogatás (Ft)
	száma (db)	összege (Ft)	száma (db)	összege (Ft)	
Nyugat-Dunántúl	8 504	1 031 298 762 548	4 703	527 543 245 298	112 171 645
Közép-Dunántúl	8 633	920 337 760 404	4 517	530 518 364 556	117 449 273
Dél-Dunántúl	9 073	876 611 885 164	4 595	420 908 974 833	91 601 518
Közép-Magyarország	17 219	2 223 321 737 869	8 518	1 482 666 350 423	174 062 732
Észak-Magyarország	11 754	1 060 647 549 055	5 798	538 131 835 191	92 813 356
Észak-Alföld	13 541	1 611 810 491 267	6 836	1 044 779 327 507	152 834 893
Dél-Alföld	13 078	1 491 943 603 466	6 798	788 415 557 617	115 977 575
Összesen	81 802	9 215 971 789 773	41 765	5 332 963 655 425	127 689 780

Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

A fenti adatokat nagymértékben befolyásolja a régiókban megvalósításra kerülő nagyprojektek száma, melyek régiókénti megoszlását a következő táblázat szemlélteti.

7. táblázat: A nagyprojektek alakulása a régiókban

Területegység	Nagyprojektek		Megítélt támogatás arányában (%)
	száma (db)	összege (Ft)	
Nyugat-Dunántúl	62	316 066 187 928	59,91%
Közép-Dunántúl	50	132 740 117 378	25,02%
Dél-Dunántúl	69	196 631 573 082	46,72%
Közép-Magyarország	130	1 105 003 395 476	74,53%
Észak-Magyarország	57	176 721 055 071	32,84%
Észak-Alföld	102	664 199 266 218	63,57%
Dél-Alföld	110	436 137 969 998	55,32%
Összesen	580	3 027 499 565 151	56,77%

Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

A legnagyobb támogatási összeggel a Közép-magyarországi régió nagyprojektjei kerültek támogatásra, a régióban megítélt támogatás 75%-a 1 milliárd forint feletti támogatással megvalósuló beruházásokra került felhasználásra. A három legmagasabb támogatási összegű beruházás közül kettő ebben a régióban valósult meg: a „legnagyobb nagyprojekt”, a 261 milliárd forinttal támogatott Budapesti 4. sz. metróvonal I. szakaszának megvalósítása, illetve a 111 milliárd forinttal támogatott M0 útgűrű építése. 100 feletti nagyprojekttel rendelkezik az Észak-alföldi és a Dél-alföldi régió is, amelyekből szintén nagy hányadot képviselnek a közlekedésfejlesztést célzó beruházások.

4. A megítélt támogatások alakulása a régiókban operatív programként

A különböző operatív programok régiónkénti megoszlása igen változatosan alakul. Az *ÁROP* esetében a legkiemelkedőbb érték a Közép-magyarországi régióban tapasztalható, hisz a kormányzati szervezetek földrajzilag a fővárosban helyezkednek el, a közigazgatás teljesítményének javítása pedig nem képzelhető el a kormányzás módosítása nélkül.

Az *EKOP*-ot tekintve megállapítható, hogy csak a Közép-magyarországi régió pályázatai kerültek támogatásra. Ez szintén arra vezethető vissza, hogy az ország közszolgáltatásait kiszolgáló szervezetek központjai Budapesten találhatók.

A *GOP* keretéből csak a hat konvergencia régió részesül, legnagyobb mértékben a Dél-alföldi, Észak-alföldi és a Közép-dunántúli régió. Ezekben a régiókban érzékelhető jelentős K+F aktivitás, az alföldi régiókban a nagy egyetemi központok indukálják, a Közép-dunántúli régió pedig jelentős befektetési célterületet képvisel (8. táblázat).

8. táblázat: A támogatások alakulása régiónként, operatív programként (ezer Ft)

Operatív program	Nyugat-Dunántúl	Közép-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Közép-Magyarország	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
ÁROP	434 339	644 918	776 054	18 714 248	904 028	989 161	757 450
EKOP	0	0	0	68 857 743	0	0	0
GOP	60 062 997	94 710 297	49 062 335	0	81 849 725	94 272 815	97 943 987
KEOP	123 556 275	91 193 014	77 562 122	136 845 383	104 229 382	272 320 523	244 501 359
KÖZOP	158 340 912	157 498 594	37 047 386	531 783 558	48 377 056	365 200 839	169 817 236
TÁMOP	26 383 810	21 769 025	34 282 070	375 031 214	38 782 255	48 357 818	37 522 895
TIOP	51 319 452	56 620 706	58 389 928	3 482 635	60 574 374	64 681 722	67 344 424
ROP	107 445 460	108 081 811	163 789 080	347 951 569	203 415 015	198 956 450	170 528 206
Összesen	527 543 245	530 518 365	420 908 975	1 482 666 350	538 131 835	1 044 779 328	788 415 558

Forrás: EMIR adatbázis alapján, saját szerkesztés

A *KEOP* forrásaiból a legnagyobb összegben az Észak-alföldi és a Dél-alföldi régió pályázói nyertek támogatást, a *KÖZOP* és a *TÁMOP* pénzügyi eszközeinek legjelentősebb hányada pedig a Közép-magyarországi régióban realizálódott. A *TIOP* pályázatok összértéke tekintetében egyik régióban sem tapasztalható kiugró érték. Érdekes adat a Közép-magyarországi régióban felhasznált 3,5 milliárd forint támogatás, tekintettel arra, hogy a *TIOP* forrásai csak a „konvergencia” célkitűzés alá tartozó hat NUTS II régió területére terjednek ki. Ennek oka az Országos Mentőszolgálat (OMSZ) által megvalósított „Mentésirányítási rendszer fejlesztése” elnevezésű beruházás, mely az EMIR rendszerben az OMSZ központjában, a fővárosban történő felhasználásként került regisztrálásra.

A *Regionális Operatív Programok* az adott régió sajátos adottságaira tekintettel határozzák meg a fejlesztési irányokat. A legmagasabb megítélt támogatási összeggel a Közép-magyarországi régió rendelkezik, melynek legfőbb oka, hogy – a régió GOP-ból és TIOP-ból való kizártságára tekintettel - a gazdaságfejlesztési és közszolgáltatás-fejlesztési beruházások is e program keretében valósulnak meg.

A régiók többségében a források legnagyobb hányadát közlekedésfejlesztési projektek megvalósítására fordították, valamint jelentős arányt képviselnek a Környezet és Energia és a Regionális Operatív Programok pénzeszközei is. Ezek együttesen minden régióban az alokált források több mint 65%-át teszik ki.

5. A régiók fejlettsége és forrásallokációs képessége közti összefüggés

A tanulmány során elemzésre került, hogy a régiók fejlettsége és a megítélt támogatási összegek fajlagos értéke között tapasztalható-e összefüggés. A régiók egy főre jutó GDP értéke és az egy főre jutó támogatási adatok korrelációs együtthatóját¹⁷ kiszámítva megállapítható, hogy nem tapasztalható szignifikáns összefüggés a két tényező között. Az alábbi táblázat szemlélteti a vizsgált adatokat a különböző régiókban.

9. táblázat: A régiók fajlagos GDP és fajlagos támogatás értékei

Területegység	Egy főre jutó GDP (eFt/fő)	Egy főre jutó támogatás (Ft/fő)
Nyugat-Dunántúl	2 519	527 881
Közép-Dunántúl	2 319	479 044
Dél-Dunántúl	1 810	434 968
Közép-Magyarország	4 479	516 127
Észak-Magyarország	1 620	430 010
Észak-Alföld	1 690	684 959
Dél-Alföld	1 723	587 392

Forrás: EMIR adatbázis és KSH adatai alapján, saját szerkesztés

Megfigyelhető, hogy a legelmaradottabb Észak-magyarországi régióban a legalacsonyabb az egy lakosra vetített támogatási összeg. Az Észak-alföldi és a Dél-alföldi régió az egy főre jutó GDP értékének megfelelő, magas fajlagos támogatási összeggel rendelkezik; a kiugróan magas GDP értékű, legfejlettebb Közép-magyarországi régió azonban az egy főre jutó támogatás tekintetében megelőz három, nála jelentősen elmaradottabb régiót: a Közép-dunántúli, a Dél-dunántúli és az Észak-magyarországi régiót is.

¹⁷ $r = -0,08$

AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

A nyertes projektek adatainak elemzése során megállapításra került, hogy a megítélt támogatási összegek csupán 45%-a került kifizetésre a vizsgált időszakban. Ez az arány problémát jelenthet a beruházások megvalósításának előrehaladása során, a kifizetések késedelme akár a projektek megghiúsulásához is vezethet.

A megítélt támogatási adatokból megállapítható, hogy a források legnagyobb hányadát a Közlekedés Operatív Programra benyújtott pályázatok nyerték el; s az egy projektre jutó támogatás is ezen program keretében a legmagasabb.

A legtöbb támogatás a Közép-magyarországi régióban került megítélésre, a fajlagos támogatás tekintetében azonban az Észak-alföldi régió áll az első helyen. A legalacsonyabb támogatási összeg az egyik legelmaradottabb térségben, a Dél-dunántúli régióban tapasztalható, mely tényező megakadályozhatja a források legfontosabb céljának, a területi kiegyenlítésnek, az egyenlőtlenségek csökkentésének megvalósulását.

A régiók többségében a források legnagyobb hányadát közlekedésfejlesztési beruházásokra fordították, valamint jelentős arányt képviselnek a Környezet és Energia és a Regionális Operatív Programok pénzeszközei is. Ezek együttesen minden régióban az allokkált források több mint 65%-át teszik ki.

A régiók fejlettsége és forrásallokációs képessége közti vizsgálat rávilágított arra, hogy a támogatások nem feltétlenül a leghátrányosabb helyzetű régiókhoz jutnak el: a legelmaradottabb Észak-magyarországi régióban a legalacsonyabb az egy lakosra vetített támogatási összeg.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS AJÁNLÁSOK

Megállapításra került, hogy a rendelkezésre álló 7.000 milliárd forintos keret csupán 26%-a került kifizetésre a vizsgált időszakban, 2012. májusáig. Tekintettel arra, hogy az uniós források felhasználása határidőhöz kötött, a lehívott támogatási összeg alacsony aránya veszélyt jelenthet a források teljeskörű felhasználásának megvalósítására. Az n+2 szabály értelmében 2015-ig lehetőségünk van a támogatási keretek elszámolására, ezért fontos lenne a pályázati rendszer egyszerűsítése, a felhasználás feltételeinek könnyítése, valamint a lebonyolítás gyorsítása.

A tanulmány rávilágít arra, hogy a benyújtott pályázatok alig több mint 50%-a jut el a támogató döntés „elnyeréséig”. Tehát a pályázók oldalán is szükség van fejlődésre: megfelelő projektötletek benyújtásával, magas színvonalú pályázatokkal ez az arány növelhető, így újabb esély nyílhat meg a teljes rendelkezésre álló keret kihasználására.

Az elemzések azt mutatják, hogy a fajlagos támogatási összeg mértéke nem minden esetben követi a régiók fejlettségét, tehát a támogatások nem feltétlenül a leghátrányosabb régiókban realizálódnak. A sikeres pályázatokhoz, a támogató döntéshez szükség van a megfelelő projektigény benyújtására, amelynek feltétele a jól képzett pályázati apparátus megléte.

A projektek legnagyobb része meghatározott saját erő felhasználását igényli, ezért fontos, hogy a hátrányos helyzetű térségekben a pályázati aktivitás növelése érdekében – szükség esetén – kedvező hitellehetőség segítse a pályázókat az önrész biztosításában. Ezzel megnyílik az út a kisebb, kevésbé tőkeerős vállalkozások számára a fejlesztések megvalósítására, mellyel lehetővé válik tevékenységük fejlődése, pozíciójuk megerősödése, ezáltal régiójuk gyarapodása is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2010-ben (2012. május), www.ksh.hu,
URL: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gdpter/gdpter10.pdf> (letöltés ideje: 2012. május 30.)
- Tanács 1083/2006/EK rendelete (2006. július 11.), www.eur-lex.europa.eu, URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:210:0025:0078:HU:PDF>
(letöltés ideje: 2012. május 15.)
- Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007), www.nfu.hu, URL: <http://www.nfu.hu/doc/109>
(letöltés ideje: 2012. május 15.)
- www.ksh.hu, URL: http://www.ksh.hu/teruleti_atlasz_megyek (letöltés ideje: 2012. május 15.)

**AGRAR- ES VIDEKPOLITIKA. (AGRICULTURAL AND RURAL
POLICY.)**

**by Buday-Sántha, Attila. Buday-Sántha, Attila: SALDO Pénzügyi
Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest, 2011.**

Cecília MEZEI – Katalin MEZEI

The book of Attila Buday-Sántha titled ‘Agricultural and rural policy’ published by Saldo Financial Consulting and Software Engineering Private Company Limited by Shares is an element of Studia Regionum book series. This book is the significantly revised edition of Dialóg Campus Publisher’s book titled ‘Agricultural policy – Rural policy’ published in 2001. The authors of these book reviews were students of professor Buday-Sántha during the time of the birth of the former textbook, and we experienced the usefulness of that book in higher education transmitting knowledge and skills, enriched data with figures and presenting appropriate style.

Ten years have passed since that time. The book titled ‘Agricultural policy – Rural policy’ ran out from the bookstores. Although several chapters of this book are still up-to-date, the author clearly felt that the agricultural processes of last ten years has required significant changes in the structure and topics of the book. While the former book has just predicted the EU accession, at the moment we can collect the experiences of EU accession. Perhaps, these experiences are the reasons of the differences in the atmosphere of the books. Although the author’s immersive style has not changed, it seems as though the former book’s “enthusiasm” and “expectations” has been replaced by the “presence of mind” and the “wisdom of knowledge”.

At the beginning of the book the author tries to clarify the complex relationships of agricultural and rural policies: “the rural and agriculture are not the same things, but without agriculture there is no rural area”. In this context it is particularly important to define the basic categories, as there is no clear consensus on the conceptual definitions even within the profession. The problem may arise from the fact that neither the scientist nor the territorial management has got a precise definition of rurality, and, consequently, has no exact classification of rural areas or rural settlements. We can read about the detailed description

of OECD's and EU's typologies based on mostly the population density indicators, and the book deals with the difficulties of the Hungarian definition making process emerging from the conditions and differences in the interpretation.

The second topic of the first chapter is the analysis of the role and significance of agriculture. Professor Buday-Sántha formulates the main political, economical, social and environmental requirements of agriculture, and then deals with their implementation process in the light of EU's and Hungarian data. Statements of the author are not obvious, and reflect the multidisciplinary (agricultural, environmental and economical), in-depth knowledge of the writer. In many cases he mentions, for example, the methodological errors of international agricultural statistical comparisons, which show a more negative image of the former socialist countries including Hungary than their actual state. But the author is not satisfied with a simple situation analysis, so he describes the next steps required to achieve the positive changes. It is rare in the Hungarian literature, that the author shows the different specialties and efficiency of the agricultural development of EU member states come from the former eastern block.

The second chapter draws an overall and detailed picture of the state of Hungarian agriculture, from the 18th century presenting the harmonisation requirements of the global market. An important, although "hidden", subchapter which determines the views and beliefs of book deals with the antecedent and effects of the change of regime. Professor Buday-Sántha portrays what kind of ideological and political pressure was in connection with the reform of agriculture, ownership and the farm structure. He shows step by step how the regulatory environment made more and more impossible the maintenance of the agriculture's competitiveness, and how it was strengthened by the country's new integration zone, and the unfavourable foreign market situation. Agriculture, which during the period of the so called "golden age" was able to guarantee the success and the development of ruralities and the increase of the living standard of the rural population, due to the lack of options, also destroyed the rural areas totally. The main causes of the sector's decrease: the fragmented farm structure, the lack of horizontal and vertical integration connections, the unskilled farmers with lack of capital, which were strengthened by the non land user farm owners' capital withdrawal from the sector, and the lack of other opportunities, other employers and political intention.

The presentation of the development of agrarian verticum begins with the analysis of world trade of agricultural products and its global distribution in the context of the sustainability, problems of developing countries, overpopulation, change in the climate and environmental

conditions and energy crisis. Whilst the competition in the market has resulted in the concentration of trade and food processing, the concentration of agricultural production takes place only with difficulty because of the fragmentation of land ownership, the unresolved rural employment or social- and taxation political considerations. But if we look behind the figures still there is a detectable concentration – states the author (such as the ageing society, decrease in the proportion of women and the increase in the number of hobby lands and non- viable sized lands used probably not for producing goods). The pressure of concentration on agriculture could be ameliorated by the (vertical) integration of producers which is popular in the USA or horizontal integration (used in Hungary also): co-operatives, producers' sales organizations, groups of producers and machinery rings. These solutions associating producers operate only as virtual plants and only ease the disadvantages arising from the low prices of capital intensive large farms (i.e. lack of capital, uneven quality, and poor utilization of machinery etc.)

The correlations drafted by Attila Buday-Sántha seem to be opposed to the EU's and domestic political ambitions since the earlier emphasizes the significance of small farms, its role in agrarian employment and the capacity of rural lands to retain the population which are all against the concentration of production. The contradiction is apparent only because the author speaks about real processes demonstrated by statistical data whilst the macro-politics tells about efforts. Another point is that the author has always supported concentration that is why his views have hardly been accepted by the domestic rural developers' community. Although he has always been aware of the problems of rural lands, he saw the solution in the development of local industry, the formation of local labour area and improving the accessibility of the workplaces rather than in the forced employment in agriculture – which allows self-sufficiency at most but does not facilitate competitive production.

The book presents sector analyses on domestic agrarian production problems and tendencies and is illustrated with statistical data and charts. Amongst the problems it emphasizes the dominance of small farms which are unable to produce goods, the decline of agricultural lands, drastic decrease of domestic livestock and the higher share of foreign capital in the domestic food industry resulting in the total destruction of some sectors (i.e. sugar industry) or in the deterioration of competitiveness or the decline of the employment role of the domestic food industry. The author drafts the advanced model of agriculture and its trends: the input intensive integrated model and the knowledge intensive organic farming model and investigates the feasibility of their domestic potentials as well.

In the chapter about the development of the agrarian policy of the EU, the author describes the main steps needed for the transition from the common agricultural policy (CAP - Common Agricultural Policy) to CARPE - Common Agricultural and Rural Policy for Europe. He presents the measures of the current programming period (2007-2013) and the framework conditions for its domestic use. However, from this chapter, the structure is not evident: it does not follow any chronological or geographical logic. It is not fully clear why the author returns to the development history of the agrarian environment protection program in a separate section after the presentation of the agricultural budget of the current planning period. Why should the domestic use of the program be described here before mentioning Hungary's accession to the EU? The structural position of the section dealing with the agricultural institutional system is also questionable. It would be more logical to place the latter two issues in a common section because the administrative systems of agriculture and environmental protection are intertwined significantly both on the EU's and the domestic level. A diagram could also help in the transparency of its complex relationship.

The next chapter dealing with the competitiveness of the agricultural sector is a critical element of the book including honest and harsh facing of the past and suggestions for the future. That is why it would be luckier if it was positioned after the chapter dealing with agrarian production or as quasi-summary at the end of the book.

In connection with the last chapter including the development of local areas, the need of the change of its position in the book may emerge in the readers' minds. The author's logic emphasizing the chronology of the development of CARPE and, due to this, his dealing only with the events of the current programming period is understandable and acceptable. We feel that important analytical considerations were pushed into background by following the strict chronological logic. On one hand, here the author could define his views about the relationship between the development of local areas and rural areas in detail. On the other hand it would be important to emphasize the parallel development of the EU's rural policy – being part of both the common agricultural policy and regional policy. Although AGENDA 2000 declares the development of rural areas as the second pillar of CAP, according to the EU subsidy policy the two have become a single system since 2007 within CARPE. In connection with the chapter dealing with the development of local areas it is notable that although the author refers to both the EU's and Hungary's relations in the title, the former is quite briefly discussed and built on the reader's available knowledge in this field. This chapter focuses rather on the elements concerning rural areas within Hungarian spatial

development whose research is closely related to the concept of ‘rural areas’, the problems of their delimitation, which were described in the first chapter. Thus before the next release it would be worth considering placing it there.

The book titled ‘Agricultural and rural policy’ could be useful for professionals dealing with agrarian and rural policy, history of economy and economic development and spatial development. We believe that it cannot be omitted from the compulsory literature of academic subjects in related topics. (This function could be supported if the book included a classified index in its next edition.) At the same time, the book can be read by non-professionals as well due to its language style accessible to all.